

Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı

Eğitim Programları ve Öğretim Bilim Dalı

**MEHMET AKİF ERSOY'UN ŞİİRLERİNİN DEĞERLER EĞİTİMİ
AÇISINDAN İNCELENMESİ**

Cihat KÜÇÜKKAYA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

VAN – 2014

MEHMET AKİF ERSOY'UN ŞİİRLERİNİN DEĞERLER EĞİTİMİ
AÇISINDAN İNCELENMESİ

Cihat KÜÇÜKKAYA

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Ahmet YAYLA

Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı
Eğitim Programları Ve Öğretim Bilim Dalı

YÜKSEK LİSANS TEZİ

VAN-2014

KABUL VE ONAY

Cihat KÜÇÜKKAYA tarafından hazırlanan “Mehmet Akif Ersoy’un Şiirlerinin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi” başlıklı bu çalışma, 26.09.2014 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

[İ m z a]

Prof.Dr.Halil IŞIK (Başkan)

[İ m z a]

Yrd. Doç. Dr. Ahmet YAYLA (Danışman)

[İ m z a]

Yrd. Doç Dr. Raşit KOÇ

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Yrd. Doç. Dr. Fuat TANHAN

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Yüzüncü Yıl Üniversitesi yerleşkesinden erişime açılabilir.
- Tezimin 2 (iki) yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

26.09.2014

[İmza]

Cihat KÜÇÜKKAYA

ÖN SÖZ

Devletlerin en önemli görevlerinden biri vatandaşlarını yetiştirmek ve geleceğe hazırlamaktır. Toplumlar eğitimlerine önem verdikleri oranda gelişim gösterir, çağdaş dünyada yerlerini alırlar. Toplumların eğitim alanında ulaştıkları seviye, kültür ve uygarlıklarına yansır, dünya görüşlerini oluşturur. Eğitilmiş toplumlar daha medeni, soğukkanlı, önyargısız, problem çözücü, insan haklarına saygılı, üstün seciyeli, evrensel değerleri benimsemiş, paylaşımcı, sömürüye ve istismara duyarlı, nitelikli bireylerden oluşurlar.

Söz konusu nitelikler, değerler eğitimi vasıtasıyla ortaya çıkar, önem kazanır ve kuşaktan kuşağa aktarılır. Değerler bir anda ortaya çıkmazlar. Toplumlar tarafından zamanla benimsenerek yeni döneme taşınırlar. Toplumun tarihsel köklerinde oluşan ve gelişerek günümüze kadar gelen değerler, eğitim bilimciler tarafından eğitimsel altyapıları ve felsefeleri oluşturularak öğretim programlarına yansıtılır. Toplumlar bu değerleri eğitimde kullandıkları oranda başarılı olurlar. Değerler sadece bilgi olarak değil metotsal bir disiplinle öğrencilerin hislerine ve duygularına yansıtıldıkları oranda kalıcı hale gelebilir.

Dünyanın küçülerek bir köy haline dönüştüğü günümüzde toplumsal etkileşim ve dejenerasyon insanları etkilemekte ve değiştirmektedir. Tek kutuplu bir dünyaya doğru giden toplumların ayakta kalmaları ve asimile olmamaları ulusal değerlere daha fazla ihtiyaç duyulması sonucunu doğurmaktadır. Bu nedenle çağdaş toplumlar nesillerini korumak ve nitelikli insan yetiştirmek amacıyla değerler eğitimine eğitim programlarında önem vermişlerdir.

Önemine kısaca vurgu yaptığımız değerler, o toplumun içinden çıkan şair, edebiyatçı ve yazarları tarafından da kendi üslup, dünya görüşü ve kültürleri açısından değerlendirilmiştir. Devletin ve milletin çıkmaza girdiği bir dönemde Mehmet Akif Ersoy da şiirlerinde değerleri yoğun olarak işlemiştir. Bu çalışmamızın amacı Safahat'ta işlenen değerleri tespit ederek, bu değerlerin Sosyal Bilgiler 6.sınıf ders kitabında hangi sıklıkta tekrar edildiği ve ne oranda örtüştüğünü tespit etmektir.

Birlikte çalışmaya başladığımız değerli danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Ahmet YAYLA'ya; özellikle Safahat ve Akif konularında şahsıma yardımcı olan Yrd. Doç. Dr.

Raşit KOÇ'a; hiçbir yardımı esirgemeyen Prof.Dr. Halil IŞIK ve Yrd. Doç.Dr. Hayati ÇAVUŐ'a; her an yanımda olan sürekli desteğini aldığım değerli babam ğretim Görevlisi Abdurrahim KÜÇÜKKAYA'ya; değer tablolarımın çıkarılmasında yardımcı olan ArŐ. Gör. Fuat ELGONCA'ya; ve Şahsıma yardım eden herkese teŐekkürlerimi sunuyorum.

Cihat KÜÇÜKKAYA

Van, 2014

ÖZET

KÜÇÜKKAYA, Cihat. *Mehmet Akif Ersoy'un Şiirlerinin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, VAN, 2014.

Bu çalışmanın temel amacı, Mehmet Akif Ersoy 'un şiirlerinde geçen değerler ile ilköğretim II. kademe Sosyal Bilgiler 6. sınıf ders kitabında geçen değerleri karşılaştırmak ve içerik analizi yöntemiyle sonuca ulaşmaya çalışmaktır. Akif'in şiirlerinde geçen değerlere yüklediği anlamları irdelemek, tanımlamak, yorumlamak, günümüz eğitim programlarına ve özede eğitim programlarının muhatabı olan bireye bu değerler vasıtasıyla katkı sunmaya çalışmaktır.

Araştırma tarama modelindedir. İçerik analizi yöntemiyle şiirlerde geçen değerler tanımlanmış, şiirlerden bu değerlerle ilgili örnekler alınarak yorumlanmış ve değerler eğitimi açısından incelenmiştir. Mehmet Akif Ersoy'un şiirlerinde işlediği değerlerin ilköğretim II. kademe okutulan Sosyal Bilgiler ders kitabında geçen değerlerle hangi sıklıkta tekrar edildiği ve birbirleriyle ne derece örtüştüğü tespit edilmiştir.

Safahatta geçen değerlerle Sosyal Bilgiler 6. sınıf ders kitabında geçen değerler kıyaslanarak incelenmiştir. Akif'in eserlerinde sıklıkla gündeme getirdiği değerlerin yeni nesiller tarafından anlaşılmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Sosyal Bilgiler, Değerler, Safahat, Mehmet Akif

ABSTRACT

KÜÇÜKKAYA, Cihat. *Examining The Poems of Mehmet Akif ERSOY in view of Educating the Values*, Master's Thesis, VAN, 2014.

The main aim of this study is to compare the values mentioned in the poems of Mehmet Akif ERSOY with the values mentioned in the Social Sciences 6th Grade course book of 2nd Grade Primary Education and to try to reach the result with the way of contents analysis. And to examine, describe and comment the meanings that Akif attributed to the values mentioned in his poems and to try to contribute by means of these values to the today's education programs and especially to the individual who is collucutor of the education programs.

Our research is in the model of scan. The values mentioned in the poems with the way of contents analysis have been described, the examples about these values taken from the poems have been commented and examined in view of educating the values. The values in these poems have been determined how to overlap with the thickness of the values mentioned in the Social Sciences course book instructed at the 2nd Grade of Primary Education and with the thickness of the values mentioned in Safahat and with each other.

The values mentioned in Safahat have been examined by comparing with the values mentioned in the 6th Grade Social Sciences course book. It has been thought that the values, Akif often brought before in his works, will contribute to get by the new generations.

Key Words: Social Sciences, Values, Safahat, Mehmet Akif

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	I
BİLDİRİM.....	II
ÖN SÖZ.....	III
BİLDİRİM.....	II
ÖZET.....	V
ABSTRACT.....	VI
İÇİNDEKİLER.....	VII
KISALTMALAR DİZİNİ	X
TABLolar DİZİNİ	XI
1. BÖLÜM: GİRİŞ	1
1.1.Türkiye'de Yeni Yapılandırılan Eğitim Programları ve Değerler	
Eğitimi	1
1.2. Problem.....	4
1.3. Araştırmanın Amacı	7
1.4.Araştırmanın Önemi.....	7
1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	8
1.6. Önceki Çalışmalar.....	8
2. BÖLÜM: KURAMSAL ÇERÇEVE	10
2.1. Değer Kavramının Tanımı	10
2.2. Değerlerin Tasnifi.....	10
2.3. Değer Kavramı ve Özellikleri.....	11
2.4. Değerler ve Eğitim İlişkisi.....	12
2.5. Çalışmada Tespit Edilen Değerlerin Tanımı	14

2.5.1. Adalet Değerinin Tanımı.....	14
2.5.2. Ahlak Değerinin Tanımı.....	14
2.5.3. Aile Değerinin Tanımı.....	14
2.5.4. Bağımsızlık Değerinin Tanımı.....	14
2.5.5. Barış Değerinin Tanımı	15
2.5.6. Bilim-İlim Değerinin Tanımı	15
2.5.7. Birlik-Berberlik Değerinin Tanımı	15
2.5.8. Çalışkanlık Değerinin Tanımı	15
2.5.9. Dayanışma Değerinin Tanımı	16
2.5.10. Doğruluk-Dürüstlük Değerinin Tanımı.....	16
2.5.11. Duyarlılık Değerinin Tanımı.....	16
2.5.12. Eşitlik Değerinin Tanımı	16
2.5.13. Fedakarlık Değerinin Tanımı	17
2.5.14. Görev-Sorumluluk Değerinin Tanımı	17
2.5.15. Hak-İnsan Hakları Değerinin Tanımı	17
2.5.16. Hoşgörü Değerinin Tanımı.....	17
2.5.17. Kahramanlık Değerinin Tanımı	18
2.5.18. Merhamet Değerinin Tanımı.....	18
2.5.19. Millet Sevgisi Değerinin Tanımı	18
2.5.20. Özgürlük Değerinin Tanımı	18
2.5.21. Sağlık Değerinin Tanımı	19
2.5.22. Sanat-Estetik Değerinin Tanımı.....	19
2.5.23. Saygı Değerinin Tanımı	19
2.5.24. Sevgi Değerinin Tanımı	19
2.5.24. Temizlik Değerinin Tanımı.....	20

2.5.26. Ümit-Umut Değerinin Tanımı	20
2.5.27. Vatanseverlik Değerinin Tanımı.....	20
2.5.28. Yardımseverlik Değerinin Tanımı	20
3. BÖLÜM: MEHMET AKİF ERSOY.....	21
3.1. Yetiştığı Ortam	21
3.2. Yetiştığı Dönemin Sosyal ve Siyasal Analizi	22
3.3. Fikri Yönü	25
3.4. Toplumsal Yönü	26
4. BÖLÜM: YÖNTEM.....	29
4.1. Araştırmanın Modeli	29
4.2. Verilerin Toplanması.....	29
4.3. Verilerin Analiz Edilmesi.....	29
5. BÖLÜM: ARAŞTIRMA BULGULARI.....	32
5.1. Sosyal Bilgiler Programında Yer Alan Değerler	32
5.2. Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabında Yer Alan Değerler ve Bu Değerlerin Tekrar Edilme Sıklığı ile İlgili Bulgular	33
5.3. Safahat'ta Yer Alan Değerler ve Bu Değerlerin Tekrar Edilme Sıklığı ile İlgili Bulgular	50
5.4. Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabında Yer Alan Değerler ile Safahat'ta Yer Alan Değerlerin İlişki Düzeyi.....	67
6. BÖLÜM: SONUÇ, TARTIŞMA ve ÖNERİLER.....	69
6.1. Sonuç	69
6.2. Tartışma.....	71
6.3. Öneriler	83
KAYNAKÇA.....	86
ÖZ GEÇMİŞ	93

KISALTMALAR DİZİNİ

Akt.	: Aktaran
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Ed.	: Editör
MEB.	: Milli Eğitim Bakanlığı
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
TDK.	: Türk Dil Kurumu
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
Vd.	: Ve devamı
YÖK.	: Yüksek Öğretim Kurumu
&	: Ve
%	: Yüzde

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1. Sosyal Bilgiler Programında Yer Alan Değerler.....	30
Tablo 2. MEB İlköğretim II. Kademe 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Tespit Edilen Değerlerin Frekans ve Yüzdeler Tablosu.....	33
Tablo 3. Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabında Geçen Adalet Değeri ile İlgili Bulgular.....	34
Tablo 4. Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabında Geçen Ahlak Değeri ile İlgili Bulgular.....	35
Tablo 5. Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabında Geçen Aile Birliğine Önem Verme Değeri ile İlgili Bulgular.....	36
Tablo 6. Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabında Geçen Bağımsızlık Değeri ile İlgili Bulgular.....	37
Tablo 7. Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabında Geçen Barış Değeri ile İlgili Bulgular.....	37
Tablo 8. Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabında Geçen Bilimsellik Değeri ile İlgili Bulgular..	38
Tablo 9. Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabında Geçen Birlik-Berberlik Değeri ile İlgili Bulgular.....	38
Tablo 10. Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabında Geçen Çalışkanlık Değeri ile İlgili Bulgular.....	39
Tablo 11. Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabında Geçen Dayanışma Değeri ile İlgili Bulgular.....	40
Tablo 12. Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabında Geçen Doğruluk-Dürüstlük Değeri ile İlgili Bulgular.....	40
Tablo 13. Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabında Geçen Duyarlılık Değeri ile İlgili Bulgular.	41
Tablo 14. Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabında Geçen Eşitlik Değeri ile İlgili Bulgular.....	41
Tablo 15. Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabında Geçen Görev ve Sorumluluk Değeri ile İlgili Bulgular.....	42
Tablo 16. Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabında Geçen Hak - İnsan Hakları Değeri ile İlgili Bulgular.....	43

Tablo 17. Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabında Geçen Hoşgörü Değeri ile İlgili Bulgular...	43
Tablo 18. Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabında Geçen Kahramanlık Değeri ile İlgili Bulgular.....	44
Tablo 19. Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabında Geçen Özgürlük Değeri ile İlgili Bulgular...	44
Tablo 20. Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabında Geçen Sağlıklı Olmaya Önem Verme Değeri ile İlgili Bulgular.....	45
Tablo 21. Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabında Geçen Sanat ve Estetik Değeri ile İlgili Bulgular.....	46
Tablo 22. Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabında Geçen Saygı Değeri ile İlgili Bulgular.....	46
Tablo 23. Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabında Geçen Sevgi Değeri ile İlgili Bulgular.....	47
Tablo 24. Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabında Geçen Temizlik Değeri ile İlgili Bulgular...	47
Tablo 25. Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabında Geçen Ümit-Umut Değeri ile İlgili Bulgular.....	48
Tablo 26. Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabında Geçen Vatanseverlik Değeri ile İlgili Bulgular.....	48
Tablo 27. Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabında Geçen Yardımseverlik Değeri ile İlgili Bulgular.....	49
Tablo 28. Mehmet Akif Ersoy'un Safahat Adlı Şiir Kitabında Tespit Edilen Değerlerin Frekans ve Yüzdeler Tablosu.....	50
Tablo 29. Safahat'ta Geçen Adalet Değeri ile İlgili Bulgular.....	51
Tablo 30. Safahat'ta Geçen Ahlak Değeri ile İlgili Bulgular.....	52
Tablo 31. Safahat'ta Geçen Aile Birliğine Önem Verme Değeri ile İlgili Bulgular.....	52
Tablo 32. Safahat'ta Geçen Barış-Sulh Değeri ile İlgili Bulgular.....	53
Tablo 33. Safahat'ta Geçen Birlik-Berberlik Değeri ile İlgili Bulgular.....	54
Tablo 34. Safahat'ta Geçen Çalışkanlık Değeri ile İlgili Bulgular.....	54
Tablo 35. Safahat'ta Geçen Doğruluk-Dürüstlük Değeri ile İlgili Bulgular.....	55

Tablo 36. Safahat'ta Geçen Fedakârlık Değeri ile İlgili Bulgular.....	56
Tablo 37. Safahat'ta Geçen Hak-Hakikat Değeri ile İlgili Bulgular.....	56
Tablo 38. Safahat'ta Geçen Hassas (Duyarlı) Olma Değeri ile İlgili Bulgular.....	57
Tablo 39. Safahat'ta Geçen Hürriyet (Özgürlük) Değeri ile İlgili Bulgular.....	57
Tablo 40. Safahat'ta Geçen İlim (Bilim) Değeri ile İlgili Bulgular.....	58
Tablo 41. Safahat'ta Geçen İstiklal (Bağımsızlık) Değeri ile İlgili Bulgular.....	59
Tablo 42. Safahat'ta Geçen Kahramanlık Değeri ile İlgili Bulgular.....	59
Tablo 43. Safahat'ta Geçen Merhamet Değeri ile İlgili Bulgular.....	60
Tablo 44. Safahat'ta Geçen Mesuliyet (Görev-Sorumluluk) Değeri ile İlgili Bulgular.....	60
Tablo 45. Safahat'ta Geçen Millet Sevgisi Değeri ile İlgili Bulgular.....	61
Tablo 46. Safahat'ta Geçen Sağlık-Sihhat Değeri ile İlgili Bulgular.....	61
Tablo 47. Safahat'ta Geçen Sanat (Estetik) Değeri ile İlgili Bulgular.....	62
Tablo 48. Safahat'ta Geçen Saygı Değeri ile İlgili Bulgular.....	63
Tablo 49. Safahat'ta Geçen Sevgi Değeri ile İlgili Bulgular.....	63
Tablo 50. Safahat'ta Geçen Temizlik-Pak Değeri ile İlgili Bulgular.....	64
Tablo 51. Safahat'ta Geçen Ümit-Umut Değeri ile İlgili Bulgular.....	65
Tablo 52. Safahat'ta Geçen Vatanseverlik Değeri ile İlgili Bulgular.....	65
Tablo 53. Safahat'ta Geçen Yardımseverlik Değeri ile İlgili Bulgular.....	66
Tablo 54. Safahat'ta ve Ders Kitabında Geçen Değerlerin Frekans ve Yüzdeler Olarak Çapraz Karşılaştırılmasını Gösteren Tablo.....	67

1. BÖLÜM

GİRİŞ

Kültür bir toplumun yaşam biçimidir. Bunun içerisinde gelenek-görenek, giyim-kuşam, din-dil, ahlak, hukuk ve devlet kurumları vardır. Kısaca tarihte yaşanmış, yeni nesle aktarılmış ve bu nesil tarafından içselleştirilerek hayata geçirilmiş olan her şey kültürdür. Kültür kavramı maddi ve manevi öğeleri içerir. Kültür öğeleri içerisinde en önemli unsurlardan biri de dil faktörüdür. Dil, kişiler arası iletişimi sağlayan en etkili araçtır. Dil aynı zamanda, kültür ve eğitimin kuşaktan kuşağa aktarılmasında önemli bir köprü görevi görmektedir. “Diğer bir ifade ile dil kültürün en önemli taşıyıcısıdır. Aynı zamanda en güçlü kültür unsuru olarak kültürel kimliklerin ve eğitimsel değerlerin oluşmasında önemli bir yer tutar” (Moğul, 2012: 1).

Bir toplumun geçmişte yaşamış ve hâlihazırda yaşayan düşünürleri edebiyatçıları, bilim adamları ne kadar çok ve nitelikli ise toplum o oranda dinamiktir. Diğer bir ifade ile bir toplumda aydın ve bilim adamları ne kadar fazla ise, o toplum o oranda güçlüdür. Bu anlamda toplumun ahlaki öğretilerinin, gelenek-göreneklerinin, dil inceliklerinin, savaşlarının ve barışlarının, yeni nesle aktarılması toplumu ayakta tutan önemli bir etkidir. Ancak yukarıda değinilen hususların hangi oranda yeni nesle aktarıldığı çok daha önemli bir meseledir. Kısaca her toplumun mutlaka kendine özgü tarihsel ve yaşamsal değerleri mevcuttur. Bu değerler aydınlar ve düşünürler tarafından halkın üslubu ve dili ile yazılır, sonra da topluma örgün ve yaygın eğitim kurumlarıyla aktararak anlam kazanır. Bu değerler toplumu evirir, değiştirir, dönüştürür ve evrensel değerlere entegre eder, aynı zamanda toplumun problemlerini çözer, tecrübe kazandırır ve dinamik hale getirir.

1.1.Türkiye'de Yeni Yapılandırılan Eğitim Programları ve Değerler Eğitimi

Devletler geleceğe güvenle bakabilmek için iyi yetiştirilmiş bireylere ihtiyaç duyarlar. Bu doğrultuda eğitimin amacı topluma yön verecek donanımlı ve nitelikli insan yetiştirmektir. Siyasal ve toplumsal düzenin işleyişi eğitilmiş insanlarla sağlanır. Eğitim programları toplumun temel dinamikleri ve ihtiyaçları göz önüne alınarak hazırlanmalı, güncel ve yeni anlayışlar doğrultusunda yenilenmelidir. Böylece fertler bu

değişimlere uyum sağlayacak biçimde yetiştirilebilir. Türkiye’de 2005-2006 öğretim yılından itibaren yeniden yapılandırılan ilköğretim programı ile bu ihtiyacın karşılanması amaçlanmıştır. Bu yeni program ile yapılandırmacı anlayışı temel alarak öğrencinin süreçte aktif olması hedeflenmiş, çoklu zeka kuramı ve kişisel farklılıkları önceleyen yeni öğrenme anlayışı öngörülmüştür (Gömleksiz ve Kan, 2007).

Ülkemizde 2000’li yılların başına kadar öğrenciyi süreçte edilgen bir konuma indirgeyen davranışçı kuram benimsenmiştir. Davranışçı anlayışa dayalı bu programların çağın gereklerine ve toplumun ihtiyaçlarına cevap vermediğinin anlaşılması üzerine birçok ülkede olduğu gibi ülkemizde de yapılandırmacı anlayışa geçilmiştir (Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], 2005). Türkiye’de 2005-2006 eğitim öğretim yılından itibaren yapılandırmacı ve öğrenci merkezli öğretim programları uygulanmaktadır (Kıroğlu, 2011). Yapılandırmacı anlayışta bilgiyi üreten ve onu ortaya çıkaran öğrencidir. Bilgi birey tarafından üretildiği sürece kalıcılık kazanır. Öğretmen merkezli anlayış yerini öğrenci merkezli anlayışa bırakarak öğrencinin etkin katılımına dayalı öğretmenlerin birer danışman olarak algılandığı yeni bir sürece girilmiştir (Demirel, 2010).

2003 yılından itibaren Millî Eğitim Bakanlığı, eğitim sisteminin etkili ve verimli bir yapıya kavuşturulması amacıyla ilköğretimde okutulan derslerin tamamını kapsayacak bir şekilde öğretim programları geliştirmeye çalışmıştır. Hazırlanan bu yeni öğretim programları yapılandırmacı anlayışa dayanır. Yapılandırmacı yaklaşımı esas alan bu metot, konuyu bütünleştirdiği yapının içine alarak daha geniş bir şekilde izah etmeye gayret gösterir (Şen, 2007).

Yapılandırmacı yaklaşımı esas alan eğitim programları toplumsal değerlere dayandırılmalıdır. Çünkü eğitim programları iş hayatından devlet yönetimine, aile hayatından okul hayatına kadar her alanı etkilemektedir. Bu etkilerin müspet olması toplumu da maddi ve manevi olarak yönlendirme anlamına gelmektedir. Yeni oluşturulan öğretim programlarında değerler eğitimi yer almasına rağmen bazı programlarda üstü kapalı olarak geçiştirildiği de görülmektedir (Şen, 2007).

2006 yılında toplanan 17. Millî Eğitim Şurasında yapılan değerlendirmelerde eğitimle ilgili model arayışları tartışılmış, alışlagelen neden-sonuç ilişkilerinin eğitim adına çözüm üretmeyi engellediği ileri sürülmüştür. Nicel ve nitel açıdan sürdürülebilir

iyileşmenin sağlanmasının basit neden-sonuç ilişkilerinin dışına çıkılması gerektiği üzerinde durulmuştur. 17. Milli Eğitim Şurasında alınan kararlardan biri de, eğitim politikalarının oluşturulmasında kurumlar arası işbirliği ve koordinasyon sağlanması, kısa vadeli politik tutumlar yerine milli ve evrensel değerlere öncelik verilmesi benimsenmiştir (MEB, 2006).

Türk Milli Eğitiminin genel amaçlarında ve öğretim programlarında değerler eğitime yer verilmiştir. Nitekim 1739 Sayılı Millî Eğitim Temel Kanununun 2. maddesinde Türk Millî Eğitiminin genel amaçları şu şekilde özetlenebilir (Millî Eğitim Temel Kanunu [METK], 1973: madde 2). Milletimizin, milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, ailesini, vatanını, milletini seven, insan haklarına saygılı, devletine karşı görev ve sorumluluklarını bilen, beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımından sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan, ilgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştiren, Türk toplumunun refah ve mutluluğunu artırmak milli birlik ve bütünlük içinde iktisadi kalkınmayı sağlamak Türk Milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı yapmaktır.

Türk Millî Eğitiminin genel amaçlarına bakıldığında, ülkenin ihtiyacı olan ve ülkeyi geleceğe taşıyacak bireyin yani iyi vatandaşın özelliklerinin ve taşıması gereken değerlerin sıralandığı, değerlerin öğrenciye aktarılmasının hedeflendiği görülmektedir. Bu amaçlar kişisel açıdan, insan ilişkileri yönünden, ekonomik ve toplumsal hayat bakımından genel bir bakış açısı sunmaktadır.

Türk Milli Eğitiminin genel amaçları ışığında Keskin, (2008) “ bir yandan Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu artırmak; öte yandan millî birlik ve bütünlük içinde iktisadî, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak ve nihayet Türk milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı seçkin bir ortağı yapmaktır ” diyerek eğitimin ülkenin ve vatandaşların milli, manevi ve sınıf kalkınmasındaki başat rolüne dikkat çekmiştir.

Türk Millî Eğitiminin genel amaçları, öğretim programlarında özelleştirilir. Okulda öğrencilere verilmesi gereken değerlerin neler olduğu ve nasıl öğretilmesi

gerektiği yer alır. Değerler eğitimine, eskiye oranla günümüzde daha fazla önem verildiği ve öğretmen yetiştiren okulların programlarında değerlerin daha etkin bir biçimde yer aldığı görülmektedir. Gelişmiş ülkeler örnek alınarak değerler eğitiminin, ülkemizde de etkin ve istenilen bir seviyeye getirilmesi öngörülmüştür. 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanununun 1. Maddesinde de; “ İlköğretim, kadın erkek bütün Türklerin milli gayelere uygun olarak bedeni, zihni ve ahlaki gelişmelerine ve yetişmelerine hizmet eden temel eğitim ve öğretimdir” denilerek, vatandaşların milli gayelere uygun olarak yetiştirilmesine vurgu yapılmış, bedeni, zihni ve ahlaki gelişmenin değerler doğrultusunda olması gerektiği ortaya konulmuştur (İlköğretim ve Eğitim Kanunu [İEK], 1961: madde 1).

Milli Eğitim sistemine kaynaklık eden kanunlar dışında ilköğretim ve ortaöğretim ile ilgili yasal mevzuatta da değerlere sıkça vurgu yapıldığı görülmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim Kurumları Yönetmeliğinin İlköğretimin Amaçları başlıklı 5. Maddesi ile Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliğinin 5. Maddesinde değerler ile ilgili açıklamalar sıralanmış ve izah edilmiştir (MEB, 2003).

Eğitim programlarımız ulusal değerlerin yanı sıra evrensel değerleri de dikkate alarak hazırlanmalıdır. Çünkü evrensel değerler ulusal değerleri de etkilemektedir. Bu nedenle küreselleşen günümüz dünyasında, tüm dünyada kabul gören evrensel değerlerin eğitim programlarına konulması kaçınılmazdır.

1.2. Problem

Günümüz insanının sorumluluk bilincinin giderek zayıflaması ve toplumsal görevlerini yerine getirmekten kaçınmasının en önemli sebeplerinden biri olarak eğitim eksikliği gösterilebilir. Toplumda sorumluluk anlayışının giderek kaybolmasının diğer bir nedeni de otokontrol sisteminin ve vicdani kanaatin yeterince gelişmemesidir. Kişinin kendisini, toplumun ise kişiyi kontrol etmesini sağlayan etmenlerin başında değerler gelmektedir. Sahip olunan değerler bireyin toplum içindeki konumunun belirlenmesinde etkin rol oynamaktadır (Yazıcı, 2006).

Gelişmiş ülkelerdeki sosyal yaşantıya bakıldığında, bireylerin birbirini denetlemesi demokrasinin bir kuralı olarak algılanmaktadır. Bu demokratik anlayış,

vatandaşlık davranışı olarak bireylerin vazifelerini yapması anlamına gelmektedir. Herkesin kendi sorumluluğunun bilincinde olması kargaşayı, haksızlığı ve adaletsizliği de ortadan kaldıracaktır (Baydar, 2009).

Birçok ülkede olduğu gibi, ülkemizde de eğitim programlarının en önemli amaçlarından biri, değerler eğitimi hayata geçirmektir. Nitekim son dönemlerde ülkemizde uygulamaya konulan öğretim programlarında bu konunun ağırlığını hissettirdiği görülmektedir. Öğretim programlarındaki en önemli yeniliklerinden biri de değerler eğitimine ağırlık verilmesidir.

Ülkemizde uygulanan programlar ezberci, bireysel farklılığı göz önüne almayan bilgiye dayalı programlardan oluşmuşlardır. Fakat 2005 yılından sonra uygulanan yeni öğretim programında öğrenci merkezli ve geleceğe dönük fertler yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Yeni programda değerler önemli bir yer tutmaktadır. Çünkü değerler eğitimi ezberden ziyade birey için davranış kazandırmayı, okul aile ve toplum içinde milli ve evrensel değerlere önem veren bireyler yetiştirmeyi hedeflemektedir (Baydar, 2009).

Bilim adamlarının yaptıkları çalışmaların sonuçları kültürel ve sosyal açıdan olduğu kadar ulusal açıdan da değerler eğitiminin ne kadar önemli olduğunu ortaya koymuştur. Programlar devamlı olarak yenilenmekte yeni yaklaşımlarla değerlerin kazandırılması pratiğe dönüştürülmeye çalışılmaktadır (Dilmaç, 2007).

Eğitimin temel işlevlerinden biri, toplumun kültürel birikimi ve sürekliliğini sağlamaktır. Toplumlar değerlerini önceki kuşağın bıraktığı yerden devralarak sürdürmektedirler. Bu devralma, toplumun değerlerinin öğretilmesi yoluyla gerçekleşir. Bu görev, bir yandan doğru alışkanlık ve tutumların geliştirilmesini sağlarken diğer yandan zararlı olabilecek anti-sosyal etkenlere karşı koymayı içine almaktadır (Baydar, 2009).

Türk Milli Eğitiminin en önemli sorunlarından biri değerler eğitimi itibariyle müfredatın yetersiz olmasıdır. Genç ve Eryaman, (2007) da müfredatın mevcut haliyle etkisiz kaldığını ifade etmektedir. Değerleri eğitimde kullanmak, yeni nesle aktarmak ve öğrencilere benimsetmek önemli bir problemdir. Baydar (2009) ülkemizde yakın döneme kadarki programların ezberci ve kişisel farklılıkları göz önünde bulundurmaman, bilgi yüklü müfredatlardan oluştuğunu, ifade etmiştir. 2005 yılından

itibaren uygulamaya konulan yeni eğitim programlarında öğrenci merkezli, değerlere önem veren bireyler yetiştirmeyi amaçlamıştır. Milli Eğitim Bakanlığı 2010 yılında yayınlamış olduğu genelge ile değerler eğitimi konusunun okullarda nasıl yürütüleceğine ilişkin olarak bilgi vermiş ve değerler eğitiminin önemini vurgulamıştır (Yaman, 2012).

Türk eğitim sistemi toplumun milli ve evrensel değerlerine uygun nitelikte kişiler yetiştirme görevini eğitim sistemin temel hedefi olarak görmeli ve bu sorumluluğu yerine getirmelidir (Çelik, 2006). Ülkemizde de yeniden yapılandırılan eğitim programlarında evrensel ve ulusal değerlere yer verilmiştir. Özellikle tarihimizde önemli bir yere sahip kültürel değerlerimizin temel dinamiği ve taşıyıcısı konumunda olan Akif gibi şahsiyetlerin eserlerinde ele aldıkları milli ve evrensel değerlere öğretim programlarımızda yeterince yer verilmelidir. Akif'in işlediği ve farklı bir bakış açısıyla ifade ettiği değerler, yeni eğitim programlarına yeterince yansıtılabilirse, duyuşsal, bilişsel ve estetik açılardan daha güçlü bireylerin yetişeceğine zemin hazırlayacağı ümit edilebilir. Başka bir ifadeyle Akif'in öne çıkardığı değerlerin günümüz değişen Türkiye'sindeki insan profilini güçlendireceğini, toplumsal birlik ve beraberliğimize katkı sağlayacağını düşünebiliriz.

Yukarıda değinilen genel değerlendirme sonucunda problemleri aşağıdaki şekilde maddeleştirmek mümkündür:

- 1) Sosyal Bilgiler programında yer alan değerler nelerdir?
- 2) Sosyal Bilgiler 6. sınıf ders kitabında yer alan değerler ve bu değerlerin tekrar edilme sıklığı nedir?
- 3) Safahat'ta yer alan değerler ve bu değerlerin tekrar edilme sıklığı nedir?
- 4) Sosyal Bilgiler 6. sınıf ders kitabında yer alan değerler ile Safahat'ta yer alan değerlerin ilişkisi düzeyi nedir?

Araştırma sürecinde bu sorulara cevap aranmaya çalışılmıştır.

1.3.Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı; Türkiye’de yeni yapılandırılan öğretim programlarına göre, içeriği hazırlanan 6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında geçen değerler ile Mehmet Akif Ersoy’un Safahat adlı eserinde geçen değerleri tespit etmek, bu değerlerin hangi sıklıkta kullanıldığını belirlemek ve karşılaştırmaktır. Bu genel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

- 1) Sosyal Bilgiler programında yer alan değerlerin belirlenmesi,
- 2) Yeni yapılandırılan öğretim programlarına göre içeriği hazırlanan Sosyal Bilgiler 6. sınıf ders kitabında yer alan değerlerin ve tekrar edilme sıklığının belirlenmesi,
- 3) Mehmet Akif Ersoy’un şiirlerini içeren Safahat adlı eserde yer alan değerler ve bu değerlerin tekrar edilme sıklığının belirlenmesi,
- 4) Yeni yapılandırılan öğretim programlarına göre içeriği hazırlanan Sosyal Bilgiler 6. sınıf ders kitabında yer alan değerler ile Mehmet Akif Ersoy’un Safahat isimli eserinde yer alan değerlerin karşılaştırılarak aralarındaki ilişkinin değerler eğitimi açısından incelenmesi amaçlanmıştır.

1.4.Araştırmanın Önemi

Bir devletin en önemli görev ve sorumluluklarından biri, bireylerini eğitmesidir. Toplumlar eğitimlerine önem verdikleri oranda gelişim gösterirler. Toplumların eğitim düzeyleri kültür ve uygarlıklarına yansır. Eğitilmiş toplumlar daha medeni, soğukkanlı, önyargısız, problem çözücü, insan haklarına saygılı, üstün seciyeli, evrensel değerleri benimsemiş, paylaşımcı, sömürüye ve istismara duyarlı nitelikli bireylerden oluşur. Toplumsal değerler, eğitim bilimciler tarafından, eğitimsel altyapıları ve felsefeleri oluşturularak öğretim programlarına yansıtılır. Toplumlar bu değerleri formal-informal eğitimde kullandıkları oranda başarılı olabilir ve bireylerin bilişsel ve duyuşsal alanlarına hitap ederek geleceğe güvenle yürüyebilirler. Değerler, sadece bilgi olarak değil metotsal bir disiplinle öğrencilerin hislerine yansıtıldıkları oranda kalıcı olabilirler.

Bu araştırmada Mehmet Akif'in Safahat'ta işlediği değerler, ilköğretim II. kademe Sosyal Bilgiler 6. sınıf ders kitabında geçen değerler ile karşılaştırılmaya çalışılacaktır. Akif'in kastettiği ve değerlere yüklediği anlamlar irdelenerek yorumlanacak, günümüz eğitim programlarına bu değerler vasıtasıyla katkı sunulmaya çalışılacaktır.

Akif'in eserlerinde işlediği değerler, tarihsel süreç içerisinde milletimizin ürettiği değerlerdir. Akif'in şiirlerinde geçen değerlerin ilköğretim II. kademedeki Sosyal Bilgiler 6. sınıf ders kitabında geçen değerlerle karşılaştırılarak incelenmesi, Akif'in şiirlerinde işlediği değerlerin daha iyi anlaşılmasını sağlayacağı düşünülmektedir.

1.5.Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma, Sosyal Bilgiler programında doğrudan kazandırılmak istenen değerler doğrultusunda, Mehmet Akif Ersoy'un şiirlerinin toplandığı Safahat adlı kitabında ortaya konulan değerler ve ilköğretim II. kademe Sosyal Bilgiler 6. sınıf ders kitabında yer alan değerler ile sınırlıdır. Ayrıca araştırmadan elde edilecek değerler ile ilgili bulgular, çalışmaya esas alınan kitaplardan örnekler alınarak açıklanacak ve yorumlanacaktır.

1.6. nceki alışmalar

Değerler eğitimi ile ilgili niversitelerin Eğitim Bilimleri Enstitülerinde son dönemlerde birçok yüksek lisans ve doktora çalışmaları yapılmıştır. Keskin (2008) tarafından değerler eğitiminin tarihsel gelişimleri incelenmiş, dönemseller olarak değerlere ne derece önem verildiği tespit edilmeye çalışılmış ve günümüz eğitim programlarındaki değerler eğitimine katkı sağlanması amaç edinilmiştir. Bu doktora teziyle önemli bir çalışma ortaya koyan Yusuf Keskin, Sosyal Bilgiler ğretim programlarında değerler eğitiminin tarihsel gelişimini detaylı bir şekilde ele almış ve 1998-2004 programlarının etkinliğini araştırmıştır. Aynı zamanda 1998 ve 2004 tarihli Sosyal Bilgiler dersi ğretim programlarını kıyaslayarak belli sonuçlara ulaşmıştır.

Moğul (2012), Mehmet Akif Ersoy'un şiirlerindeki değerleri belli başlıklar altında tespit etmiş, Türkçe eğitimi ve değerler eğitimi açısından incelemiştir. Türkçe ders programındaki değerlerin neler olduğunu esas alarak Türkçe eğitimin değerler eğitimi açısından ilişkisini ortaya koymuştur.

Aslan (2009), değerler eğitiminde kahramanlardan yararlanma çalışmasıyla literatüre önemli bir katkı sağlamıştır. Değerler eğitiminin okul programlarında yerinin ne olduğunu ortaya koymuş ve Sosyal Bilgiler derslerinde değerler eğitimi konusunu işlemiştir.

Baydar (2009) İlköğretim beşinci sınıf Sosyal Bilgiler programında belirlenen değerlerin kazanım düzeyleri ve bu süreçte yaşanan soruların değerlendirilmesi adlı yüksek lisans teziyle, ilköğretim beşinci sınıf Sosyal Bilgiler programında belirlenen değerlerin kazanım düzeyleri ve bu süreçte yaşanan soruları değerlendirmiştir.

Şen (2007) Millî Eğitim Bakanlığının 2005 yılında tavsiye ettiği 100 temel eser yoluyla Türkçe eğitiminde değerler öğretimi üzerine bir araştırma yapmış, değerler eğitimi ve değerler eğitiminin farklı öğretim programlarında nasıl yer aldığını ortaya koymuştur. Ayrıca öğretim programları ve değerler ilişkisini açıklamıştır.

2. BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Değer Kavramının Tanımı:

“Değer, belirli bir durumu bir diğerine tercih etme eğilimi olarak tanımlanmaktadır. Değerler, davranışlara kaynaklık eden ve onları yargılamaya yarayan anlayışlardır” (Erdem, 2003: 56). Değer kelimesi değişik şekillerde tanımlanmış ise de Türk Dil Kurumunun sözlüğünde “üstün ve yararlı nitelik” olarak tanımlanmıştır (TDK, 2005: 483).

Değerler tarihsel süreç içerisinde değişikliklere uğramıştır. Moğul (2012), değerlerin yeni hayat düzenine göre değişikliğe uğrayacağı; toplumun fikir, düşünce siyasi, sosyal, ekonomik ve dini gereksinimlerine göre farklılaşacağını ve bunun toplumun kültürüne yansıtacağını ifade etmektedir.

Toplumlar çağın ihtiyaç ve şartlarına göre gelişim ve değişim gösterirler. Kendini yenilemeyen ve dünya toplumlarıyla bütünleşemeyen milletlerin gelişmesi mümkün değildir. Aksi takdirde statükocu ve marjinal bir yapıya bürünürler. Bu durum onların eğitim sistemlerine de yansır. Bundan dolayı gelişen ve değişen şartlara göre anlam kazanan değerler esas alınmalıdır.

2.2. Değerlerin Tasnifi

Değer kavramı basit ve soyut bir kavram olmaktan ziyade tarihsel, siyasi, kültürel, dini, felsefi ve ekonomik bir alt yapıya dayanan kapsamlı bir kavramdır.

Değerlerle ilgili tanımlar yapılırken bu kavram literatürde düşüncelerden davranışsal eylemlere kadar her şeyi içine alacak şekilde tanımlanmıştır. Bu anlayışla bakıldığında değer kavramının kapsam alanı oldukça geniştir. Bu kadar geniş bir alanı kapsayan değerlerin bilim adamlarınca farklı sınıflandırmalara tabi tutulması doğaldır (Keskin, 2008). Bu konuyla ilgili araştırma yapan bilim adamları farklı açılardan ve farklı perspektiflerden hareket ederek değerleri sınıflandırmışlardır.

Değerler toplumsal bağlamda, toplumsal değerler; bireysel bağlamda, bireysel değerler; küçük grup bağlamında ise aile değerleri olarak tasnif edilebilir (Winter, Newton & Kirkpatrick, 1998, Akt: Pelin, 2009: 19).

Spranger'in değerlerle ilgili yapmış olduğu sınıflandırmayı Güngör (2000) şu şekilde aktarmıştır:

Bilimsel Değer: Gerçeği araştırmaya önem verir. Bilgiye, muhakemeye ve eleştirel düşünmeye önem verir.

Ekonomik Değer: Finansal amaçları ve araçları kapsar. Yararlı ve pratik olana önem verir.

Estetik Değer: Deneyimler, tercihler ve kabulleri kapsar. Simetri uyum ve forma önem verir.

Sosyal Değer: Toplumsal ve bireysel ilişkilerde yönelimler kapsar.

Politik Değerler: Güç, yetkinlik, liderlik vb. değerleri kapsar. Her şeyin üstünde kişisel güç, etki ve şöhret vardır. Esas olarak kuvvetle ilgilidir.

Dini Değer: Dünya, evren hakkında genel inançlara dair değerleri kapsar. Evreni bir bütün olarak kavrar ve kendisini onun bütünlüğüne bağlar.

Ercan (2001) ise değerleri ulusal ve evrensel değerler olarak ikiye ayırır.

Ulusal değerler daha çok yerel ve milli değerleri, evrensel değerler ise demokrasi, insan hakları ve özgürlükler, uygarlık, bilim, gibi daha genel değerleri bünyesinde barındırır.

Keskin (2008) ise değerleri; estetik değerler, etik değerler, ahlaki değerler, toplumsal değerler ve evrensel değerler olarak sınıflandırır.

2.3.Değer Kavramı ve Özellikleri

Kültürleri ve değerleri etkileyen en önemli unsurlar coğrafya, ekonomi, jeopolitik ve inanç etmenleridir. Bir toplumun başka toplumlarla dolaylı ve dolaysız teması kültürel etkileşimi doğurur. Dolayısıyla bu iletişim kültürel değişimi ve etkileşimi de beraberinde getirir. Güçlü kültürler güçsüz kültürleri değişime uğratar, asimile eder. Kültürel etkileşim değerlerin değişmesine de neden olmaktadır. Moğol

(2012) değerlerin birbiriyle ilişkili olduğunu, toplum düzeninin sağlıklı işlemesi için sosyal ve ekonomik gelişmelerle ortaya çıkan değerlerin uyumlu olması gerektiğini savunmaktadır.

Yazıcı, (2006) değerlerin özelliklerini genel anlamda şu şekilde sıralamıştır:

1. Değerler inançlar bütünüdür. Genelde nesnel, duygulardan arındırılmış fikir niteliği taşımazlar. İşlerlik kazandıklarında duygularla birleşirler.
2. Değerler, kişinin hedefleriyle ve bu hedeflere ulaşmada etkili olan davranışlarıyla ilişkilidirler.
3. Değerler, insan davranışlarının ve olayların seçilmesini ya da değişimini yönlendiren standart işlev görürler.
4. Değerler önem derecelerine göre sıralanırlar. Bu sıralama değer önceliklerini belirleyen bir sistem oluşturur. Kültürler ve bireyler sergiledikleri değer öncelikleri sistemleriyle betimlenebilirler.
5. Değerler zamanla değişikliğe uğrayabilir, çağın ihtiyaçlarına göre önem sıraları değişebilir.
6. Değerler, toplumlara göre farklılık gösterebildiği gibi önem sırası da o toplumun kültürel yapısına göre değişiklik gösterebilir.

Yukarıdaki değerlerin özelliklerine aşağıdaki maddeleri de eklemek mümkündür;

1. Her toplumun kendi bünyesine uygun tarihiyle bağlantılı yarattığı ve yaşadığı milli ve farklı değerleri mevcuttur.
2. Değerler bir anda ortaya çıkmayıp toplumların tarihsel, yaşamsal ve tecrübesiyle değişerek yeni döneme aktarılır.
3. Değerler milli olmakla birlikte o toplumun tarihsel süreçte başka milletlerle iletişimi sonucu bünyesine kattığı ortak kültürdür.

2.4.Değerler ve Eğitim İlişkisi

Değerlerin kazanılmasının en önemli aracı kurumu ailedir. Kültürel, dini, felsefi ve ahlaki değerleri çocuğa ilk olarak aile aktarır. Değerler itibariyle ilk zihni şekillenme ailede başlar. Aile aslında toplumun küçük bir prototipidir. Devletler de toplumsal değerleri bilimsel bir yapıya dayandırarak okullarda vatandaşlarına aktarır. Değerlerini

ailede alan bireyler, okullardaki eğitimle bunu pekiştirir ve dünya görüşlerinin oluşmasına katkı sağlar.

Çağımızda yaşayan bireyler sosyal ve kültürel yaşamla iç içe hayatlarını sürdürmektedirler. Bu koşullar çocuğun ruhsal ve kültürel gelişiminde etkili olmaktadır. Böyle bir ortamda yetişen bireyler yeni davranışlar kazanarak dünya görüşlerini şekillendireceklerdir (Ayhan, 1995). Değer kazandırma etkinliği olan değerler eğitimi, derinlemesine incelendiğinde; bazılarına göre değerlerin açık seçik ve bilinçli bir şekilde öğretilme girişimidir. Bazılarına göre ise kişilerin değer anlayışları ve bilgilerini geliştirmek, toplumun birer ferdi olarak değerler doğrultusunda davranış sergilemesi için gerekli becerileri kazandırmaktır (Hökelekli ve Gündüz, 2004).

Çocuklar zaten ilk eğitimlerini aileden alarak şekillenirler. Ailede kazanılan değerler, yetişen nesillerle daha sonraki döneme aktarılır. Kişiler din, ahlak, inanç ve geleneklerini ilk olarak aileden alırlar (Aydın 2003). Aileden sonra değerlerin bireylere aktarılması ve benimsetilmesi okul aracılığıyla gerçekleşir. Okullar bu değerlerin pekiştirileceği ortamlardır. Aileden alınan değerler öğrenciye benimsetilerek toplum kabul ettiği değerlere dönüşür (Moğul, 2012). Devletler bir taraftan okullarda sistemli ve istendik davranış değişikliğini bireylerde hedeflerken öte yandan yaygın eğitim kurumları ve araçları vasıtasıyla da sistemin dışında kalmış bireyleri eğitmektedir.

Değerlerin eğitim üzerindeki etkinliği çok önceden gündeme gelmiştir. Değerler eğitim içinde kapalı ya da açık bir biçimde yer almıştır (Akbaba ve Altun 2003). Günümüzdeki modern ve formal anlamda olmasa bile tarih boyunca toplumlar kendi bireylerini kendi kültürel düzeylerine ve normlarına göre eğitmiş ve değerlerini aşlamaya çalışmışlardır. Böylece üstün nitelikli dinamik nesiller yetiştirmeyi amaçlamışlardır.

Uluslar bireylerini değerler eğitimi itibarıyla yetiştirmeye çalışırken uluslararası medya ve teknoloji, kazandırılmaya çalışılan değerleri olumsuz yönde etkilemektedir (Önür, 2007). Küreselleşen dünya, teknoloji ve kitle iletişim araçları toplumu evirmekte ve etkilemektedir. Küreselleşme olgusu eğitimde değerlere daha çok önem vermeyi gerekli hale getirmiştir. Bu durum okulların işlevini daha etkin yerine getirme ve değerler eğitimini daha da ön plana çıkarma mecburiyetini doğurmuştur.

2.5. Çalışmada Tespit Edilen Değerlerin Tanımı

2.5.1. Adalet Değerinin Tanımı:

Türk Dil Kurumunun Türkçe sözlüğünde Adalet; 1. Bu işi uygulayan, yerine getiren devlet kuruluşları. 2. Herkese kendine uygun düşeni, kendi hakkı olanı verme, doğruluk. 3.Yasalarla sahip olunan hakların herkes tarafından kullanılmasının sağlanması, (Türkçe Sözlük: 2005, 18) şeklinde tanımlanmıştır.

2.5.2. Ahlak Değerinin Tanımı:

Ahlak kavramı sözlüklerde şu şekillerde tanımlanmıştır. “Bir toplum içinde kişilerin benimsedikleri, uymak zorunda buldukları davranış biçimleri ve kuralları, aktöre, töre, moral, etik. Belli bir toplumun belli bir döneminde bireysel ve toplumsal davranış kurallarını saptayan ve inceleyen bilim” (<http://ahlak.nedir.com/>). 1. “Bir toplum içinde kişilerin uymak zorunda oldukları davranış biçimleri ve kuralları, 2. İyi nitelikler, güzel huylar” (Türkçe Sözlük: 2005, 42).

2.5.3. Aile Değerinin Tanımı:

Sözlüklerde aile tanımları şu şekilde yapılmaktadır: “1- Evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik. 2- Aynı soydan gelen veya aralarında akrabalık ilişkileri bulunan kimselerin tümü. 3- Birlikte oturan hısım ve yakınların tümü” (Türkçe Sözlük: 2005, 45).

2.5.4. Bağımsızlık Değerinin Tanımı:

Türk Dil Kurumunun Türkçe sözlüğünde bağımsızlık; “Bağımsız olma durumu veya niteliği, istiklal ”şeklinde tanımlanmıştır (Türkçe Sözlük: 2005, 178). Bağımsızlık bir devletin iç ve dış işlerinde kendi iradesi ile ve istediği gibi hareket edebilmesidir. En genel anlamda bağımsızlık; “belirli bir ülke üzerinde ve hükümet ile temsil olunan üstün ve merkezi bir otoritenin hükmü ve gözcülüğü altında, hukuki ve otonom bir düzene

bağlı olarak yaşayan insanlardan meydana gelen siyasi bir birliğin, yani devletin en belirgin vasfıdır” (<http://www.turkcebilgi.com>).

2.5.5. Barış Değerinin Tanımı:

Barış çeşitli sözlüklerde şu şekilde tanımlanmaktadır. “1. Barışma işi 2. Savaşın bittiğinin bir antlaşmayla belirtilmesinden sonraki durum, sulh, 3. Uyum, karşılıklı anlayış ve hoşgörü ile oluşturulan ortam ” (Türkçe Sözlük: 2005, 201).

2.5.6. Bilim-İlim Değerinin Tanımı:

Türk Dil Kurumu; Bilim’i ilim olarak tanımlamaktadır. “1. Everenin veya olayların bir bölümünü konu olarak seçen, deneye dayanan yöntemler ve gerçeklikten yararlanarak sonuç çıkarmaya çalışan düzenli bilgi, 2. Genel geçerlik ve kesinlik nitelikleri gösteren yöntemli ve dizgesel bilgi, 3. Belli bir konuyu bilme isteğinden yola çıkan belli bir amaca yönelen bir bilgi edinme ve yöntemli araştırma süreci ” (Türkçe Sözlük: 2005, 269).

2.5.7. Birlik- Beraberlik Değerinin Tanımı:

Ortak hareket etmek, bir araya gelmek, aynı idealler etrafında ortak davranmak gibi çeşitli tanımlar yapmamız mümkündür. Ancak sözlüklerde “1.Tek bir olma durumu, 2. Birleşmiş, bir arada olma durumu 3. Bağlılık, benzerlik, bağlantı 4. Belli bir topluluğun yararlarını koruma 5. Birlikte olma durumu” (Türkçe Sözlük: 2005, 283) olarak tanımlanmaktadır.

2.5. 8. Çalışkanlık Değerinin Tanımı:

Kelime olarak çalışmak: çabalamak, sa’y etmek, gayret ve efor harcamak gibi anlamlar ifade etse de hareketli olma, faal olma, iş yapma gibi kelimeleri de bu kavrama yüklemek gerekir. Çalışkanlığın sonucu üretmek ve kazanmaktır. Çalışmak hayatta kalmak, varlığını devam ettirmektir. Çalışkanlık sözlüklerde “1. Çalışkan olma durumu

faaliyet 2. Gayretli, çalışmayı seven, faal 3. çalışmak işi, emek, say”(Türkçe Sözlük: 2005, 387) şeklinde tanımlanmaktadır.

2.5.9. Dayanışma Değerinin Tanımı:

Ortak hareket etmek, bir araya gelmek, aynı idealler etrafında ortak davranmak gibi çeşitli tanımlar yapılırsa da sözlüklerde “1.Tek bir olma durumu, 2. Birleşmiş, bir arada olma durumu 3. Bağlılık, benzerlik, bağlantı 4. Belli bir topluluğun yararlarını koruma 5. Birlikte olma durumu” (Türkçe Sözlük: 2005, 283) olarak tanımlanmaktadır.

2.5.10. Doğruluk-Dürüstlük Değerinin Tanımı:

Doğruluk sözlüklerde şu şekilde tanımlanmıştır. “1- Doğru ve dürüst olma durumu, doğru olana yakışır davranış, dürüstlük, adalet. 2- Düşüncenin gerçeğe uyuşması, yargı ve önermelerin gerçeğe uygun olması “(Türkçe Sözlük: 2005, 550) şeklinde tanımlanmıştır.

2.5.11. Duyarlılık Değerinin Tanımı:

Sözlüklerde duyarlılık şöyle tanımlanmıştır. “1- Duyum ve duyguları algılayabilme yeteneği duygunluk, hassasiyet. 2. Zayıf bir etkiye karşı, tepki gösterebilme yeteneği. 3. Bir duyar katın ışıktan etkilenme yeteneği” (Türkçe Sözlük: 2005, 580). “Direkt olarak kendisini ilgilendirmese bile etrafındaki sorunları gidermek, geliştirmek için sorumluluk almaktır. Sorumluluk almak demek illa fiziksel bir şeyler yapmak anlamına gelmediğinden sadece fikir üretmek, uyarmak, eleştirmek de duyarlı olan kişinin yapabileceği eylemlerdir (<http://www.itusozluk.com>).

2.5.12. Eşitlik Değerinin Tanımı:

1. İki veya daha çok şeyin eşit olması durumu, denklik, müsavilik, müsavat, muadil 2. Kanunlar yönünden insanlar arasında ayırım bulunmaması durumu 3.

Bedensel, ruhsal başkalıkları ne olursa olsun, insanlar arasında toplumsal ve siyasi haklar yönünden ayırım bulunmaması durumu (Türkçe Sözlük: 2005, 657).

2.5.13. Fedakârlık Değerinin Tanımı:

Başkasını kendisine tercih etmek, başkaları için kendi menfaatinden vaz geçmek, karşılık beklemeden başkalarına iyilik yapma gibi anlamlara gelen fedakârlık kavramını TDK: “1- Özverili, 2- Azlığına katlanmak, az oluşu ile yetinmek, vazgeçmek ” (Türkçe Sözlük: 2005, 685) olarak tanımlamaktadır.

2.5.14. Görev-Sorumluluk Değerinin Tanımı:

Sorumluluk kavramı sözlüklerde şöyle tanımlanmıştır: “Kişinin kendi davranışlarını veya kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesi, sorum, mesuliyet, sorumlu sayılmak, sorumlu olarak görülmek” (Türkçe Sözlük: 2005, 1794).

2.5.15. Hak- İnsan Hakları Değerinin Tanımı:

Hak Arapça bir kelime olup insanlara adaletle davranmak, hak ve hukuklarını korumak, insanlara haksızlık yapmamak gibi anlamlarda kullanılmış, hakikat ise hak kavramının çoğulu olarak ifade edilmiştir. Sözlüklerde de hak kelimesi şu şekilde tanımlanmıştır. “1. Adalet 2. Adaletin, hukukun gerektirdiği veya birine ayırdığı şey, kazanç 3. Dava veya iddiada gerçeğe uygunluk, doğruluk. 4. Geçmiş ve harcanmış emek 5. Pay 6. Emek karşılığı ücret. 7. Doğru, gerçek” (Türkçe Sözlük: 2005, 829).

2.5.16. Hoşgörü Değerinin Tanımı:

“Her şeyi anlayışla karşılayarak olabildiği kadar hoş görme durumu, müsamaha, tolerans” (Türkçe Sözlük: 2005, 901).

2.5.17. Kahramanlık Değerinin Tanımı:

Genelde sözlüklerde Kahramanlık kavramı: “ savaşa veya tehlikeli bir durumda yararlık gösteren (kimse), 2) alp, yiğit, 3) bir olayda önemli yeri olan kimse” (Türkçe Sözlük: 2005, 1035) şeklinde tanımlanmıştır.

2.5.18. Merhamet Değerinin Tanımı:

Merhamet kavramı Arapça bir kelime olup rahmet kökünden gelmektedir. Türkçe acımak, şefkat ve sevgi göstermek, affetmek, yardım etmek, iyilikte bulunmak gibi anlamlara gelmekte, önemli erdemleri ve ahlaki değerleri içeren çok geniş kavramları içinde gizlemektedir. Merhamet kavramı sözlüklerde de şu şekillerde tanımlanmıştır. “Bir kimsenin veya bir başka canlının karşılaştığı kötü durumdan dolayı duyulan üzüntü, acıma, merhamet duymak acıma veya şefkat duygusu uyanmak veya kabarmak, acıma duygusuna kapılmak” (Türkçe Sözlük: 2005, 1373).

2.5.19. Milet Sevgisi Değerinin Tanımı:

Sözlüklerde millet benzer şekillerde tanımlanmıştır. “1- Çoğunlukla aynı topraklar üzerinde yaşayan, aralarında dil, tarih, duygu, ülkü, gelenek ve görenek birliği olan insan topluluğu, ulus. 2. Bir yerde bulunan kimselerin bütünü, herkes. 3. Benzer özellikleri olan topluluk” (Türkçe Sözlük: 2005, 1396).

2.5.20. Özgürlük Değerinin Tanımı:

Başkalarına bağımlı olmadan yaşama, engellenmeme, zorlamaya tabi tutulmama, yaşarken dış müdahalelerden uzak kalma, insanların kendi irade ve akıllarıyla hareket etme, hür ve bağımsız yaşama gibi anlamlara gelen özgürlük kavramı sözlüklerde şu şekilde tanımlanmıştır: “1. Herhangi bir kısıtlamaya, zorlamaya bağlı olmaksızın düşünme veya davranma, herhangi bir şarta bağlı olmama durumu, serbestî. 2. Her türlü dış etkiden bağımsız olarak insanın kendi iradesine, kendi düşüncesine dayanarak karar vermesi durumu, hürriyet” (Türkçe Sözlük: 2005, 1557).

2.5.21. Sağlık Değerinin Tanımı:

Hastalık; “1. Organizmada birtakım değişikliklerin ortaya çıkmasıyla sağlığın bozulması durumu, rahatsızlık, çor, dert, sayrılık, illet, maraz, maraza, esenlik karşıtı 2. Ruh sağlığının bozulması durumu” (Türkçe Sözlük: 2005, 854) olarak tanımlanmaktadır. Sağlık ise sözlüklerde şu şekilde tanımlanmaktadır. “1. Sağlık durumu iyi olan, sağlam, esen, sıhhatli 2. sağlam, doğru, güvenilir, gerçek 3. Sağlık kurallarına dikkat ederek sürdürülen hayat” (Türkçe Sözlük: 2005, 1680).

2.5.22. Sanat-Estetik Değerinin Tanımı:

Sanat sözlüklerde şu şekilde tanımlanmaktadır: “1. Bir duygu, tasarı, güzellik vb. nin anlatımında kullanılan yöntemlerin tamamı veya bu anlatım sonucunda ortaya çıkan üstün yaratıcılık 2. Belli bir uygarlığın veya topluluğun anlayış ve zevk ölçülerine uygun olarak yaratılmış anlatım 3. Bir şey yapmada gösterilen ustalık 4. Bir meslekte uyulması gereken kuralların tümü 5. Zanaat” (Türkçe Sözlük: 2005, 1695).

2.5.23. Saygı Değerinin Tanımı:

Bu kavramı toplumuna karşı sorumluluk duyan ve insan haklarına saygılı kişiler yetiştirmek olarak tanımlamak mümkündür. Birçok sözlükte de bu tanıma uygun şekillerde tanımlar yapmıştır. “1- Değeri, üstünlüğü, yaşlılığı, yararlılığı, kutsallığı dolayısıyla bir kimseye, bir şeye karşı dikkatli, özenli, ölçülü davranmaya sebep olan sevgi duygusu, hürmet, ihtiram. 2- Başkalarını rahatsız etmekten çekinme duygusu ” (Türkçe Sözlük: 2005, 1714).

2.5.24. Sevgi Değerinin Tanımı:

Sözlüklerde sevgi : “İnsanı bir şeye ya da bir kimseye karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermeye yönelten duygu” (Türkçe Sözlük: 2005, 1742) olarak tanımlanmıştır.

2.5.25. Temizlik Değerinin Tanımı:

Temizlik kavramını sözlüklerde şu şekilde tanımlamıştır: “1- Kirli, lekeli, pis, bulaşık olmayan, arı, pak, 2. Özenle yapılmış, 3. Çok az kullanılmış veya hiç kullanılmamış olan, özrü olmayan. 4. Ahlâkça lekesiz, necip, nezih. 5. Kirli, lekeli, bulaşık olmayan bir biçimde ” (Türkçe Sözlük: 2005, 1948).

2.5.26. Ümit-Umut Değerinin Tanımı:

Ümit, ummak köküne dayanan bir kavram olup, olması beklenen, olması düşünülen, hedeflenen ve ulaştırılması gereken şey olarak ifade edilmektedir. Türkçe sözlüklerde umut, ümit olarak da geçmektedir. “1. Ummaktan doğan güven duygusu, ümit 2. Bu duyguyu veren kimse veya şey ” (Türkçe Sözlük: 2005, 2035).

2.5.27. Vatanseverlik Değerinin Tanımı:

Sözlüklerde vatanseverlik “ yurtseverlik, yurtsever, vatansever olma durumu” (Türkçe Sözlük: 2005, 2082) olarak tanımlanmaktadır.

2.5.28. Yardımseverlik Değerinin Tanımı:

Sözlüklerde “1. Kendi gücünü ve imkânlarını başka birinin iyiliği için kullanma, muavenet 2. bir ülkeye bağış veya ödünç olarak verilen para ve ihtiyaç maddeleri 3. Bağış, iane yardım etmek, kendi gücünü imkânlarını başka birinin iyiliği için kullanmak” (Türkçe Sözlük: 2005, 2134) olarak tanımlanmaktadır.

3. BÖLÜM

MEHMET AKİF ERSOY

3.1. Yetiştığı Ortam

Edebiyatta yeni bir çığır açan, şiirleriyle fikir hayatını etkileyen Akif, çıkarmış olduğu dergiler, yazdığı yazı ve şiirler, yaptığı tercümelemlerle toplumu derinden etkilemiş, yazdığı İstiklal Marşıyla da milletin sevgisini kazanmıştır (Düzdağ, 2009).

Temiz seciyeli ve ahlaklı bir kişi (Mengüşoğlu, 2008) olan babası Tahir Efendi onun yetişmesi, fikir ve kişiliğinin oluşmasında etkili olmuştur. Aktan, (2008) Fatih Medresesi müderrislerinden olan babasının onu en iyi şekilde yetiştirdiği, küçük yaşta doğu ve batı edebiyatını takip edebilecek iyi bir altyapıya sahip olacak duruma getirdiğini ifade etmektedir. Süleyman Nafiz, Akif'in çocukluğunu şöyle yazmıştır. "Mehmet Akif'in çocukluğu dindar, saf, abid ve zahid bir Müslüman semtinde geçmiştir. Şair hayatının ilk döneminin temelini ve ruhunu daha sonraki dönemlerinde kesinlikle değiştirmemiştir" (Nafiz, 1991: 4). İstanbul'un manevi hayatının ve özellikle Fatih semtinin onun çocukluğu üzerinde çok büyük bir etki bıraktığı muhakkaktır (Yardım, 2006).

Mehmet Akif resmi tahsil hayatının dışında oldukça bilgili ve şuurulu birçok ilim adamından dersler almış ve kendisini yetiştirmiştir. Dil öğrenmeye karşı oldukça meraklı olan Akif, bu yeteneğini kullanarak Arap, Fars ve Fransız dil ve edebiyatını tercüme edecek kadar yabancı dilini geliştirmiştir (Düzdağ, 2009).

Mehmet Akif, çeşitli spor dallarıyla da meşgul olmuştur. Güreş, gülle atma, ata binme ve yüzme uğraştığı spor dalları arasında sayılabilir (Düzdağ, 2009). Pepe, (2008) Akif'in Türk gençliğini Asım'ın nesli olarak nitelendirdiğini, beden yapısı olarak genç, sağlam, gürbüz bir şekilde güreş, yüzme, atıcılık ve binicilik gibi sporları yapabilmesi gerektiğini belirtmektedir.

Özetle; Akif aldığı eğitimle iyi bir şair olacağının sinyallerini üslup, hitabet ve konuşmalarında ortaya koymuştur. İnsanın doğasında olan özellikler şartlar oluştuğunda

ortaya çıkmaktadır. Mehmet Akif Ersoy’u da şair yapan şartlar Osmanlının dağılma dönemi, işgaller, halkın acısı, sefilliği, fakirliği ve milli mücadele ortamıdır.

3.2. Yetiştığı Dönemin Sosyal ve Siyasal Analizi:

1. Dünya ve istiklal savaşında mücadeleciler, kitleleri harekete geçirici bir kişilik olarak kendini gösteren Akif, Cumhuriyetin kuruluşundan sonra hayatının büyük bir kısmını yurtdışında geçirmiştir (Kırkkılıç, 2008). Akif’in çocukluğu ve gençliği Osmanlı devlet ve toplumunun en çalkantılı zamanına rastlar. Bu dönem Osmanlının dağılma ve parçalanma dönemidir (Akgül, 2009). Şair, halkın fakirliği, çaresizliği, ümitsizliği ve acılarının doruk noktaya çıktığı Osmanlı devletinin son döneminin havasını tenefüs etmiş ve milli bir görev ifa etmeye kendini adanmıştır.

II. Meşrutiyet yönetimi, halkın beklentilerine cevap verememiş, toplumda çeşitli bölünmelere ve ideolojik ayrışmalara neden olmuştur (Kavas, 2008). O hayatının baharına fikri ve vicdani bir görevle başlamıştır. Vatan ve millet mefhumunun ortadan kalktığı bir dönemde onun buna kayıtsız kalması mümkün değildi. Onun en önemli özelliği meselelere karşı duyarlılığı, millet inancı, vatan sevgisi ve mücadele ruhuydu. Bu kültür ve anlayış ona siyasi ve fikri bir alt yapısının oluşmasını sağlamıştır. Diğer bir ifade ile onun ideal ve fikirlerini, yetiştiği çevre ve içinde bulunduğu toplumun dert ve sıkıntıları oluşturmuştur (Sağ ve Bıçakçı, 2009).

Akif Safahat’ında işlediği sosyal tipleri kalabalıklar içinden ve ıssız sokaklardan bulup çıkarmıştır. Bu sosyal tipleri meyhane, kahvehane, bayram meydanı, attar dükkanı İstanbul’un kenar semtleri, cami, vapur, köprü ve okul gibi sosyal çevrelerin içinden almıştır. Özellikle yaşlı, çocuk, kadın, yoksul ve kimsesizleri sefil halleriyle canlandırır. Örnek verdiği bu tipler hayatın acımasız olanaklarıyla kenara itilmiş zümrelerdir. Safahattaki müspet tipler daha çok onun simgesel hale getirdiği yeniyi, doğruyu, iyiyi temsil eden kafasındaki değerler sisteminin bir yansıması olan olumlu tiplerdir (Kavas,2008). Şair özellikle manzum yazı ve hikâyelerinde halktan insanları kendi dilleriyle konuşturmuştur. Halkın kullandığı kelimeleri azımsanmayacak derecede kullanmaya özen göstermiştir (Yılmaz, 2009).

Akif, uygarlıkların menfi ve müspet yönlerinin olduğunu belirtmiş, önemli ve iyi olanları bir araya getirerek sentezlemek gerektiğini vurgulamıştır. Batının ilim ve

teknikte ileri olduğunu ancak bunun körü körüne taklit edilme anlamına gelmeyeceğini, belirtmektedir. Her yönüyle batıyı yücelten zihniyeti yererek taklitçi zihniyetin üretimi engellediğini kesin bir dille ifade etmektedir (Aydın, 2008). Devlet adamları ve aydınlar kendilerine olan özgüvenlerini yitirmiştir (İnaltekin, 2009). Buna göre Akif'in yaşadığı dönemde toplum tek dışı kalmış batı medeniyetinin kucağına itilmek istenmektedir. Körü körüne batı taklitçiliği ve hayranlığı moda haline gelmiştir. Halkın sorun ve ihtiyaçlarından uzak, kabukta ve kof bir aydın sınıfı oluşmuştur. Kendi şiirlerinde dile getirdiği gibi binlerce vatan evladı cephelerde yok olmakta, ülke tarumar edilmekte, insanımız değerlerinden uzaklaştırılmakta, işgal edilen yerlerdeki camiler kiliseye çevrilmekte vatan adeta mezarlığa dönüştürülmektedir.

Vatan, millet, tarih ve Allah sevgisi olan hiçbir vatandaş ve aydının böyle bir ortamdan etkilenmemesi mümkün değildir. Hele şairin tenkit ve itham ettiği sanatkâr aydın ve okumuş kesimin millet ve memleket meselelerine duyarsız bir tavır takınmaları onu oldukça etkilemektedir (Erol, 2009).

İyi bir gözlemci, yorumcu, eleştirmen oluşunun yanında duyarlılığı ve hassasiyeti Akif'i sanatkâr yapan önemli sebeplerdir. Aşırı duyarlılığı onun olayların öbür yüzünü görmesine ve olayların sıcaklığını yüreğinde hissetmesine sebep olmuştur. Bu özellikleri, ruh dünyasına ve hayatına yansımıştır. Akif gibi sanatçılar genelde olumsuzluklardan ve toplumun içinde bulunduğu karmaşıklıktan ders çıkarmışlardır. Akif daha on dört yaşındayken evi yanmış, babasını kaybetmiş, nevrotik bir ortamda ilk ürünlerini vermiştir. Bu kötü durum Akif gibi güçlü kişiliğe sahip olan insanların daha iyi yetişmesine ve bunalımlı ortamları daha iyi yönetmesine neden olmuştur (Uç, 2008).

Akif, şiirsel söylemle dini ve felsefi bir temelde tarihsel, psikolojik ve sosyolojik analizler yapan nadir kişilerden biridir. Aynı zamanda Doğu İslam coğrafyasındaki gerilemenin sebeplerini şiirsel olarak dini-felsefi, sosyolojik-psikolojik ve tarihsel temellere dayalı bir anlayışla ortaya koymuş, batı karşısındaki konumunu tespit etmiştir (Aydın, 2008).

Toplumsal duyarlılığı edebî metinlerine yansıtan şairin sahip olduğu köklü edebiyat kaygısı, onun gelişmeye açık bir şiir türünün öncüsü olmasını sağlamıştır. Mehmet Akif geleneksel edebiyatın olduğu kadar, Batı kültürünün de tanınmasını ister ancak batının yaşantısını aynen taklit etmeye karşı çıkar. Her edebiyatın doğduğu

toprağa bağılı olmakla canlılık kazanabileceğini belirten şair, edebî eserlerin belli toplumsal amaçları yerine getirmediği sürece işlev kazanamayacağını ifade eder (Moğul, 2012).

Akif şiirlerinde ve edebi eserlerinde hadis ve ayetleri de etkin bir şekilde kullanmıştır. Derin İslam bilgisi, Kurana ve Hadise vakıf olması onun bu özelliğini ortaya çıkarmıştır. Bu durum şairin kullandığı üslubun şekillenmesinde etkili olmuştur. Bununla ilgili olarak Eren, (2008) küçüklüğünden beri iyi yetişmiş olan Akif'in en zor dönemlerde halkını yönlendirerek onlara milli ve manevi duyguları aşıladığını, Kuran ayetlerini açıklamaya yönelik çeşitli yazılar yazdığını, hutbeler okuduğunu, birçok hadisi açıklayarak, dini misyonunu en güzel şekilde yerine getirdiğini belirtmektedir.

Mehmet Akif'in öne çıkan en önemli özelliği, milletinin kültürünü yansıtan ve onun kabullendiği bir edebiyatı ortaya çıkarmaktır. Bundan dolayı toplumun yaşam tarzını, karakterini, duygu ve düşüncelerini şiirlerinde işlemiştir. İçinde yaşadığı toplumu irdelemiş, onunla ilgili bilgiye başvurmuştur. Şiirlerini realist bir anlayışla yazmıştır. Şiirlerindeki gücünü milletinden alan şair, sanatını halkının hizmetine adanmıştır. Akif şiirlerini yazarken işlemek istediği ve ihtiyaç duyduğu konuları ciddiyetle ele alarak işlemiştir (www.edebiyatogretmeni.org/mehmet-akif-ersoy).

Milletinin tarihini ve yaşadığı dönemin şartlarını ve halkının içinde bulunduğu durumu tüm ayrıntılarıyla ve içtenlikle şiirlerine yüklemiştir. Şair toplumunun içinde bulunduğu sevinçleri, açmazları, acıları, ümitsizlikleri, sorunları, yozlaşmayı şiirlerinde bazen bir roman, bazen bir hikâye, bazen de bir destan üslubu ile dile getirmiştir. Topluma yön veren etkin ve önder kişilikleri özne olarak ele almıştır. Halkın hayatını vaktini geçirdiği ve yaşamını sürdürdüğü tüm mahaller olan saray, konak, cami, sokak, bayram yeri, mevlit cemiyeti, savaş yeri, mahalleler, köhne evlerin odaları, oteller vapur... araçlarından örnekler vermiştir. Mehmet Akif Ersoy, yazmak ve söylemek istediği konuları dosdoğru bir şekilde sözünü esirgmeden yazmıştır. Bazen Realist bazen parnascı ve bazen da natüralist bir edebi ekolü benimsemiştir (<http://gizliilimler.tr.gg/Mehmet-Akif-Ersoy--k1-Hayatı-Sanatı-ve-Edebi-Kişiliği>).

3.3. Fikri Yönü

Bu dönemdeki, büyük acıların, ümit ve ideallerin, büyük mücadelelerin, çöküş ve çalkantıların, dağılıp ve yıkılışların bir fotoğrafını Mehmet Akif, Safahat atlı kitabında yazmıştır. Safahat, bir şiir kitabı, bir edebi metin olmaktan daha çok fikri bir eserdir. Onda milletimizin tarihi, yükseliş ve düşüşü, bunun sebepleri, fert ve cemiyet olarak irdelenmesi; zekâsı, nüktesi, edebiyatı, şehri, sokağı, evi, ailesi, acıları ve sevinçleri vardır (Pepe, 2009).

Şair ve edebiyatçıların fikirleri üzerinde yetiştikleri çevre aldıkları eğitim ve yaşadıkları olaylar etki etmiştir (Gündoğdu, 2009). Mehmet Akif Ersoy'un da çocukluğunun geçtiği dönem Osmanlı'nın en çalkantılı ve sıkıntılı dönemlerine rastlamaktadır. Bir taraftan dört bir yandan batılı devletlerin ülkeyi işgal etme istekleri, saldırıları, vatan evlatlarının şehit edilmeleri, halkın fakirliği, tembelliği, ümitsizliği ve çaresizliği, öte yandan maneviyattan uzaklaşması ve yozlaşmasının millet üzerinde oluşturduğu çıkmaz onun temel fikri yapısını oluşturmuştur. Şiirlerinin konusunu ve ana fikrini konuşmaları, yazıları, vaazları belirlemiştir (Şeker, 2009).

Bir fikir adamı olarak Mehmet Akif, 20. yüzyılın İslami Türk milliyetçiliği fikrinin önemli bir temsilcisidir. Akif'in şiir ve yazılarının yayımlandığı İslami dergilerde geniş bir milli fikir vermeyi başarmıştır. İslam birlik hedefini milli bir renkle birleştiren Akif, önemli bir kesimin dini ve fikri beklentilerine de cevap vermiştir (İdben, 2008).

Milli mücadelede kamuoyu oluşmasında önemli bir rol oynamış, Anadolu'nun birçok yerini dolaşmış, kitlelere ümitsizliğe düşmemeleri, birlik ve beraberlik içinde olmaları, oyuna gelmemeleri, azim ve inançla çalışmaları gerektiği bağlamında uyarılarında bulunmuştur. Maddi ve manevi hiç bir çıkar peşinde koşmadan millet mücadelesine hizmet eden Akif, bu yıllara kadar İslamcı bir şair olarak tanınırken bu yıllardan sonra daha çok fikri açıdan milliyetçi bir tutum sergilemiştir (Kısıklı, 2008).

Akif'in yaşadığı dönem üç kıtaya hâkim olan Osmanlı devletinin parçalandığı bir zamana denk gelmektedir. Devletin çöküşünü önlemek için Batıcılık, Türkçülük ve İslamcılık gibi yollar aranmıştır. Müslüman aydınların Batı medeniyetinin karşısında İslam medeniyetini ve birliğini geliştirme çalışması İslamcılık olarak karşımıza

çıkıştır. Akif de bu medeniyetin en önemli temsilcisi olarak İslamcılığı çıkış yolu olarak görmektedir (Duran ve Salkın, 2008).

Akif aslında tavizsiz bir İslamcı, İslam medeniyetinin dönemindeki fikir babası, aynı zamanda Osmanlılık fikrini savunan milli bağımsız ve bağlantısız bir fikir adamıdır. Fikirlerinde bağımsızlığa karşı, Avrupa'nın ilim ve fennine açık, ahlak ve kültürüne kapalıdır. Parlatır, (2008) da Akif'in yaşadığı dönemin hakikatlerine sırt çevirmemiş, sağduyulu, araştırmacı, gerçekçi yeri geldiğinde insanlık için faydalı olan batı medeniyetinin ilmi yönlerinden faydalanılması gerektiğini de savunacak kadar açık görüşlü bir fikir adamı olduğunu savunmaktadır.

Akif salt bir İslam anlayışını kabul eden ve benimseyen bir şairdir. Döneminin İslamcılık akımının en önemli temsilcisidir (Erişirgil, 2006). O müstevlilerin işgal hareketini def etmenin tek sebebi olarak İslam değerlerine bağlanmaktan geçtiğini savunmaktadır. O ırkçılık belasının İslam ümmetini bu hale getirdiğini, bölük pörçük ettiğini dile getirerek, kurtuluşun ve yozlaşmadan çıkışın en önemli yolunun uhuvvet ve İslam kardeşliğini tesis etmekle oluşacağını şiirlerinde sürekli belirtmektedir (Çetin, 2009).

3.4. Toplumsal Yönü

Hayatı ve eserleri arasında paralellik gösteren az sayıdaki aydınlarımızdan biri de Mehmet Akif'tir. O doğruluğuna inanmadığı ve yaşamadığı hiçbir şey yazmamıştır. Bu nedenle onun yazılarında bir denge mevcuttur. Akif uzlaşma kültürümüzün ideal temsilcilerinden biridir (Kılıç, 2008). Buna göre toplumundan kopuk ve onun değerlerini yaşamayan aydınların, toplumsal meselelere sağlıklı bakması ve başarılı olması mümkün değildir. Toplumsal sorunları şiir ve edebiyata konu edinen şairler, toplumlarını tanıdıkları oranda kabul görmüşlerdir.

İnsanlar sosyal çevrelerinden kopuk yaşayamazlar. İletişimde oldukları ve beraber yaşadıkları toplum sosyal çevresini oluşturur ve onun değerlerini belirler. Onun fikri, kültürel ve siyasal değerlerini, toplumu ve onun içinde bulunduğu sorunları oluşturur. Akif'in en önemli toplumsal yönlerinden biri de halkının, inancının değerlerini taşıması ve sahiplenmesidir. Sevgi (2008) Akif'in İslami hassasiyetinin, hikmet cephesi, ahlaki derinliği, hak arama ve mazlumun yanında olma, haksızlığa karşı

çıkma, edepli olma gibi toplumsal ve kişisel özellikleri üzerinde taşıdığını belirtmektedir.

Cemiyetçi bir şair olan Akif, yazdığı şiirlerinin konusunu toplumundan almıştır. Sanatı sanat için değil, sanatı toplum, vatan ve millet için yapmıştır. Bunu söylerken sanat konusunun ihmal edildiği anlamına gelmez. Fikir ve düşüncelerini sanatsal bir üslupla güzel bir Türkçe ile ifade etmesini bilmiştir. Sanatsal değer taşıyan eserlerinin halkı tarafından benimsenmesi, ilgi duyulması ve onları etkilemesine sebep olmuştur.

Birlikte yaşadığı toplumu öyle benimseyip kabul etmiştir ki, ona özel yaşamını, ailesini, zevklerini, menfaatlerini, hatta çok önemseydiği dostluklarını bile yeri geldiğinde feda etmesini bilmiştir (Mengüşoğlu, 2008).

Gerçekçi bir tutum sergileyen Akif, ideolojik ve toplumsal sorunları şiirlerinde işlemiştir. Temel amacı muhataplarını toplumun sorunlarına yöneltmektir. Bunun için toplumunun alt kademesindeki sorunlara parmak basmış, onların gerçek yaşantılarını şiirlerinde yazmıştır. Zorlu bir sınav veren milletin ve memleketinin sorunlarına parmak basmıştır. Toplumsal duyarlılıkla hareket eden şair, Osmanlının yıkılması, İslam milletinin teknikte geri kalması, toplumsal ayrışma konularına duyarlılık göstermiştir. Bu sorunlar karşısında oldukça üzüldüğünü de ifade etmiştir (Moğol, 2012). Bu nedenle toplumsal duyarlılıktan yoksun ve içinden çıktığı toplumun soluğu alamayan, onun için üzülp sevinemeyen şairlerin döneminin ve daha sonraki zamanın toplumu tarafından benimsenmesi mümkün olmamıştır.

Safahat'ın her satırı toplumsal konularla ilgili temalarla doludur. Şair ömrünün acılarını ve gözyaşlarını mısralarına dökmüştür. Şiirlerini kuru bir yöntem ve sanatsal bir üsluptan öte, yaşanmış canlı örneklerle, sade bir dille yazmıştır. Halkıyla beraber yaşamış, toplumun meselelerini ciddi bir eleştiri ile eserlerine yansıtmıştır. Kısaca Akif, toplumda yaşayan bütün insan profilini şiirlerine taşımış, pasif bir tenkit üslubundan çok, problemlerin nasıl halledilebileceği, ilim ve dinin ölçü alınması gerektiğini belirtmiştir.

Yıllarca savaşmış maddi ve manevi olarak yıpranmış, yanlışlıklar karşısında ülkesine zararı dokunmasın diye acılar ve vicdan azabı çekmesine rağmen sürekli susmasını bilmiştir (Düzdağ, 2013). Ömrünü haksızlıklara karşı mücadele ile geçirmiştir. Haksızlığa uğradığına inandığı arkadaşının görevinden alınması üzerine kendisi de memuriyetten istifa erdemini gösterebilmiştir.

Akif münzevi bir hayat yaşayarak ve insanlardan uzak, köşesine çekilerek düşüncelerini yazan bir kişilikten ziyade, doğrularını fiiliyata geçirmeye çalışan bir toplum adamıdır. Memurluk görevleri dönemlerinde toplum ve vatanla ilgili meselelerde görevini hakkıyla yapabilmek için büyük çaba sarf etmiştir (Düzdağ, 2013).

Toplumların kültürel miraslarının yeni kuşaklara aktarılması ve yeni kuşakların sosyalleşmesi için en önemli görev eğitim kurumlarına düşmektedir. Eğitim milletlerin asırlarca süren kültürünün bir ürünüdür. Bu nedenle eğitim toplumsal bir müessesedir. Günümüz eğitim sisteminde eğitim kurumları bireylere istendik davranışlar vermeye çalışırken, her bireyin özelliklerini ve yeteneklerini gözetenek bu doğrultuda hareket etmektedir (Barut, 2009). Bu nedenle toplumların içinden çıkan yazar ve şairler önemli bir kültür aktarımı görevini yerine getirirler.

Mehmet Akif'in Safahat'ı eğitici bir özellik taşımakla birlikte bir kültür hazinesi niteliğindedir. Gündelik hayatın her yerinde, her mekânında, her olayında halkın sorunlarından, kıssalarından örnekler bulmamız mümkündür. Mahalle kahvesi, mahallenin o dönem içinde önemli buluşma yerleri olan cami ve çevresi köse imam gözü ile anlatılır. Onun eğitim anlayışı işlevsel bir eğitim anlayışıdır. Akif'in eğitim anlayışında pratiğe, hayata dair her şey bulmak mümkündür. Okullarımız ve imkânlarımız olmasına rağmen, vasıflı elemanların bulunmaması nedeniyle önemli projelerde Fransa, Almanya ve İngiltere'den uzmanlar getirilir. Batının ilmini almak ama ahlakını, örfünü onlara bırakmak gerekir. Akif eğitilmiş bir gençlik yetiştirme ideali içerisindedir. Bunu Asım'ın şahsında tasarlamaktadır. Asım onun gençlik düşüncesinin dışı vurumudur. İdealize ettiği Asımın neslini özler, ülkenin geleceği ve ileriye gidebilmesi için Asımların sayısının artması gerektiğini vurgular. Eğitim ve öğretim çalışmalarını geleneksel bir anlayışla devam etmesinin mümkün olamayacağını, eğitimin vazgeçilmez unsurlarından olan ders araç-gereçlerinin, ders kitaplarının önemli olduğunu belirtir. Örnek olarak silahsız asker olamayacağı gibi kitap olmadan da eğitimin olamayacağını üzerinde durur (Barut, 2009).

4. BÖLÜM

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, araştırmanın çalışma materyalleri, verilerin toplanması ve analiz edilmesi sıralanmıştır. Bu çalışmada izleyeceğimiz yöntem aşağıdaki başlıklarda izah edilmiştir.

4.1. Araştırmanın Modeli

Araştırma tarama modelinde yapılmıştır. Yapılan çalışmada tarama modelinin seçilmesinin nedeni, çalışma materyallerinde geçen değerlerin bütüncül olarak incelenmiş olmasıdır. Karasar'a (2012) göre tarama modelleri geçmişte ya da halen var olan durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır.

4.2. Verilerin Toplanması

Araştırmanın esas verileri, Sosyal Bilgiler programı doğrultusunda, ilköğretim II. kademe Sosyal Bilgiler 6. sınıf ders kitabı ile Mehmet Akif Ersoy'un şiirlerinin toplandığı Safahat adlı kitaptır. Milli Eğitim Bakanlığı II. kademe okutulan 6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı ile Mehmet Akif Ersoy'un Safahat adlı eseri üzerine günümüze kadar yapılmış incelemeler, yorumlar ve akademik çalışmalar takip edilmiştir. Ayrıca bu konuda YÖK'ün tez katalogları incelenerek benzer çalışmalardan da faydalanılmıştır. İlköğretim II. kademe Sosyal Bilgiler ders kitaplarında aynı ve benzer değerler yer aldığından, çalışmada 6. sınıf ders kitabı esas alınmıştır.

4.3. Verilerin Analiz Edilmesi

Bu çalışmada esas alınan yazılı materyaller içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Kitapların içeriklerinin analiz edilmesinin en önemli amaçlarından biri, elde edilen verileri izah ederek öne çıkan kavramlarla olan ilişkilerini tespit etmektir.

İçerik analizi eldeki materyallerin sistematik bir biçimde irdelenmesidir. Bu çalışma yöntemiyle bilgiler nicel hale dönüştürülür. İçerik analizi ile özellikle birbiriyle benzeşen kavramlar ve temalar bir araya getirilerek yorumlanır. Bu çalışma yapılırken kategoriler oluşturulur. Seçilen kavramlardan metin içerisinde benzer anlamlı olanlar sayılarak sonuçlar istatistiksel olarak değerlendirilir. (Kepenekçi, 2003)

Çalışmanın analizinde istatistik paket programı kullanılarak çapraz tablo, frekans ve yüzde hesaplamalarından yararlanılmıştır.

Yapılan çalışmada ana kategori olarak Sosyal Bilgiler programında “Doğrudan Verilecek Değer”ler ele alınmıştır. Sosyal Bilgiler programında ünite şemalarının sağındaki sütunda gösterilmiş 20 değer yer almaktadır. Bu değerler alt kategoriler halinde tablolaştırılmıştır.

Tablo 1. Sosyal Bilgiler Programında Yer Alan Değerler (MEB, 2005)

SOSYAL BİLGİLER PROGRAMINDA YER ALAN DEĞERLER			
1.	Adil Olma	11.	Hoşgörü
2.	Aile Birliğine Önem Verme	12.	Misafirperverlik
3.	Bağımsızlık	13.	Özgürlük
4.	Barış	14.	Sağlıklı Olmaya Önem Verme
5.	Bilimsellik	15.	Saygı
6.	Çalışkanlık	16.	Sevgi
7.	Dayanışma	17.	Sorumluluk
8.	Duyarlılık	18.	Temizlik
9.	Dürüstlük	19.	Vatanseverlik
10.	Estetik	20.	Yardımseverlik

İçerik analizi yöntemiyle Sosyal Bilgiler programı esas alınarak Mehmet Akif Ersoy’un şiirlerini içeren Safahat isimli kitap ile T.C Milli Eğitim Bakanlığına bağlı ilköğretim kurumlarında okutulan 6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı incelenmiştir. Safahat’ta geçen değerlerle ilgili şiirlerden örnekler alınarak değerler eğitimi açısından irdelenmiştir. İlköğretim II. kademedeki okutulan Sosyal Bilgiler 6. sınıf ders kitabında geçen değerlerin sıklığı ile Safahat’ta geçen değerlerin sıklığı tespit edilmiş ve hangi oranda örtüştükleri belirlenmiştir.

Veriler analiz edilirken ön plana çıkan değerler işlevsel olarak tanımlanmıştır. Bu değerlerle ilgili tanımı destekleyen bilgiler ve yorumlar yapılmıştır. Tespit edilen değerlerle ilgili örtüşen şiirlerden örnekler seçilerek tablolaştırılmıştır. Seçilen bu şiirler günümüz Türkçesi ile açıklanarak şairin neyi amaçladığı belirtilmiş ve yorumlanmıştır. Tespit edilen bulguların, değerler eğitimi çerçevesinde birbirleriyle benzerlikleri ve farklılıkları ortaya konulmuştur. Safahat'ta geçen değerlerinin ders kitabındaki değerlerle hangi oranda örtüştüğü de belirtilmiştir.

Çalışmada değerlerin kavram olarak materyallerde hangi sıklıkta geçtiği tespit edilmiştir. Sayma işlemi yapılırken açık ve benzer kavramlar esas alınmıştır. Çalışmanın güvenilir olabilmesi için teyit incelemesi sonuçların en az %70 oranında birbiriyle örtüşmesi gerekmektedir (Yıldırım ve Şimşek 2005: 233). Araştırmada farklı kişiler tarafından yapılan teyit incelemesinde %82'lik bir örtüşme sağlanmıştır. Çalışmanın geçerliliğini sağlamak için materyal olarak seçilen kitaplardan örnekler verilmiştir. Kitaplardaki kategorilerin yorumlanmasında frekans, yüzdeler ve farklılık puanlarından faydalanılmıştır. Her kitabın tamamından değerlerle ilgili kavramların tümü tespit edilerek sayısal sonuçlara ulaşılmıştır. Elde edilen istatistiksel çözümlerlerin yardımıyla veriler yorumlanmıştır.

5.BÖLÜM

ARAŞTIRMA BULGULARI

5.1. Sosyal Bilgiler Programında Yer Alan Değerler

Sosyal Bilgiler programında yer alan değerler, ünite şemalarının sağındaki sütunlarda gösterilmiştir. Programda “doğrudan verilecek değerler” başlığı adı altında geçen değerler şunlardır: Adil olma, Aile Birliğine Önem Verme, Bağımsızlık, Barış, Bilimsellik, Çalışkanlık, Dayanışma, Duyarlılık, Dürüstlük, Estetik, Hoşgörü, Misafirperverlik, Özgürlük, Sağlıklı Olmaya Önem Verme, Saygı, Sevgi, Sorumluluk, Temizlik, Vatanseverlik, Yardımseverlik

Sosyal Bilgiler programında yer alan değerlere ilişkin açıklamalar kuramsal çerçeve bölümünde verilmiştir.

5.2. Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabında Yer Alan Değerler ve Bu Değerlerin Tekrar Edilme Sıklığı ile İlgili Bulgular

6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında yer alan değerlerle ilgili istatistiksel bilgiler tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. MEB İlköğretim II. Kademe 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Tespit Edilen Değerlerin Frekans ve Yüzdeleri Tablosu

Değerler	Frekans	Yüzde
Adalet	9	1,5
Ahlak	14	2,3
Aile Birliğine Önem Verme	25	4,1
Bağımsızlık	25	4,1
Barış	22	3,6
Bilimsellik	81	13,4
Birlik-Berberlik	7	1,2
Çalışkanlık	22	3,6
Dayanışma	7	1,2
Doğruluk-Dürüstlük	6	1,0
Duyarlılık	3	0,5
Eşitlik	14	2,3
Görev-Sorumluluk	29	4,8
Hak-İnsan Hakları	142	23,5
Hoşgörü	8	1,3
Kahramanlık	3	,5
Hürriyet-Özgürlük	74	12,3
Sağlıklı Olmaya Önem Verme	28	4,6
Sanat-Estetik	35	5,8
Saygı	17	2,8
Sevgi	7	1,2
Temizlik	3	0,5
Ümit-Umut	3	0,5
Vatanseverlik	9	1,5
Yardımseverlik	10	1,7
Fedakarlık	0	0
Merhamet	0	0
Millet sevgisi	0	0
TOPLAM	603	100,0

Tablo 2’de görüldüğü üzere Sosyal Bilgiler 6. sınıf ders kitabında doğrudan 25 değer tespit edilmiştir. Bu değerlerden tekrar sıklığı en fazla olan ilk 3 değer şu şekilde tespit edilmiştir. Hak-İnsan Hakları 142 (%23,5), Bilimsellik 81 (%13,4), Hürriyet-Özgürlük 74 (%12,3) değerleridir. Ders kitabında en az sıklıkla eşit oranda tekrarlanan değerler ise Duyarlılık 3 (%0,5), Kahramanlık 3 (%0,5), Temizlik 3 (%0,5), Ümit-Umut 3 (%0,5) değerleridir. Fedakarlık, Merhamet, Millet Sevgisi değerlerine doğrudan rastlanamamıştır.

Sosyal Bilgiler 6. sınıf ders kitabında yer alan metinlerden örnekler alınarak tablolaştırılmıştır. Tablolarda yer alan bulgular kitaptaki sayfa numaralarıyla birlikte verilmiştir.

Tablo 3. Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabında Geçen Adalet Değeri ile İlgili Bulgular

Sayfa No:	Adalet Değeri ile İlgili Bulgular
87	Dürüstlük ve adaletin üstün kabul edilip hırsızlık ve yalancılığın her iki inanç sisteminde de yasaklanması.
93	İnsanların en adili en akıllı ve kudretlisi olan Melikşah insanlara ve Hristiyanlara karşı baba gibi idi.
97	Halka zulm eder, memlekette fesat ve adaletsizlik alır yürür.
175	“Adalet mülkün temelidir” sözünü insan hakları açısından yorumlayınız.
176	Herkes haklarının ve ödevlerinin ya da kendisine yöneltilen ve ceza niteliği taşıyan herhangi bir suçlamanın saptanmasında, davanın bağımsız ve tarafsız bir mahkemece, tam bir eşitlikle, adil ve açık olarak görülmesi hakkına sahiptir.

Sosyal Bilgiler 6. sınıf ders kitabında adalet değeri doğrudan 9 yerde geçmektedir. Sosyal Bilgiler programında, Türk Milli Eğitiminin genel amaçlarında ve dersin amaçlarında adalet değerine yer verilmiştir. İnsan ilişkilerinde haksızlık yapmamayı adalet ve eşitlik ilkelerine göre davranma konusunda öğrencilerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Bu değer ders kitabında daha çok devlet idaresi din ve demokrasi konuları işlenirken verilmektedir.

Tablo 4. Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabında Geçen Ahlak Değeri ile İlgili Bulgular

Sayfa No:	Ahlak Değeri ile İlgili Bulgular
87	İslamın ahlak anlayışı ile Türk kültüründeki ahlak anlayışının ortak noktalarının olması,
90	Tarih, ne güzel aynadır! İnsanlar, hele ahlak, gelişmemiş kavimler, en büyük kutsallıklar karşısında bile kıskançlık duygularına kapılmaktan kendilerini kurtaramıyorlar...
169	Din veya inancını açıklama özgürlüğü, ancak kamu güvenliğinin, kamu düzeninin, genel sağlığın veya ahlakın ya da başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için, demokratik bir toplumda zorunlu tedbirlerle ve yasayla sınırlanabilir.” hükmü yer almaktadır.
176	Bu hakkın kullanılmasına bir kamu makamının müdahalesi, ancak müdahalenin yasayla öngörülmüş ve demokratik bir toplumda ulusal güvenlik, kamu güvenliği, ülkenin ekonomik refahı, düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli bir tedbir olması durumunda söz konusu olabilir.
179	Bu yol, büyük Türk kadınına çalışmamıza ortak yapmak, hayatımızı onunla birlikte yürütmek, Türk kadınına ilmi, ahlaki, sosyal, ekonomik hayatta erkeğin ortağı, arkadaşı, yardımcısı ve destekleyicisi yapmak yoludur.

Sosyal Bilgiler 6. sınıf ders kitabında 14 yerde ahlak değerine doğrudan yer verilmiştir. Türk Milli Eğitimin genel amaçları ve Sosyal Bilgiler derslerinin amaçları doğrultusunda yetiştirilmek istenen öğrencilere bu değer İslam tarihi, Türk tarihi ve demokrasi konuları işlenirken verilmek istendiği görülmektedir. Bu değer Sosyal Bilgiler ders kitabında tablo 4’te görüldüğü gibi yer almasına rağmen Sosyal Bilgiler programında doğrudan yer almamıştır.

Tablo 5. Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabında Geçen Aile Birliğine Önem Verme ile İlgili Bulgular

Sayfa No:	Aile Birliğine Önem Verme Değeri ile İlgili Bulgular
73	Türklerde aile toplumun temeli kabul edilir.
98	Ülke toprakları hükümdar ailesinin ortak malı sayılırdı.
167	Bundan sonra aynı durumdaki vakalarla deneyimi olan koruyucu ailelerden bebeğin bakımını üstlenme konusunda başvurular gelmeye başlar.
168	Aile içi şiddete son kampanyasının ilk etabı 2004 Ekim-Aralık aylarında gerçekleştirildi.
172	Aile yaşamı hakkındaki düzenlemelerde ise tek eşlilik esası görülmektedir.

Sosyal Bilgiler 6. sınıf ders kitabında aile birliğine önem verme değerine 25 yerde rastlanmıştır. Sosyal Bilgiler programında, Türk Milli Eğitiminin genel amaçlarında ve dersin amaçlarında aile birliğine önem verme değerine doğrudan yer verilmiştir. Tablo 5'teki bulgularda görüldüğü gibi Türk Milli Eğitimde kastedilen ve tarif edilen aile değeri geleneksel ve modern Türk toplumu değeridir. Aileye önem veren çocukta milli dayanışma ve millet bilinci gelişeceği, vatan, millet ve ailesini daha çok seveceği konularıyla ilgili bulgulara yer verildiği görülmektedir. Bu değerler ders kitabında daha çok tarih, sağlık ve demokrasi konuları işlenirken verildiği görülmektedir.

Tablo 6. Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabında Geçen Bağımsızlık Değeri ile İlgili Bulgular

Sayfa No:	Bağımsızlık Değeri ile İlgili Bulgular
63	Bir devletin bağımsızlığının korunmasında ordunun rolü sizce ne olabilir?
67	Bağımsızlığa alışkın olan Türkler sonunda Kutluk adındaki bir kahramanın önderliğinde bağımsızlıklarını kazandılar.
90	Doğu Karahanlı devleti bir süre bağımsız yaşadıktan sonra Melikşah döneminde Büyük Selçuklulara bağlandılar.
95	Büyük Selçuklu Devleti ise bu savaş sonucunda hukuken bağımsızlığını kazanmış devletin kuruluşunu tamamladılar.
97	Taht kavgaları, bağlı beyliklerin bağımsızlığını ilan ederek birbirleriyle mücadele etmeleri ve isyanları ülkenin düzenini bozmuştur.

Sosyal Bilgiler 6. sınıf ders kitabında da bağımsızlık değerine doğrudan 25 yerde yer verilmiştir. Tablo 6’da bağımsızlık değeri ile ilgili bulgulardan verdiğimiz örneklerde de görüldüğü gibi en fazla Türk tarihi konuları anlatılırken bu değere rastlanmaktadır. Kitapta en fazla işlenen değerlerden biri de bağımsızlık değeridir. Sosyal Bilgiler programında bu değere doğrudan yer verilmiştir.

Tablo 7. Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabında Geçen Barış Değeri ile İlgili Bulgular

Sayfa No:	Barış Değeri ile İlgili Bulgular
41	Ulus ve ülkesiyle birlikte bölünmez bütünlüğünü korumakta ve komşularıyla barış içinde yaşamaktır.
55	Dünyanın ilk yazılı antlaşması olan Kadeş Barış Antlaşması Hititlerle Mısırlılar arasında imzalanmıştır.
79	Jandarma Genel komutanlığı ise barış zamanlarında İçişleri Bakanlığına bağlı olarak görev yapmaktadır.
80	Barış için Savaş sözü sizce neyi amaçlamaktadır.
93	Nizamülmülk’ün aracılığı ile barış yapıldı.

Sosyal Bilgiler 6. sınıf ders kitabında bu değer doğrudan 22 yerde geçmektedir. En fazla yer verilen değerlerden biri de barış değeridir. Tablo 7’deki bulgularda

görülebileceği gibi bu değer toplumun ve insanların huzur içinde hayatlarını devam ettirmek anlayışı üzerine kurularak öğrencilerin bilinçlendirilmesi amaçlanmıştır. Özellikle tarih konuları verilirken bu değere daha fazla yer verilmiştir. Savaşın yıkıcılığı ve barışın olumlu yönleri işlenmeye çalışılmıştır. Sosyal Bilgiler programında bu değere doğrudan yer verilmiştir.

Tablo 8. Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabında Geçen Bilimsellik Değeri ile İlgili Bulgular

SAYFA NO:	Bilimsellik Değeri ile İlgili Bulgular
29	Sosyal bilimler ile ilgili yapılan çalışmalardan biri hakkında kaynak araştırması yaparak ön bilgi toplayınız.
30	Türk Tarih Kurumunun bilimsel çalışmalar için kurduğu kütüphanesi ülkemizin en zengin kütüphanelerinden biridir.
32	Bilimsel araştırma basamaklarını birer örnek olay kullanarak sıralayınız.
57	İyonların bilim ve sanatta gelişmesinin nedenleri neler olabilir.
97	Gazneli Sultan Mahmut'un sarayı bir bilim akademisi haline geldi.

Sosyal Bilgiler 6. sınıf ders kitabında bilim değerine 81 yerde doğrudan yer verilmiştir. Ders kitabında en fazla geçen ve üzerinde durularak öğrencilerin bu konuda yetiştirilmesi amaçlanan değerlerden biri bilimsellik değeridir. Tarih üniteleri içinde yer alan kültür ve medeniyet konuları işlenirken bilimsellik değerinin yer aldığı görülmektedir. Sosyal Bilgiler programında bu değere doğrudan yer verilmiştir.

Tablo 9. Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabında Geçen Birlik-Berberlik Değeri ile İlgili Bulgular

Sayfa No:	Birlik-Berberlik Değeri ile İlgili Bulgular
41	Ulus ve ülkesiyle birlikte bölünmez bütünlüğünü korumakta ve komşularıyla barış içinde yaşamaktadır.
53	İnsanların bir araya gelip toplu yerleşim birimlerinde birlikte yaşamasının nedeni neler olabilir?
59	En büyük kralı Hammurabi'dir. Hammurabi, Mezopotamya'da siyasi birlik kurmayı başarmış.
79	En küçük birlik on, en büyük birlik ise on bin kişiden oluşmaktadır.
83	Hz. Muhammed, siyasal birlikten yoksun Arap kabilelerini birleştirdi.

Sosyal Bilgiler 6. sınıf ders kitabında doğrudan bu değere 7 yerde yer verilmiştir. Devletimizin temel ilkelerinden biri olan bu değer Türk Milli Eğitiminin genel amaçlarında da yer almıştır. Sosyal Bilgiler 6. sınıf ders kitabında geçen bu değer doğrultusunda öğrenciler yetiştirilmek istenmektedir. Tablo 9’da görüldüğü gibi vatanın bölünmezliği, bütünlüğü, bir arada yaşama bilinci verilmeye çalışılmıştır. Bu değer en fazla tarih konuları anlatılırken verilmektedir. Sosyal Bilgiler programında bu değere doğrudan yer verilmemiştir.

Tablo 10. Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabında Geçen Çalışkanlık Değeri ile İlgili Bulgular

Sayfa No:	Çalışkanlık Değeri ile İlgili Bulgular
40	Sınıf arkadaşlarımızla yaptığımız çalışmada ben yeryüzündeki kıtalar okyanuslar ve denizler hakkında araştırma yaptım.
44	Başlıca iklimlerin genel özellikleri ile ilgili bir çalışma yaptık.
57	Krallar ticareti geliştirmeye çalışmış bu sayede zenginleşmişlerdi.
77	Çalışmalarını da Çin imparatoruna rapor halinde sunmuşlardır.
78	Mani dininin Türkler arasında yayılmasına çalışmıştır.

Sosyal Bilgiler 6. sınıf ders kitabında en fazla yer verilen değerden biri çalışkanlık değeri olup bu değer 22 yerde doğrudan geçmektedir. Ders kitabında serpiştirilerek verilen çalışkanlık değeri daha çok tarih ve coğrafya konuları içinde yer almaktadır. Yukarıdaki bulgulardan anlaşıldığı gibi Türk Milli Eğitimi öğrencileri okullarda çalışkanlık değeri konusunda yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Sosyal Bilgiler 6. sınıf ders kitabında bu değer tekrar edilme sıklığı bakımından ilk sıralarda yer almaktadır. Sosyal Bilgiler programında bu değere doğrudan yer verilmiştir.

Tablo 11. Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabında Geçen Dayanışma Değeri ile İlgili Bulgular

Sayfa No:	Dayanışma Değeri ile İlgili Bulgular
151	Günümüzde bu değerler, fuar, sergi, gösteri, spor ve sanat etkinlikleri ile diğer toplumlara tanıtılmakta ve ülkeler arası barış dostluk ve dayanışmanın gelişmesini sağlamaktadırlar.
190	Kelime ve kavramlar; Dayanışma.
202	Aşağıdakilerden hangisi toplumsal dayanışmayı sağlayan olaylardan biridir.
77	Bizans-Köktürk ittifakı kurulmuştur. Bizans ittifakı sonucunda Sasani-Bizans çatışmaları başlamıştır.
188	Eğitim programı ilk Türk astronotunun yetişmesi için NASA'ya pilot subayların gönderilmesini ve işbirliğinin ileriki aşamasında bir TÜRK astronotunun ABD uzay programının birine dahil edilerek uzaya gönderilmesini de içeriyor.

Sosyal Bilgiler 6. sınıf ders kitabında bu değere doğrudan 7 yerde yer verilmiştir. Sosyal Bilgiler programında da yer alan bu değer, daha çok uluslararası ilişkiler, spor, toplum, tarih ve coğrafya konularında geçmektedir. Tablo 11'deki bulgularda da görüldüğü gibi İnsanların ve toplumların dayanışması esas alınmıştır. Bu değer, işbirliği, fedakârlık, sorumluluk değerlerini tamamlar nitelikte verildiği görülmektedir.

Tablo 12. Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabında Geçen Doğruluk-Dürüstlük Değeri ile İlgili Bulgular

Sayfa No:	Doğruluk-Dürüstlük Değeri ile İlgili Bulgular
81	Hz. Muhammed'in peygamber olmadan önce doğruluğu, dürüstlüğü ve güvenilirliği Mekke'de takdir edilmiştir.
87	Dürüstlük ve adaletin üstün kabul edilip hırsızlık ve yalancılığın her iki inanç sisteminde de yasaklanması.
116	Kelime ve kavramlar; Dürüstlük.
179	Daha esenlikle, daha dürüst olarak yürüyeceğimiz yol vardır.

Sosyal Bilgiler 6. sınıf ders kitabında dürüstlük değeri doğrudan 6 yerde geçmiştir. Sosyal Bilgiler programında da doğrudan yer verilen bu değer, daha çok İslam tarihi ve demokrasi konuları anlatılırken verilmiştir. Türk Milli Eğitiminin temel amaçlarından biri de öğrencileri doğruluk ve dürüstlük değeri doğrultusunda

yetiştirmektedir. Öğrenciler dürüst, ahlaklı ve iyi bir vatandaş olarak sosyal hayatta yerlerini alacak, vatan ve milletine hizmet edecek, doğru ve dürüst bireyler olarak yetiştirilmek istenmektedir.

Tablo 13. Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabında Geçen Duyarlılık Değeri ile İlgili Bulgular

Sayfa No:	Duyarlılık Değeri ile İlgili Bulgular
45	Doğal çevreye karşı her insan duyarlı olmak zorundadır.
150	Ülkemizde ve diğer başka ülkelerde çevre duyarlılığının gelişmesi ve çevrenin korunması amacıyla çeşitli gönüllü kuruluşlar bulunmaktadır.
190	Hem de bunu tanımadığınız biri için ve hiçbir karşılık beklemeden yapıyorsanız, bu da sizin toplumsal duyarlılığınızı gösteriyor.

Bu değere Sosyal Bilgiler 6. sınıf ders kitabında 3 yerde doğrudan yer verilmiştir. Çevreye, insanlara ve ait olduğumuz tüm değerlere karşı bireyin bilinç düzeyinin güçlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu değere daha çok coğrafya ve vatandaşlık konuları içinde yer verilmiştir. Yukarıdaki bulgularda görüldüğü gibi, öğrenciler okullarda doğaya ve insanlığa karşı duyarlılık değeri konusunda yetiştirmek istenmektedir. Ancak bu kadar önemli olan bu değer, Sosyal Bilgiler 6. sınıf ders kitabında tekrar edilme sıklığı bakımından en alt sıralarda yer almaktadır. Sosyal Bilgiler programında bu değere doğrudan yer verilmiştir.

Tablo 14. Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabında Geçen Eşitlik Değeri ile İlgili Bulgular

Sayfa No:	Eşitlik Değeri ile İlgili Bulgular
24	Okul işleyişiyle ilgili bilgilendirilme, eşitlik ve okul yönetiminde temsil etme ve edilme gibi hakları olduğu anlatılacak.
172	Hz. Muhammed, hangi sözü ile insanların eşit olduklarını vurgulamıştır.
172	Hammurabi Kanunlarında suçlulara farklı ceza uygulanması ile Hz. Muhammed'in insanların eşit olduğunu vurgulamasını insan hakları açısından karşılaştırınız.
174	İnsanlar, hukuki olarak hür ve eşit doğarlar.
176	Yasa önünde herkes eşittir ve herkes ayırım gözetilmeksizin yasanın koruyuculuğundan eşit olarak yararlanma hakkını taşır.

Sosyal Bilgiler 6. sınıf ders kitabında eşitlik değeri 14 yerde doğrudan geçmektedir. Sosyal Bilgiler programında da yer alan bu değer Türk Milli Eğitimin

genel amaçları içinde de geçmektedir. Sosyal Bilgiler kitabında işlenen eşitlik kavramı daha çok demokrasi, İslam tarihi ve tarih konuları anlatılırken verilmektedir. Özellikle öğrencilerin yasa önünde eşit birer yurttaş oldukları vurgulanmıştır. İlköğretim öğrencilerine kazandırılmak istenen ve ders kitabında yerini bulan bu değer tekrar edilme sıklığı bakımından ön sıralarda bulunmaktadır. Sosyal Bilgiler programında bu değere doğrudan yer verilmemiştir.

Tablo 15. Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabında Geçen Görev-Sorumluluk Değeri ile İlgili Bulgular

Sayfa No:	Görev-Sorumluluk Değeri ile İlgili Bulgular
24	Okulda hangi hak ve sorumluluklara sahip olduğumuzu söyleyiniz.
25	Günlük hayatta pek çok olay bu hak ve sorumluluklarla ilgilidir.
176	Türkler demokrat, hür ve sorumluluklarını bilen vatandaşlardır.
185	Toplumda, ailede ve arkadaşlık gurupları içinde bize düşen görevlerin sorumlulukların neler olduğunu bu bilimin çalışmasından öğreniriz.
186	Çeşitli guruplar içinde yer aldığımızı, gurup içinde olmanın sorumluluk gerektirdiğini.

Sosyal Bilgiler 6. sınıf ders kitabında sorumluluk değeri doğrudan 29 yerde geçmiştir. Sosyal Bilgiler programında yer alan bu değer, Türk Milli Eğitimin genel amaçları içinde de oldukça önemsenmiştir. Sosyal Bilgiler 6. sınıf ders kitabında işlenen sorumluluk kavramı daha çok okulumuz, demokrasi ve özellikle de Türk tarihi konuları anlatılırken verilmektedir. Sorumluluk değeri tekrar edilme sıklığı bakımından ön sıralarda yer almaktadır. Tablo 15'teki bulgulardan anlaşıldığı gibi sorumluluk değeri ile öğrencilerin yetiştirilmeleri konusuna önem verildiği görülmektedir. Sosyal Bilgiler programında bu değere doğrudan yer verilmiştir.

Tablo 16. Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabında Geçen Hak-İnsan Hakları Değeri ile İlgili Bulgular

SAYFA NO:	Kitapta Geçen Hak-İnsan Hakları Değeri ile ilgili Bulgular
11	Bir çocuk olarak hangi hak ve sorumluluklara sahipsiniz? Bunların sizin için önemi nedir?
24	Çünkü bütün insanlar, haklar yönünden eşit ve özgür doğar. Kanun önünde aynı hak ve sorumluluklara sahiptirler.
24	Okulda hangi hak ve sorumluluklara sahip olduğunuzu söyleyiniz.
28	Ankara da Tüketici Hakları Mahkemeleri, Adliye Sarayındadır.
166	Anayasalar kişilerin hak ve özgürlüklerini garanti altına alır.

Sosyal Bilgiler 6. sınıf ders kitabında hak ve insan hakları değerine 142 yerde doğrudan yer verilmiştir. Bu da göstermektedir ki Milli Eğitim Bakanlığının en fazla önemsendiği değerlerin başında bu değer gelmektedir. Tablo 16'daki bulgularda görüldüğü gibi Türk Milli Eğitiminin genel amaçları ve Sosyal Bilgiler dersinin amaçlarında da yer alan bu değerle ilköğretim çağındaki öğrencilerin yetiştirilmek istendiği anlaşılmaktadır. Bu değer ders kitabında %23,5'lik oranla en fazla yer verilen değer olduğu görülmektedir. Bu değer en fazla demokrasi ve insan hakları konuları anlatılırken işlenmiştir. Öğrencilerin hak ve sorumluluklarının neler olduğu konularına sıkça yer verildiği bulgulardan anlaşılmaktadır. Sosyal Bilgiler programında bu değere doğrudan yer verilmemiştir.

Tablo 17. Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabında Geçen Hoşgörü Değeri ile İlgili Bulgular

Sayfa No:	Hoşgörü Değeri ile İlgili Bulgular
86	Abbasilerin Emevilerin aksine insanlara hoşgörü ile yaklaşmaları Türklerin İslam dinini daha yakından tanımalarını sağlamıştır.
87	Türklerin engin bir hoşgörüye sahip olmaları ve İslam dininin bir hoşgörü dini olması.
146	Çünkü milletler barış içinde, örf ve adetlere hoşgörülü olmaları, mutlu ve huzurlu bir dünyanın olmasının ilk şartıdır.
146	Atatürk'e göre diğer milletlerin örf ve adetlerine niçin hoşgörülü ve saygılı olmalıyız.
205	Hoşgörü; her şeyi anlayışla karşılayarak olabildiği kadar hoş görme durumu.

Sosyal Bilgiler programında da yer alan bu değer Sosyal Bilgiler 6. sınıf ders kitabında doğrudan yer almış ve 8 yerde geçmiştir. Türk Millî Eğitiminin ve Sosyal Bilgiler dersinin amaçlarında yerini bulan ve bu konuda öğrencilerin yetiştirilmesi amaçlanan hoşgörü değeri daha çok Türk tarihi, İslam tarihi, Atatürkçülük konuları işlenirken verilmiştir.

Tablo 18. Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabında Geçen Kahramanlık Değeri ile İlgili Bulgular

Sayfa No:	Kahramanlık Değeri ile İlgili Bulgular
67	Türkler, sonunda Kutluk adındaki bir kahraman önderliğinde bağımsızlıklarını kazandılar
65	Muncuk'un oğlu Attila... En kahraman milletin efendisi... Her iki Roma imparatorluğu'nun birçok şehrini istila ederek korkuttu...
102	Dede Korkut Hikayeleri'nde hemen her kahramanın elinden düşmeyen kopuz, Anadolu Türklerinde de kullanılmıştır
80	Bu ordular, tarihte benzeri görülmemiş kahramanlıklar göstermiştir.
80	Biri millet kararı, diğeri en üzücü ve en güç şartlar içinde dünyanın takdirlerine hakkıyla layık olma niteliğini kazanan ordumuzun kahramanlığı...

Sosyal Bilgiler 6. sınıf ders kitabında da kahramanlık değeri 3 yerde doğrudan geçmektedir. Bu değer Sosyal Bilgiler programında yer almamaktadır. Ders kitabında en az sıklıkta yer alan değerlerden birinin kahramanlık değeri olduğu görülmektedir. Tablo 18'deki bulgulardan anlaşıldığı gibi Türk tarihi anlatılırken devlet kurucularının ve önderlerinin kahramanlıklarından örnekler verildiği görülmektedir.

Tablo 19. Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabında Geçen Özgürlük Değeri ile İlgili Bulgular

Sayfa No:	Özgürlük Değeri ile ilgili Bulgular
25	Bize tanınan özgürlükleri çok iyi bilmemiz gerekir.
28	Hak ve sorumluluklarımızı özgürlükler temelinde yerine getirir misiniz?
158	Özgürlük, başkasına ve topluma zarar vermeden her şeyi yapmaktır.
160	Toplumsal yapı, hukuki yorumlar, eğitim, kişisel hak ve özgürlükler dini kurallara göre uygulanır.
163	Düşüncelerin açıkça ifade edilmesi, eşitlik ve özgürlük fikrini yaygınlaştırmış olabilir mi?

Sosyal Bilgiler 6. sınıf ders kitabında özgürlük kavramına 74 yerde doğrudan yer verilmiştir. Yer alma sıklığı bakımından %12,3'lük oranla 3. sırada yer almıştır. Sosyal Bilgiler programında da doğrudan yer almıştır. Bu değer daha çok insan hakları,

demokrasi, Atatürkçülük ve tarih konuları anlatılırken verilmiştir. Tablo 19'daki bulgurlarda da görüldüğü gibi bu değer daha çok insan hakları ve demokrasi ünitesi içerisinde işlenmiştir.

Tablo 20. Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabında Geçen Sağlıklı Olmaya Önem Verme Değeri ile İlgili Bulgular

Sayfa No:	Sağlıklı Olmaya Önem Verme Değeri ile İlgili Bulgular
117	Ekolojik tarımın amacı; toprak ve su kaynakları ile havayı kirletmeden çevre, bitki, hayvan ve insan sağlığını korumaktır.
117	Ülkemizin organik tarım ürünü yetiştiriciliğinin gelişmesi insanların ve diğer canlıların sağlığı açısından neden önemlidir?
118	Organik tarımın en önemli özelliği, insan ve çevre sağlığını destekleyen bir tarım biçimi olması
119	Sağlığınızı seviyorsanız organik ürünleri tercih ediniz. Hem lezzetli, hem sağlıklı hem de doğal.
123	Bugün yeryüzü nüfusunun beşte biri su kaynaklarının yanlış kullanımı, kirlilik, alan kaybı gibi nedenlerden dolayı sağlıklı temiz ve içilebilir suya sahip değil.

Sağlıklı olmaya önem verme değeri, Sosyal Bilgiler 6. sınıf ders kitabında doğrudan 28 yerde geçmektedir. Tablo 20'deki bulgulardan da anlaşıldığı gibi bu değer kitapta daha çok toprak, su ve havayı kirletmenin çevre, bitki, hayvan ve insan sağlığına nasıl olumsuz etki ettiği konularına ağırlık verilerek işlenmektedir.

Ayrıca sağlık konusu yaşanan çevre ve dünya ile bir bütün olarak ele alınmıştır. Sosyal Bilgiler programında bu değere doğrudan yer verilmiştir. Türk Milli Eğitim sistemi içinde ruhsal ve bedensel açıdan öğrencilere gerekli becerilerin kazandırılması şeklinde tanımlanan bu değer ders kitabında daha çok coğrafya konuları işlenirken verilmiştir.

Tablo 21. Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabında Geçen Sanat ve Estetik Değeri ile İlgili Bulgular

Sayfa No:	Sanat ve Estetik Değeri ile İlgili Bulgular
103	Türk halılarının sağlamlık ve estetiğini takdirle karşılayanlardan biri de Makro Polo'dur. 13.yy. da yaşamış ünlü seyyah günlüğüne dünyanın en güzel halılarının Konya'da yapıyor şeklinde not düştüğünü biliyor muydunuz.
102	Kelime ve kavramlar; Estetik.
103	Türk İslam devletlerinde maden işletmeciliği ve halı dokumacılığı dışında gelişen dallarına ağaç işleri, seramicilik, dericilik, çinicilik, terzilik, mermer ve lüle taşı işletmeciliği örnek olarak gösterilebilir.
146	Şiirlerde duygu, imge, estetik ve dil bakımından benzer özellikler çoktur. Türk Cumhuriyetlerinde şiir, ortak ve zengin bir kültüre sahiptir.
73	Türkler sanat anlayışlarını kemerler, silahlar, at koşumları ve kılıçlarla göstermişlerdir. Dokumacılık, demir işlemeciliği ve halıcılık oldukça gelişmiştir.

Sosyal Bilgiler programında yer alan bu değer, Sosyal Bilgiler 6. sınıf ders kitabında da doğrudan yer almış ve 35 yerde geçmiştir. Bu değer daha çok tarih ünitelerinin kültür ve medeniyet konuları işlenirken verilmiştir. Özellikle Türk el sanatları, halı dokumacılığı ve estetiğine vurgu yapılmıştır.

Türk Millî Eğitiminin ve Sosyal Bilgiler dersinin amaçlarında yerini bulan ve bu konuda öğrencilerin yetiştirilmesi amaçlanan bu değer tekrar edilme sıklığı bakımından ön sıralarda yer almaktadır.

Tablo 22. Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabında Geçen Saygı Değeri ile İlgili Bulgular

Sayfa No:	Saygı Değeri ile İlgili Bulgular
24	Cam kırmayacağım. Arkadaşıma saygılı olacağım.
56	Firigler Kibela adındaki ana tanrıçaya büyük saygı gösterirlerdi.
145	Atatürk'ün bu görüşü milletlerarası ilişkilerimizin gelişmesinde ve devletin kısa zamanda dış politikada saygınlık kazanmasında en büyük etken olmuştur.
146	Atatürk'e göre diğer milletlerin örf ve adetlerine niçin hoşgörülü ve saygılı olmalıyız.
170	Herkes vicdanının emrine uymakta serbesttir. Biz dine saygı gösteririz.

Türk Milli Eğitiminin genel amaçlarında ve Sosyal Bilgiler programında doğrudan yer alan saygı değeri Sosyal Bilgiler 6. sınıf ders kitabında doğrudan 17 yerde geçmektedir. Tablo 22'deki bulgular da görüldüğü gibi öğrencilerin milli, ahlaki, manevi ve kültürel değerleri itibariyle yetiştirilmek istendiği görülmektedir. Bu değer arkadaşlık ilişkileri, uluslararası ilişkiler, din- millet, örf ve adetlere karşı saygı konularına ağırlık verilerek işlenmiştir.

Tablo 23. Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabında Geçen Sevgi Değeri ile İlgili Bulgular

Sayfa No:	Sevgi Değeri ile İlgili Bulgular
80	Türk ordusunun temeli disipline cesarete ve vatan sevgisine dayanır.
129	Çünkü mesleğini severek ve isteyerek yapmalısın, yoksa o işte verimli olamazsın.
145	Atatürk, insanları mutlu edecek tek yolun onları birbirine yaklaştırmak, onlara birbirini sevdirmek olduğunu belirtmiştir.
153	Her ülkede sporunun katıldığı bu karşılaşmalar, hem ülkelerin tanıtılmasında hem de insanlar arasında sevgi ve barış duygularının gelişmesine katkı sağlar.
190	Gözlerimi; gün ışığını, bir bebeğin yüzünü, bir annenin gözlerindeki sevgiyi görmemiş birine verin.

Sosyal Bilgiler 6. sınıf ders kitabında sevgi değerine doğrudan 7 yerde yer verilmiştir. Tablo 23'teki bulgular da görüldüğü gibi vatan sevgisi, millet sevgisi, meslek sevgisi, insan sevgisi gibi konular daha çok tarih ve vatandaşlık dersleri içinde verilmiştir. Sosyal Bilgiler programında da doğrudan yer almıştır. Türk Milli Eğitiminin amaçları içinde de yer alan ve önemsenen bu değer tekrar edilme sıklığı bakımında alt sınıflarda yer almaktadır.

Tablo 24. Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabında Geçen Temizlik Değeri ile İlgili Bulgular

Sayfa No:	Temizlik Değeri ile İlgili Bulgular
20	Bor minerali nerelerde kullanılır: Temizleme ve beyazlatma (deterjan) sanayi.
55	Çok tanrılı inanca sahip olan Hititler temizliğe büyük önem verir, ibadet için tapınağa gitmeden önce yıkanır ve temiz giysiler giyerlerdi.
87	Her iki dininde temizliğe büyük önem vermesi.
123	Su kaynaklarının yanlış kullanımı, kirlilik, alan kaybı gibi nedenlerden dolayı sağlıklı, temiz ve içilebilir suya sahip değil.
126	Piknik yaptığımız alanı, bulduğumuz gibi temiz bırakalım.

Sosyal Bilgiler 6. sınıf ders kitabında temizlik değerine doğrudan 3 yerde yer verilmiştir. Sosyal Bilgiler programında da bu değer doğrudan yer almıştır. Tekrar edilme sıklığı bakımından en alt sıralarda yer almaktadır. Tablo 24'teki bulgularda da görüldüğü gibi bu değer İslam tarihi, devletler tarihi ve coğrafya derslerinin içinde işlenmiştir. Ders kitabında öğrencilerimizin kazanması gereken en önemli niteliklerden olan temizlik değeri verilirken, daha çok çevre temizliği, hava ve su kaynaklarının temizliği, beden temizliği gibi konuları üzerinde durulmuştur.

Tablo 25. Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabında Geçen Ümit-Umut Değeri ile İlgili Bulgular

Sayfa No:	Ümit-Umut Değeri ile İlgili Bulgular
146	Goy, gözleri gitmesin, Hiç kem ümit etmesin,
189	Biyoteknolojiyle kordon bağındaki kök hücrelerinden vücut dokusu oluşturmak için ümit verici gelişmeler yaşanmaktadır.
189	Kronik bağırsak enfeksiyonu ve eklem hastalığı gibi hastalıkların tedavisinde hastanın kendi kök hücrelerinin kullanılmasıyla ilk ümit verici tecrübeler elde edilmiştir.

Sosyal Bilgiler 6. sınıf ders kitabında doğrudan ümit değerine 3 yerde yer verilmiştir. Sosyal Bilgiler programında bu değer doğrudan yer almamıştır. Tekrar edilme sıklığı bakımından en alt sıralarda yer alan değerlerden biridir. Tablo 25'teki bulgularda da görüldüğü gibi bu değer ders kitabında daha çok sağlık konuları içinde verilmiştir.

Tablo 26. Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabında Geçen Vatanseverlik Değeri ile İlgili Bulgular

Sayfa No:	Vatanseverlik Değeri ile İlgili Bulgular
30	Ülkemizi yurt dışındaki bilim çevrelerinde tanıtmaya çalışan ve asla geri adım atmayan bir yurtsever, ülkesine layık, yurtsever bir kadın.
80	Ordumuz Türk birliğinin, Türk kudret ve kabiliyetini Türk vatanseverliğinin çelikleşmiş ifadesidir.
80	Türk ordusunun temeli, disipline cesarete ve vatan sevgisine dayanır.
120	Askerlik nasıl bir vatan borcu ise vergide vatandaşın ödemesi gereken borcudur.
120	Devletin kanunlarına uygun olarak vatandaşların gelirlerine göre belli bir oranda topladığı paralara vergi diyoruz. Vergi vermek vatandaşlık görevlerinden biridir.

Sosyal Bilgiler 6. sınıf ders kitabında vatanseverlik değeri doğrudan 9 yerde geçmektedir. Sosyal Bilgiler programında ve Türk Milli Eğitimin genel amaçlarında

vatanseverlik değerine doğrudan yer verilmiştir. Bu değer daha çok askerlik, Türk ordusu, vatandaşlık görev ve sorumlulukları gibi konuların içinde işlenmiştir. Tablo 26'da verilen bulgularda görüldüğü gibi vatanın ve milletimizin bölünmez bütünlüğü konusunda öğrencilerin yetiştirilmesi amaçlanmaktadır. Önemli bir değer olmasına rağmen tekrar edilme sıklığı bakımından alt sıralarda yer almıştır.

Tablo 27. Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabında Geçen Yardımseverlik Değeri ile İlgili Bulgular

Sayfa No:	Yardımseverlik Değeri ile İlgili Bulgular
80	Türk ordusu ayrıca yangın sel ve deprem gibi felaketlerde milletin yardımına koşmayı da görev saymaktadır.
148	Doğal afete uğramış bir ülkeye yardım etmek neden önemlidir?
148	Sizin çevrenizde bu doğal afetlerden biri yaşandı mı? Yaşandıysa hangi kuruluşlar doğal afet sonrası yardımda bulundu?
149	Pakistan'a yardım devam ediyor. Türk-Pakistan Dostluk Derneği ünlü sanatçıların katılacağı bir gece düzenleyerek Pakistan'daki depremzedelere yardımcı olacak.
149	Yaralı yüreklere yardım gelmesine birçok ünlü sanatçı şarkılarıyla katılacak.

Sosyal Bilgiler 6. sınıf ders kitabında yardımseverlik değerine 10 yerde doğrudan yer verilmiştir. Bu değer Sosyal Bilgiler programında da doğrudan yer almıştır. Ders kitabında daha çok milletler arası yardım ve doğal afetlerde yardım konuları anlatılırken işlenmiştir. Tablo 27'de verilen bulgularda da görüldüğü gibi, öğrencilerin eğitilmesi ve öğretilmesi öngörülen bu değer tekrar edilme sıklığı bakımından orta sıralarda yer almaktadır.

5. 3. Safahat'ta Yer Alan Değerler ve Bu Değerlerin Tekrar Edilme Sıklığı ile İlgili Bulgular

Safahat'ta yer alan değerlerle ilgili istatistiksel bilgiler tablo 28'de verilmiştir.

Tablo 28. Mehmet Akif Ersoy'un Safahat Adlı Şiir Kitabında Tespit Edilen Değerlerin Frekans ve Yüzdeler Tablosu

Değerler	Frekans	Yüzde
Adalet	25	2,2
Ahlak	23	2,0
Aile Birliğine Önem Verme	42	3,7
Barış-Sulh	4	0,4
Birlik-Berberlik	43	3,8
Çalışkanlık	71	6,3
Doğruluk-Dürüstlük	105	9,3
Fedakârlık	2	0,2
Hak-Hakikat	317	28,2
Hassas (Duyarlı) Olma	2	0,2
Hürriyet (Özgürlük)	28	2,5
İlim (Bilim)	16	1,4
İstiklal (Bağımsızlık)	10	0,9
Kahramanlık	22	2,0
Merhamet	28	2,5
Mesuliyet (Görev-Sorumluluk)	7	0,6
Millet Sevgisi	168	15,0
Sağlık-Sıhhat	8	0,7
Sanat (estetik)	57	5,1
Saygı	6	0,5
Sevgi	8	0,7
Temizlik-Pak	32	2,8
Ümit-Umut	47	4,2
Vatanserverlik	49	4,4
Yardımserverlik	3	0,3
Dayanışma	0	0
Eşitlik	0	0
Hoşgörü	0	0
TOPLAM	1123	100,0

Tablo 28’de görüldüğü üzere Safahat’ta doğrudan yer verilen ve öne çıkan 25 değer tespit edilmiştir. Mehmet Akif Ersoy’un Safahat adlı eserinde işlenen ve en fazla doğrudan tekrar edilen ilk üç değer; Hak-Hakikat 317 (%28,2,) Millet Sevgisi Değeri 168 (%15,0), Doğruluk- Dürüstlük Değeri 105 (%9.3) olarak tespit edilmiştir. En az tekrar edilen değerler ise; Yardımseverlik 3 (%0,3), Duyarlılık 2 (%0,2), Fedakârlık 2 (%0,2), değerleridir. Safahat’ta Dayanışma, Eşitlik ve Hoşgörü değerlerine doğrudan rastlanamamıştır.

Safahat’ta tespit edilen şiirlerden örnekler alınarak tablolaştırılmıştır. Tablolarda yer alan bulgular Safahat’ta yer alan şiir adlarıyla birlikte verilmiştir.

Tablo 29. Safahat’ta Geçen Adalet Değeri ile İlgili Bulgular

Şiir adı:	Adalet Değeri ile İlgili Bulgular
Kocakarı ile Ömer	Kenâr-ı Dicle’de bir kurt aşırta bir koyunu, Gelir de adl-i İllâhî sorar Ömer’den onu!
Acem Şahı	Zafer yâb olduğun kimdir düşün bir kerre, millet mi Adâlet isteyen bir kavmi vurmak gâlibiyet mi
Bir Zamanlar Biz De Millet, Hem Nasıl Milletmişiz	Bir taraftan dinimiz, ahlakımız, irfanımız; Bir taraftan seyfemakrun adlimiz, ihsanımız;
Asım	Bir adam dursa da bir zâlim imâmın yüzüne, Adli emretse, bu zâlim de onun hak sözüne,
Tevhid yahut Feryat	Zâlimlere kahrın o kadar verdi ki meydan: Yok, âdil-i mutlak" diyecek ye’s ile vicdan!

Mehmet Akif Ersoy’un Safahat adlı şiir kitabında adalet değerine doğrudan yer verilmiştir. Bu değer 9 yerde adalet, 14 yerde adl, 2 yerde de adil olmak üzere toplamda 25 yerde doğrudan yer almıştır. Tablo 29’dan anlaşıldığı gibi Kocakarı ile Ömer adlı şiirde devlet yöneticilerinin adaletine vurgu yapıldığı görülmektedir. Acem Şahı ve Tevhid yahud Feryat adlı şiiriyle de batı devletlerinin adaletsizliğinin dile getirildiği görülmektedir. Bu değer Sosyal Bilgiler programında da doğrudan yer almaktadır.

Tablo 30. Safahat'ta Geçen Ahlak Değeri İle İlgili Bulgular

Şiir Adı:	Ahlak Değeri ile İlgili Bulgular
Meal-i Celili	Gökten inmez bir de hiçbir şey... Bütün yerden taşar; Kendi ahlâkıyla bir millet ölür, yâhud yaşar.
Biz ki Yarmıştık Şu'ûnun En Büyük Umânını	Sâde bir sözdür fakat hikmetlerin en mücmeli: Bir halâs imkânı var: Ahlâkımız yükselmeli,
Ne İrfândır Veren Ahlâka Yükseklik Ne Vicdândır	Ne irfândır veren ahlâka yükseklik, ne vicdandır; Fazilet hissi insanlarda Allah korkusundandır
Süleymâniye Kürsüsünde	Bu havâlîde cehâlet ne kadar çoksa, nifâk, Daha salgın, daha dehşetli... Umûmen ahlâk
Meal-i Celili	Fakat ahlâkın izmihlâlî en müdhiş izmihlâl Ne millet kurtulur zîra, ne milliyet ne istiklâl

Safahat'ta şair 23 yerde doğrudan ahlak değerine yer vermiştir. Tablo 30'daki bulgularda görüldüğü gibi şair milli ahlaka, ahlakın yükseltilmesine, cahilliğin ortadan kaldırılmasına vurgu yapmaktadır. Bu değer tekrar edileme sıklığı bakımından ön sıralarda yer almaktadır. Sosyal Bilgiler programında ahlak değerine doğrudan yer verilmemiştir.

Tablo 31. Safahat'ta Geçen Aile Birliğine Önem Verme Değeri ile İlgili Bulgular

Şiir Adı:	Aile Birliğine Önem Verme Değeri ile İlgili Bulgular
Yâ Rab Bu Uğursuz Gecenin Yok Mu Sabahı?	Dul kaldı kadınlar, babasız kaldı çocuklar, Bir giryede bin âilenin mâtemi çağlar
Mahalle Kahvesi	Hayât-ı âile dünyâda en safâlı hayat, Fakat o âlemi bizler tanır mıyız Heyhat
Vaiz Kürsüde	Görün şu âile efrâdının sevişmesini; Küçük, büyüklerinin rûhu, kurretü'l-ayni;
Hakk'ın Sesleri	Biz ki her mevcudu yıktık, gayesiz bir fikrile ; Yıkmadık bir şey bırakmadık... Sade bir şey: aile.
Vaiz Kürsüde	Hülâsa, âile hissiyle cümle hissiyyât; Mukaddesâtı için çırpınan yürekte olur.

Safahat'ta aile değeri 42 yerde doğrudan geçmektedir. Tekrar edilme sıklığı bakımından ön sıralarda yer almıştır. Tablo 31'deki bulgulardan da anlaşıldığı gibi şair verdiği vaizlerle aile kurumunu inanç esasları üzerine oturtmuştur. Aile sevgisini ve onun fonksiyonlarının önemini işleyen şair ailenin önemi konusunda toplumu eğitmeye çalıştığı şiirlerinden anlaşılmaktadır. Bu değer Sosyal Bilgiler programında da doğrudan yer almaktadır.

Tablo 32. Safahat'ta Geçen Barış-Sulh Değeri ile İlgili Bulgular

Şiir adı:	Barış-Sulh Değeri ile İlgili Bulgular
Asım	Hele bir tânesinin beyni dağılmıştı, eğer, İşi sulh etmemiş olsaydı gelen dört asker.
Berlin Hatıraları	Hazar'da sulhüt tahassürle yâd eden teba, Sürüldü süngüler altında harbe son defa!
Berlin Hatıraları	Sukun-i mutlak olan sulha verdiniz hareket Zaman tayy-i vakayide bu şiiri bul ve yaz
Âsım	Bir selâm ver bakalım, böyle selamsızdan mı? -Selamûn aleyküm. Aleyküm selâm.. Barıştık, yüzün gülsün artık imam.
Süleymaniye Kürsüsünde	Şimdilik sulha sebep ordunuzun kuvvetidir Bir de vaz'iyet-i mülkiyyenizin kıymetidir.

Safahat'ta barış değeri doğrudan 5 yerde geçmektedir. Tekrar edilme sıklığı bakımından Safahat'ta en az işlenen değerlerden biri barış değeridir. Akif'in barış değerini işlerken zaman zaman bu kelimenin eş anlaması olan sulh kavramını da kullandığı bulgulardan anlaşılmaktadır. Tablo 32'den de anlaşıldığı gibi barışın insanlık açısından önemine vurgu yapılmıştır. Bu değer Sosyal Bilgiler programında da doğrudan yer almaktadır.

Tablo 33. Safahat'ta Geçen Birlik-Berberlik Değeri ile İlgili Bulgular

Şiir Adı:	Birlik-Berberlik Değeri ile İlgili Bulgular
İman ve Azim	Denizler ordu, bulutlar donanma yağdırsa; Bu altımızdaki yerden bütün yanardağlar, Taşıp da kapsasa âfâkı bir kızıl sarsar; Değil mi cebhemizin sînesinde îman bir; Sevinme bir, acı bir, gâye aynı, vicdan bir;
Süleymaniye Kürsüsünde	Ayrılık hissi nasıl girdi sizin beyninize Fikr-i kavmiyyeti şeytan mı sokan zihninize? Birbirinden müteferrik bu kadar akvâmı, Aynı milliyetin altında tutan İslâm'ı,
İstiklal Marşı	Girmeden tefrika bir millete, düşman giremez, Toplu vurdukça yürekler onu top sindiremez
Birlik	Değil mi cebhemizin sînesinde îman bir; Sevinme bir, acı bir, gâye aynı, vicdan bir; Değil mi cenge koşan Çerkes'in, Lâz'ın, Türk'ün, Arab'la, Kürd ile bâkîdir ittihâdı bugün; Değil mi sîne de birdir vuran yürek... Yılmaz! Cihan yıkılsa, emîn ol, bu cebhe sarsılmaz!

Safahat'ta birlik –beraberlik değeri doğrudan 43 yerde geçmektedir. Bu değer tekrar edileme sıklığı bakımından ön sıralarda yer almaktadır. Akif'in üzerinde hassasiyetle durduğu konuların başında gelen birlik ve beraberlik konusu en çok Birlik ve Süleymaniye Kürsüsünde adlı şiirlerinde işlenmiştir. Tablo 33'teki bulgulardan da anlaşıldığı gibi Akif ırkçılığa karşı çıkmış ve Müslüman unsurların birlik ve beraberliğine önem vermiştir. Bu değer Sosyal Bilgiler programında doğrudan yer almamaktadır.

Tablo 34. Safahat'ta Geçen Çalışkanlık Değeri ile İlgili Bulgular

Şiir Adı:	Çalışkanlık Değeri ile İlgili Bulgular
Vaiz Kürsüde	Bekayı hak tanıyan, sa'yi bir vazife bilir; Çalış çalış ki; beka, sa'y olursa hak edilir.
Durmayalım	Kurtuluş yok sa'y-i daimden, terakkiden bugün. Yer çalışsın, gök çalışsın, sen sıkılmazsan otur!
Umar Mıydın?"	Çalışmak! Başka yol yok hem nasıl canlarla, başlarla. Alınlar terlesin, derhal iner mev'ûd olan rahmet
Asım	Oturup dil dökecek yerde gidip döksene ter! Bin çalış gayen için, bir kazan ömründe yeter
Vaiz Kürsüde	Onun da çaresi elbirliğiyle gayettir. Çalışmanın o kadar feyzi var ki: Hayrettir

Safahat'ta çalışkanlık değerine 71 yerde doğrudan yer verilmiştir. Akif'in aynı anlamı ifade eden ve Arapça çalışmak anlamına gelen sa'y kelimesini de sıkça kullandığı görülmektedir. Ayrıca Arapça tembellikle aynı anlama gelen atalet kavramına da zaman zaman yer vermiştir. Şair Safahat'ında geçen değerlerin çoğunu çalışkanlık ve tembellik değeri ile ilişkilendirmiştir. Tablo 34'teki bulgulardan da anlaşıldığı gibi şair toplumun çok çalışması gerektiğine vurgu yaparak bu konuda milleti eğitmek istemiş ve siyasi otoritenin de dikkatini çekerek onlara yol göstermeye çalışmıştır. Şair ülkenin içine düştüğü bu durumun temel sebebini tembelliğe bağlarken yine esaretten ve kötü durumdan kurtuluşun çaresini de çalışmakta görmektedir. Akif'in Vaiz Kürsüde, Durmayalım, Asım gibi şiirlerinde tembelliği yererek kahveleri ve kahve kültürünün olumsuzluklarını dile getirdiği görülürken Avrupa insanının ilerlemesini de çalışkanlıkla izah etmektedir. Bu değer Sosyal Bilgiler programında da doğrudan yer almaktadır.

Tablo 35. Safahat'ta Geçen Doğruluk- Dürüstlük Değeri ile İlgili Bulgular

Şiir Adı:	Doğruluk-Dürüstlük Değeri ile İlgili Bulgular
Japon'lar	Doğruluk, ahde vefa, va'de sadakat, şefkat; Acizin hakkını i'laya samimi gayret;
Seyfi Baba	Geçiyor... Sapmayarak doğru yürürlerse eğer, Giderim arkalarından... Yolu buldum zâten.
Küfe	Kuzum, ayıp mı çalışmak, günah mı yük taşımak Ayıp: Dilencilik, işlerken el, yürürken ayak. -Ne doğru söyledi! Öp oğlum amcanın elini...
Fatih Kürsüsünde	Şudur cihanda benim en beğendiğim meslek: Sözüm odun gibi olsun; hakikat olsun tek!
Hasbihal	Fakat cahille âlim büsbütün nisbet kabûl etmez: O bir kördür, bu lâkin doğru yoldan hiç udûl etmez.

Safahat'ta doğruluk değerine yer verilmiş ve 105 yerde doğrudan kullanılmıştır. Bireyi kötü huy, söz ve alışkanlıklardan uzaklaştıran bir değer olan dürüstlük değerini Şair daha çok Japonlar, Fatih Kürsüsünde ve Hasbihal gibi şiirlerinde işlemiştir. Tablo 35'te yer alan bulgularda da görüldüğü gibi şair bu değeri işlerken bu değeri destekleyen ve anlamını güçlendiren diğer değerlerle de bir bütünlük sağlamıştır. Tekrar edilme sıklığı bakımından üçüncü sırada yer almaktadır. Bu değer Sosyal Bilgiler programında da doğrudan yer almaktadır.

Tablo 36. Safahat'ta Geçen Fedakârlık Değeri ile İlgili Bulgular

Şiir adı:	Fedakârlık Değeri ile İlgili Bulgular
Süleymaniye Kürsüsünde	Sonra zenginlerimiz: "Haydi gidin, fen getirin. " Diye, her isteyen şahsına bilmem kaç bin Ruble tahsis ile sevkeylediler Avrupa'ya; Pek fedâkâr idi hemşehrilerim doğrusu ya.
Vaiz Kürsüde	O hâle geldi ki millet vazîfesizlikten: Vazîfe hissi de kâfi değil, bugün, cidden. Evet, onun daha fevkinde ihtiyâc artık... O ihtiyâc ise: Milletçe bir fedâkârlık.

Mehmet Akif Ersoy Safahat'ında fedakârlık kavramına doğrudan iki yerde yer vermiştir. Tablo 36'da verilen bulgularda, milletin kurtuluşunun fedakârlık ve yardımlaşma ile gerçekleşeceğine vurgu yapıldığı görülmektedir. Şair bu değeri en çok verdiği vaizlerde, özellikle de Süleymaniye Kürsüsünde adlı şiirinde işlemiş ve halkını uyararak bilinçlendirmeyi amaçlamıştır. Tekrar edilme sıklığı bakımından en alt sıralarda yer almaktadır. Bu değer Sosyal Bilgiler programında doğrudan yer almamaktadır.

Tablo 37. Safahat'ta Geçen Hak-Hakikat Değeri ile İlgili Bulgular

Şiir Adı:	Hak-Hakikat Değeri ile İlgili Bulgular
Süleymaniye Kürsüsünde	Hakkı son sadme-i kahriyle bitirsin isyan; Edebin şimdiki ma'nâsına densin "hezeyan'";
İki Arkadaş Fatih Yolunda	Hakikat, öyle küçülmüş ki: "Yok!" de, geç artık... Asıl bu, yok gibi varlık değil mi maskaralık
Süleymaniye Kürsüsünde	Bu hakikatleri lâkin kim okur, kim dinler Sivriilen zübbelerin hepsi beş on söz beller,
İstiklal Marşı	Doğacaktır sana vaat ettiği günler hakkın. Kim bilir belki yarın... Belki yarından da yakın.
Tevhid yahut Feryat	Bir sahne demek âleme pek doğrudur elbet; Ancak görülen vak'aların hepsi hakikat.

Safahat'ta hak-hakikat değeri 317 yerde doğrudan yer almaktadır. Şairin yazdığı şiirlerinde bu değere diğer bütün değerlerden daha fazla yer verdiği görülmektedir. Tekrar edilme sıklığı en fazla olan değerdir. Tablo 37'deki bulgulardan da anlaşıldığı gibi, düşmanların tüm cephelerde bu millete saldırımları ve haksızlık yapmalarının yanında devlet yöneticilerinin de hak ve hukuk konusunda ihmalkâr tutumları eleştirilmektedir. Şair bu değeri daha çok verdiği vaiz ve konuşmalarını topladığı

Süleymaniye Kürsüsünde şiirinde işlemektedir. Bu değer Sosyal Bilgiler programında doğrudan yer almamaktadır.

Tablo 38. Safahat'ta Geçen Hassas (Duyarlı) Olma Değeri ile İlgili Bulgular

Şiir Adı:	Hassas (Duyarlı) Olma Değeri ile İlgili Bulgular
Berlin Hatıraları	Bilirsiniz ki: Mısır, kâinât-ı İslâm'ın O sıksa gövdesi üstünde âdetâ kafası; Diyâr-ı Hind ise, göğsünde kalb-i hassâsı Sizinkiler de, kıvılcıktan isteyen koludur. Ki boş bırakmaya gelmez, ne olsa korkuludur!
Dili Yok Kalbimin	Ağlarım, ağlatamam; hissedirim, söyleyemem; Dili yok kalbimin, ondan ne kadar bîzârım
Asım	Hissi yok fikri bozuk azmini dersin: Meflûc... Hani rûhunda o haksızlığa isyan, o hurûc
Meal-i Celili	Görürsün, hissedersin varsa vicdânınla îmânın: Ne müdhiş bir hamâset çarpıyor göğsünde Kur'ân'ın!
Süleymaniye Kürsüsünde	Ey cemâat, uyanın, elverir artık uyku! Yok mu sizlerde vatan nâmına hiçbir duygu?

Safahat'ta duyarlı olma değeri doğrudan 2 yerde yer almıştır. Bu değere Dili Yok Kalbimin ve Berlin Hatıraları şiirlerinde yer vermiştir. Ancak tablo'38 de verilen bulgularda da görüldüğü gibi bu değer tema olarak şiirlerin birçok yerinde geçmektedir. Akif duyarlılık değerini eş anlamlı hassasiyet kelimesi ile ifade etmiştir. Tekrar edilme sıklığı bakımından en az işlenen değerlerden olduğu görülmektedir. Bu değer Sosyal Bilgiler programında doğrudan yer almaktadır.

Tablo 39. Safahat'ta Geçen Hürriyet (Özgürlük) Değeri ile İlgili Bulgular

Şiir Adı:	Hürriyet (Özgürlük) Değeri ile İlgili Bulgular
Mezarlık	Çünkü hürriyyet, hamâset sende, gayret sendedir, Zindegî zillettir artık bence izzet sendedir!
Alınlar Terlemeli	Bu hürriyet, bu hak bizden bugün âheng-i sa'y ister: Nedir üç dört alın Bir yurdun alnından boşansın ter.
İstiklal Marşı	Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım. Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Hürriyet Şiiri	Düş-i nâzında bir sehâbe-i nûr. Kuşanıp bir nitâk-ı hürriyet
Süleymaniye Kürsüsünde	Düşmeden pençenin altına istikbâlin, Biliniz kadrini hürriyetin istiklâlin.

Mehmet Akif Safahat'ında özgürlük kavramıyla eş anlamda kullandığı hürriyet değerine 28 yerde doğrudan yer vermiştir. Safahat'ında hassasiyetle üzerinde durduğu değerlerden biri olan özgürlük değerini en fazla Hürriyet şiirinde ve İstiklal Marşında işlediği görülmektedir. Batılı emperyalist devletlerin Osmanlı Devletini yıkarak halkını esir etme girişimleri karşısında özgürlüklere atıfta bulunan şair, tablo 39'daki bulgularda da görüldüğü gibi hürriyet için çalışmak gerektiğine ve hürriyetin kıymetli bir şey olduğu konusuna dikkat çekmektedir. Bu değer Sosyal Bilgiler programında doğrudan yer almaktadır.

Tablo 40. Safahat'ta Geçen İlim (Bilim) Değeri ile İlgili Bulgular

Şiir Adı:	İlim (Bilim) Değeri ile İlgili Bulgular
Süleymaniye Kürsüsünde	Bu ilimsiz hocalardan, bu beyinsizlerden. Çekecek memleketin hali ne olmaz? Düşünün!
Asım	İlk adımdır atacaktır bunu elbette ilim; Parprensip, gelin, ıslâh-ı medâris diyelim...
Süleymaniye Kürsüsünde	Çünkü kabil değil artık yaşamak bunlarsız; Çünkü milliyyeti yok san'atın, ilmin; yalnız",
Asım	İlme kıymet veren âyâtı, ehâdîsi bütün Okudum, hâsılı bülbül gibi öttüm ben o gün.
Asım	Garb'ın emriyle yatıp kalkmaya artık mahkûm; Çünkü hâkim yaşatan şevket-i fenden mahrûm.

Mehmet Akif Ersoy Safahat'ında bu değere 16 yerde doğrudan yer vermiştir. Safahat'ta şair bu değeri işlerken 4 yerde ilim, 12 yerde ilmin çoğulu olan ulum kelimesini kullanılmıştır. İlme önem verilmesi ve medreselerin ıslah edilmesi konularını şiirlerinde işleyen şair, tablo 40'taki bulgularda da görüldüğü gibi daha çok Süleymaniye Kürsüsünde ve Asım adlı şiirlerinde bu değere yer vermektedir. Şair aynı anlamı ifade etmese de yakın anlamda kullandığı fûnun, fen, tıp, irfan gibi kavramlara da yer vermiştir. Akif'in Avrupa'nın ilerleyişini ilme verdiği değerle, Müslümanlar'ın geri kalmışlığını da ilimden ve fenden uzaklaşmaları ile açıkladığı görülmektedir Bu değer Sosyal Bilgiler programında doğrudan yer almaktadır.

Tablo 41. Safahat'ta Geçen İstiklal (Bağımsızlık) Değeri ile İlgili Bulgular

Şiir Adı:	İstiklal (Bağımsızlık) Değeri ile İlgili Bulgular
Asım	Doğduğumdan beridir, aşığım istiklale; Bana hiç tasmalık etmiş değil altın lale!
Süleymaniye Kürsüsünde	Böyle evlâd okutan milletin istikbâli, Haklıdır almaya aguşuna istikbali.
El-Uksur	İçinden esti mi bir gün hevâ-yı istiklâl? Görür müyüm diye karşımda müslüman yurdu
İstiklal Marşı	Hakkıdır, hür yaşamış, bayrağımın hürriyet; Hakkıdır, Hakk'a tapan, milletimin istiklâl.
Süleymaniye Kürsüsünde	Azıcık bilmek için kadrini istiklâlin, Bakınız çehre-i meş'ûmuna izmihlâlin

Safahat'ta istiklal değerine doğrudan 10 yerde yer verilmiştir. Batılı devletlerin tüm güçleriyle Osmanlı Devletini yıkmak ve bu milletin bağımsızlığını elinden almak için harekete geçtikleri bir dönemde şiirlerini yazan şair, bağımsızlığı eş anlamlı olan istiklal kavramıyla ifade etmektedir. Şiirlerini bağımsızlık temelleri üzerine oturtan Akif, tablo 41'de verilen örneklerde de görüldüğü gibi bu değeri daha çok Asım, Süleymaniye Kürsüsünde ve İstiklal Marşı şiirlerinde işlemektedir. Bu değer Sosyal Bilgiler programında doğrudan yer almaktadır.

Tablo 42. Safahat'ta Geçen Kahramanlık Değeri İle İlgili Bulgular

Şiir Adı:	Kahramanlık Değeri ile İlgili Bulgular
İstiklal Marşı	Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilal! Kahraman ırkıma bir gül... ne bu şiddet, bu celâl?
İstibdat	Düşürdün milletin en kahraman evladını ye'se, Ne mel'un sun ki rahmetler okuttun ruh-i İblis'e.
Vaiz Kürsüde	Ne mutlu sizlere: Dünyâda çok ölüm gördüm; Tahattur etmiyorum böyle kahraman bir ölüm.
Çanakkale Şehitlerine	Top tüfekten daha sık, gülle yağın mermiler... Kahraman orduyu seyret ki bu tehlide güler!
Vaiz Kürsüde	Hayırlıdır... " Ne yaman söz, ne kahraman îman! Yazık ki sen şu büyük ruhu şerma-sâr ettin: Bütün mekâbir-i İslâm'ı küfre çığnettin!

Safahat'ta kahramanlık değerine 22 yerde doğrudan yer verilmiştir. Tablo 42'de verilen bulgularda; şair kahramanlık şiirlerini yazarken sık sık tarihe ve milletin kahramanlığına, azim, iman ve inancına vurgu yaptığı, devlet yöneticilerini ve işgalcileri yerdiği görülmektedir. Ayrıca bu değeri en çok Vaiz Kürsüde, Çanakkale

Şehitleri ve İstiklal Marşı şiirlerinde vermektedir. Bu değer Sosyal Bilgiler programında doğrudan yer almamaktadır.

Tablo 43. Safahat'ta Geçen Merhamet Değeri ile İlgili Bulgular

Şiir Adı:	Merhamet Değeri ile İlgili Bulgulardan örnekler
Tevhid Yâhud Feryâd	Mü'minlere imdâda yetiş merhametinle, Mülhidlere lâkin daha çok merhamet eyle:
Köse İmam	Karşı koysa idim eğer mutlak işim bitmişti. Ağladım, merhamet et, yapma dedim. Kim dinler.
Selmâ	O, hastadan daha şâyân-ı merhamet... Görersen... Dedikçe "Anne, çocuktan ümidi kes... Gidiyor!
Kör Neyzen	Durup da merhameten dinleyen gelip gidici, Önünde boynunu bükmüş zavallı keşkülüne,
Ezanlar	Maîşet kayd-ı can fersâsının mahkûm-ı, bîzârı, Bütün bîçâreler gündüz bu yâd-ı merhametkârı,

Mehmet Akif Ersoy 'un Safahat adlı şiir kitabında merhamet değerine doğrudan 28 yerde yer vermiştir. Tekrar edilme sıklığı bakımından bu değer üst sıralarda yer almaktadır. Tablo 43'te verilen bulgularda da görüldüğü gibi, milletin içine düştüğü kötü durumdan kurtulması için yüce Allah'tan merhamet dileyen şair, merhamet değerini en çok Tevhit Yahut Feryat, Selma, Kör Neyzen ve Ezanlar şiirlerinde işlemiştir. Bu değer Sosyal Bilgiler programında doğrudan yer almamaktadır.

Tablo 44. Safahat'ta Geçen Mesuliyet (Görev -Sorumluluk) Değeri ile İlgili Bulgular

Şiir Adı:	Mesuliyet (Görev-Sorumluluk) Değeri ile İlgili Bulgular
Kocakarı İle Ömer	Kenâr-ı Dicle'de bir kurt aşırsa bir koyunu, Gelir de adl-i İlâhî sorar Ömer'den onu! Bir ihtiyar kan bî-kes kalır, Ömer mes'ûl! Yetîmin, girye-i hüsrân alır, Ömer mes'ûl
Vaiz Kürsüde	Biz ihtiyarımızın suretindeyiz mes'ul, Kader nedir sana düşmez o istiknah;
Vaiz Kürsüde	Fakat bu maskaralıklar devam edip gitmez 'Adam benim neme lâzım!' demekle iş bitmez.
Asım	Velev pek az kişi olsun zuhûr eder mutlak. Bizim de gâyemiz ancak o nesli kurtarmak
Hakk'ın Sesleri	Sahipsiz olan memleketin batması haktır; Sen sâhip olursan bu vatan batmayacaktır

Safahat'ta mesuliyet değerine doğrudan toplamda 7 yerde yer verilmiştir. Akif sorumluluk kavramını eş anlamlı olan mesuliyet kavramı ile ifade etmiştir. Tablo 44'teki bulgularda da görüldüğü gibi şair sorumluluk değerini milletin inancı ve tarihi ile ilişkilendirerek devlet adamlarının sorumluluğuna vurgu yapmaktadır. Bu değeri daha çok Vaiz Kürsüde ve Kocakarı ile Ömer adlı şiirinde işlemiştir. Bu değer Sosyal Bilgiler programında doğrudan yer almaktadır.

Tablo 45. Safahat'ta Geçen Millet Sevgisi Değeri ile İlgili Bulgular

Şiir Adı:	Millet Sevgisi Değeri ile İlgili Bulgular
İstiklal Marşı	O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak; O benimdir, o benim milletimindir ancak.
Mezarlık	Şanlı bir târihsin: Mâzî-i millet sendedir. Varsa ibret sendedir, hikmet de elbet sendedir;
Süleymaniye Kürsüsünde	Günde on kere gelip istediniz, hep verdim. Yine vermezsem eğer millet için, nâ-merdim.
Acem Şahı	Bin mülkü, milleti yok eden pençe-i felek, Bir şahsı şüphesiz ebedî kılmamak gerek.
Süleymaniye Kürsüsünde	Kahraman milletti gördüm ya: Biraz silkindi, Leş yiyen kargaların sesleri birden dindi!

Safahat'ta millet değeri 168 yerde doğrudan geçmektedir. Mehmet Akif Ersoy'un Safahat adlı şiir kitabında tekrar edilme sıklığı bakımından bu değeri ikinci sırada işlediği görülmektedir. Tablo 45'teki bulgularda da görüldüğü gibi şair milletini büyülemekte, yüceltmekte ve tarihteki şanlı mazisine vurgu yapmaktadır. Şairin bu değeri en çok İstiklal Marşı, Süleymaniye Kürsüsünde ve Mezarlık şiirlerinde işlediği görülmektedir. Bu değer Sosyal Bilgiler programında doğrudan yer almamaktadır.

Tablo 46. Safahat'ta Geçen Sağlık-Sıhhat Değeri ile İlgili Bulgular

Şiir Adı:	Sağlık-Sıhhat Değeri ile İlgili Bulgular
Kır Ağası	Fikri yok duygusu yok, sanki yürür bir-kötürüm. Bu da sağlıksa eğer bence müreccahtır ölüm
Alınlar Terlemeli	Gebermek istiyorsan başka... lâkin, korkarım, yandın. Ya sen mahkûm iken, sağlık, ölüm hakkım mıdır sandın?
Sabah İskambil Atar Kahvede, Akşam Domine	Köylünün bir şeyi yok, sıhhati, ahlaki bitik; Bak o sırtındaki mintan bile tiftik tiftik.
Güreş Şiiri	Fikri yok duygusu yok, sanki yürür bir-kötürüm. Bu da sağlıksa eğer bence müreccahtır ölüm.
Âsım	Ne gebermez, ne kütük bünye ki, hiç kağşamamıç! Bunu Rabbim, bana sağlık diye nerden yamamış

Akif, Safahat adlı şiir kitabında 4 yerde sağlık, 4 yerde de sıhhat olmak üzere 8 yerde sağlık değerine doğrudan yer vermiştir. Tablo 46'daki bulgularda sağlığın ölçülmez değerine vurgu yapan şair, sağlık değerini toplumun içinde bulunduğu durumla örtüştürmeye çalışmakta, sağlığı sadece toplumun bedensel sağlığı olarak ele almamakta, daha çok toplumsal sağlık-hastalık olarak işlediği görülmektedir. Diğer bir ifade ile Safahat'ta şair, bu değeri daha çok sosyal ve toplumsal hastalıklar olarak vermiş, tembellik, duygu, bağımsızlık gibi konularda toplumun sağlıklı düşünmediğini dile getirmiştir. Bu değer Sosyal Bilgiler programında doğrudan yer almaktadır.

Tablo 47. Safahat'ta Geçen Sanat(Estetik) Değeri ile İlgili Bulgular

Şiir Adı:	Sanat (Estetik)Değeri ile İlgili Bulgular
Mahalle Kahvesi	Bütün heyâkil-i san'at yetiştiren Şark'ın, Zemîn-i feyzi nasıl şûre-zâra döndü bakın!
Süleymaniye Kürsüsünde	Ediyor her iki cânibde tamâmiyle temâs, Tarafeynindeki san'atlı yarım kubbelere.
Süleymaniye Kürsüsünde	Garb'ın almışsa herif, ilmîni almış yalnız, Bakıyorsun eli sanatlı fakat tırnaksız
Süleymaniye Kürsüsünde	Alınız ilmîni Garb'ın, alınız san'atini; Veriniz hem de mesâînize son sür'atini.
Sanatkar	Bırak, uzaklara hâkim dehâ-yi san'atini, Görür yakındakiler ruhunun asâletini.

Mehmet Akif Ersoy Safahat'ında 57 yerde sanat değerine doğrudan yer vermiştir. Bu değerın tekrar edilme sıklığı bakımından ön sıralarda yer aldığı görülmektedir. Yukarıda verilen bulgularda da görüldüğü gibi şair, toplumunun her alanda gelişmesini ve dolayısıyla da sanatta ilerlemesini önemsemekte, toplumunun tarihte her konuda olduğu gibi sanat alanında da ileri olduğunu ancak şimdilerde geri kaldığına vurgu yapmakta, batının ahlakından ziyade sanat ve ilminin alınması gerektiğini söylemektedir. Akif sanat değerine büyük önem vererek toplumun kalkınmasını buna bağlamakta, tarihle ilişkilendirmekte ve sanata saygı duymaktadır. Şairin, sanatla ilgili derin bir estetik ve perspektif sahibi olduğu görülmektedir. Safahat'ta bu değer en çok Süleymaniye Kürsüsünde, Mahalle Kahvesi ve Sanatkâr şiirlerinde işlenmiştir. Bu değer Sosyal Bilgiler programında estetik değeri olarak doğrudan yer almaktadır.

Tablo 48. Safahat'ta Geçen Saygı Değeri ile İlgili Bulgular

Şiir Adı:	Saygı Değeri ile İlgili Bulgular
Mahalle Kahvesi	Zemâne piçleri! Gördün ya, hepsi besmelesiz... Ne saygı var, ne hayâ var. Eğer bizim işimiz
Vaiz Kürsüde	Ya sen nesin Mütevekkil! Yutulmaz artık bu! Biraz da saygı gerektir... Ne saygısızlık bu!
Bebek yâhud Hakk-ı Karar	"Bebeğmi ver!" demesin mi üçüncüsünde kıza. Meğer hukuk da bilirmiş bakın şu saygısıza!..
Müslümanlık Nerde! Bizden Geçmiş İnsanlık Bile	Bir bakın: Hâlâ mı hâlâ ihtiras ardındayız! Saygısızlık elverir... Bir parça olsun arlanın:
Âsım	Alenî işret edin âleme göstermek için! Be adamlar! Azıcık saygı sayın: Gizli için.

Mehmet Akif Ersoy Safahat'ında saygı değerine doğrudan 6 defa yer vermiştir. En çok işlediği konulardan biri de saygı değeridir. Tablo 48'de şair, yozlaşan ve batı kültürünü esas alan yeni neslin saygısını yitirdiğini, saygısızlığın aleni yapıldığını, saygısızlığın had safhaya çıktığını, değerlerinden uzaklaşan toplumunun dejenere olduğunu, bilime saygısızlık yapıldığını belirterek tüm bunları utanmazlık ve ahlaksızlıkla izah etmektedir. Şair bu değeri daha çok Mahalle Kahvesi, Vaiz Kürsüde ve Asım gibi şiirlerinde işlemiştir. Bu değer Sosyal Bilgiler programında doğrudan yer almaktadır.

Tablo 49. Safahat'ta Geçen Sevgi Değeri ile İlgili Bulgular

Şiir Adı:	Sevgi Değeri ile İlgili Bulgular
Fatih Camii	Bir infilâk-ı safâdır ki yâr-ı cânımdır, Sabahı pek severim, en güzel zamânımdır
Üç Beyinsiz Kafanın Durdine Üç Milyon Halk	Baba! En sevgili annen, o senin öz vatanın Olacak mıydı fedâ hırsına üç kaltabanın
Ahiret Yolu	Göründü cumbada baktım ki tombalak, şansın, Sevimli bir küçücek kız... Beşinde ancak var.
Hatıralar	Yegâne bezmine mahrem sirâc-ı sermed için; Resûl-i Muhteremin, sevgilin Muhammed için;
Çanakkale Şehitlerine	Sen ki, son ehl-i salîbin kırarak savletini, Şarkın en sevgili sultanı Salahaddin'i,

Safahat'ta sevgi değerine doğrudan 8 yerde yer verilmiştir. Mehmet Akif Ersoy'un üzerinde durduğu değerlerden biri olan sevgi değerini işlerken tarihe sıkça vurgu yaptığını görmekteyiz. Yukarıdaki bulgularda da görüldüğü gibi, şair genelde Safahat'ında insan sevgisi, Allah ve Peygamber sevgisi, vatan sevgisi ve doğa sevgisi gibi konulara yer vermekte, sevgi değerini toplumsal birlik ve beraberliğin aracı olarak görmektedir. Şair bu değeri daha çok Ahiret Yolu, Hatıralar, Fatih Camii gibi şiirlerinde işlemiştir. Bu değer Sosyal Bilgiler programında doğrudan yer almaktadır.

Tablo 50. Safahat'ta Geçen Temizlik-Pak Değeri ile İlgili Bulgular

Şiir adı:	Temizlik-Pak Değeri ile ilgili Bulgular
Fatih Camii	Beyaz sarıklı, temiz, yaşça ellibeş ancak Vücudu zinde fakat saç sakal ziyadece ak
Mahalle Kahvesi	Deliklerindeki pislik lebâleb olsa, yine, Bakınca bunlara gâyet temiz kalır domine
Mezarlık	Bir yığın göz nurusun, yahut muammer tıynetin Ruh-i pakinden coşan gözyaşlarından milletini!
Vaiz Kürsüde	Eğer vücûdunu bir parçacık gözetseydin; Eğer tehâret-i vicdâna dikkat etseydin;
Asım	Ninenin rûhuna âgûş açıyorken melekût, Tertemiz na şımı gufran gibi örten tâbût,

Safahat'ta şair, 23 yerde temizlik, 9 yerde eş anlamlı pak olmak üzere toplam 32 yerde bu değere doğrudan yer vermiştir. Tablodaki bulgularda da görüldüğü gibi temizlik değerini daha çok manevi olarak işleyen şair, milleti ruh ve beden temizliği konusunda bilinçlendirmek istemekte, insanların fiziksel temizliğinden ziyade ahlaki temizliğine dikkat çekmekte, Batı medeniyetini temsil eden insanın ne kadar kirlendiğini, manevi açıdan insanlıktan uzaklaştığını vurgulamaktadır. Tekrar edilme sıklığı bakımından ön sıralarda yer alan bu değeri şair daha çok Vaiz Kürsüde, Asım, Mahalle Kahvesi ve Mezarlık şiirlerinde işlemiştir. Sosyal Bilgiler programında doğrudan yer almaktadır.

Tablo 51. Safahat'ta Geçen Ümit-Umut Değeri ile İlgili Bulgular

Şiir Adı:	Ümit-Umut Değeri ile ilgili Bulgular
Süleymaniye Kürsüsünde	Ansızın başladı beynimde ümîdin, ye'sin, Doğduğumdan beri hiç görmediğim bir harbi...
Atiyi Karanlık Görerek Azmi Bırakmak	Ye's öyle bataktır ki; düşersen boğulursun. Ümmîde sarıl sımsıkı, seyret ne olursun!
Selma	Bu son ümîdi de şâyed giderse dördü gibi, Zavallı kendini vaktinden evvel öldürecek
Durmayalım	Ser-menzil-i merama varır durmayıp giden; Yoktur necat ümidi bu çöller geçilmeden
Atiyi Karanlık Görerek Azmi Bırakmak	Kurtulmaya azmin neye bilmem ki süreksiz? Kendin mi senin, yoksa ümidin mi yüreksiz?

Safahat'ta ümit-umut değeri doğrudan 47 yerde yer almıştır. Tekrar edilme sıklığı bakımından Akif'in Safahat'ında işlediği ve en fazla üzerinde durduğu değerlerden biriside ümit değeridir. Mehmet Akif Ersoy, halkına mücadele azmini aşılarken onun yenilmişlik ve ümitsizlik psikolojisini kırması için büyük çaba sarf etmektedir. Şair ümitsizliğe düşmüş bir halkın bağımsızlık mücadelesi vermesinin mümkün olmayacağını bulgularda belirtmektedir. Şair, daha çok Atiyi Karanlık Görerek Azmi Bırakmak, Süleymaniye Kürsüsünde ve Durmayalım şiirlerinde bu değeri işlemiştir. Bu değer Sosyal Bilgiler programında doğrudan yer almamaktadır.

Tablo 52. Safahat'ta Geçen Vatanseverlik Değeri ile İlgili Bulgular

Şiir adı:	Vatanseverlik Değeri ile İlgili Bulgular
Vaiz Kürsüde	Fakat sen öyle değilsin: Senin yanar ciğerin: " Vatan!" deyip öleceksin semâda olsa yerin
Vaiz Kürsüde	Sâhipsiz olan memleketin batması haktır; Sen sâhip olursan bu vatan batmayacaktır
İstiklal Marşı	Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki fedâ? Şühedâ fişkırarak toprağı sıksan, şühedâ!
İstiklal Marşı	Sen şehîd oğlusun, incitme, yazıktır, atanı: Verme, dünyâları alsan da, bu cennet vatanı.
Vaiz Kürsüde	O tasmazılara insan demekte ma'zûrum. Vatan muhabbeti, millet yolunda bezl-i hayât;

Şair Safahat'ında 49 yerde vatanseverlik değerine doğrudan yer vermiştir. Milli mücadele yıllarının olumsuzluklarını bizzat yaşayan ve milletin yenilmişliğinin ıstırabını kalbinde hisseden ve kurtuluş çareleri arayan Akif'in, yukarıdaki tabloda da

görüldüğü gibi, en fazla Vaiz Kürsüde şiirinde bu değeri işlediğini görmekteyiz. Vatan sevgisi, vatanın kutsallığı, vatana sahip çıkılması, vatan işgaline engel olunması gibi konularının işlendiği bulgulardan anlaşılmaktadır. Tekrar edilme sıklığı bakımından ön sıralarda yer alan bu değer Sosyal Bilgiler programında da doğrudan yer almaktadır.

Tablo 53. Safahat'ta Geçen Yardımseverlik Değeri ile İlgili Bulgular

Şiir adı:	Yardımseverlik Değeri ile İlgili Bulgular
Kocakarı ile Ömer	Hayır, yorulsa değil, ölse yardım etme sakın: Vebâli kendine âiddir İbni Hattâb'ın.
Asımın Nesli	Hangi yardım dilenen aczi tutup kaldırsın? Hangi mel'un çetenin boynunu ilkin kırsın?"
Bir Zamanlar Biz De Millet, Hem Nasıl Milletmişiz?	Bir taraftan dinimiz, ahlakımız, irfanımız; Bir taraftan seyfe makrun adlimiz, ihsanımız;
Fatih Kürsüsünde	Aman Grey! Bize senden olur olursa medet... Kuzum Puankare! Bittik...İnayet et,kerem et
Tevhid Yahut Feryat",	Müminlere imdâda yetiş merhametinle, Mülhidlere lâkin daha çok merhamet eyle:

Safahat'ta yardımseverlik değerine 3 yerde doğrudan yer verilmiştir. Tekrar edilme sıklığı bakımından bu değer en alt sıralarda yer almıştır. Akif'in bu değeri güçlendirmek ve vurgusunu artırmak için bazen ihsan, inayet, kerem ve merhamet gibi kavramlarla birlikte kullandığını görmekteyiz. Şair bu değeri Kocakarı ile Ömer, Asımın Nesli ve Fatih Kürsüsünde adlı şiirlerinde işlemiştir. Sosyal Bilgiler programında da doğrudan yer almaktadır.

5.4. Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabında Yer Alan Değerler ile Safahat'ta Yer Alan Değerlerin İlişki Düzeyi

Safahat ve Sosyal Bilgiler 6. sınıf ders kitabında yer alan değerlerle ilgili istatistiksel bilgiler tablo 54'de verilmiştir.

Tablo 54. Safahat'ta ve Ders Kitabında Geçen Değerlerin Frekans ve Yüzdeler Olarak Çapraz Karşılaştırılmasını Gösteren Tablo

DEĞER	KİTAP				TOPLAM	
	SAFAHAT		MEB		Frekans	Yüzde
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde		
Adalet	25	73,5%	9	26,	34	100,0%
Ahlak	23	62,2%	14	37,8%	37	100,0%
Aile	42	62,7%	25	37,3%	67	100,0%
Bağımsızlık	10	28,6%	25	71,4%	35	100,0%
Barış	4	15,4%	22	84,6%	26	100,0%
İlim-Bilim	16	16,5%	81	83,5%	97	100,0%
Birlik-Berberlik	43	86,0%	7	14,0%	50	100,0%
Çalışkanlık	71	76,3%	22	23,7%	93	100,0%
Dayanışma	0	0,0%	7	100,0%	7	100,0%
Doğruluk-Dürst.	105	94,6%	6	5,4%	111	100,0%
Duyarlılık	2	40,0%	3	60,0%	5	100,0%
Eşitlik	0	0,0%	14	100,0%	14	100,0%
Görev-Soruml.	7	19,4%	29	80,6%	36	100,0%
Hak-İnsan hak.	317	69,1%	142	30,9%	459	100,0%
Hoşgörü	0	0,0%	8	100,0%	8	100,0%
Kahramanlık	22	88,0%	3	12,0%	25	100,0%
Özgürlük	28	27,5%	74	72,5%	102	100,0%
Sağlık	8	22,2%	28	77,8%	36	100,0%
Sanat	57	62,0%	35	38,0%	92	100,0%
Saygı	6	26,1%	17	73,9%	23	100,0%
Sevgi	8	53,3%	7	46,7%	15	100,0%
Temizlik-Pak	32	91,42%	3	8,58%	35	100,0%
Ümit-Umut	47	94,0%	3	6,0%	50	100,0%
Vatanseverlik	49	4,5%	9	15,5%	58	100,0%
Yardımseverlik	3	23,1%	10	76,9%	13	100,0%
Fedakarlık	2	100,0%	0	0,0%	2	100,0%
Merhamet	28	100,0%	0	0,0%	28	100,0%
Millet sevgisi	168	100,0%	0	0,0%	168	100,0%
TOPLAM	1113	64,9%	603	35,1%	1716	100,0%

Tablo 54'te görüldüğü gibi Safahat'ta en fazla işlenerek ön plana çıkan değerler: Hak - Hakikat, Millet Sevgisi, Doğruluk-Dürüstlük, Çalışkanlık, Sanat, Vatanseverlik, Ümit, Birlik-Berberlik ve Aile değerleridir. Sosyal Bilgiler 6.sınıf ders kitabında ön plana çıkan değerler ise: Hak-İnsan Hakları, Bilim, Özgürlük, Sanat, Sorumluluk, Sağlık, Aile ve Bağımsızlık değerleridir. Her iki kitapta da tekrar edilme sıklığı bakımından birbirine yakın olan ve ön plana çıkan değerler: Hak-Hakikat, Aile, Ahlak, Özgürlük, Çalışkanlık, Bağımsızlık ve Bilim değerleridir. Safahat'ta yer alıp da ders kitabında doğrudan yer alamayan Fedakârlık, Merhamet ve Millet Sevgisi değerleri tespit edilmiştir. Aynı şekilde ders kitabında yer alan ancak Safahat'ta yer almayan Dayanışma, Eşitlik ve Hoşgörü değerleri tespit edilmiştir. Değerlerin tekrar edilme sıklığı Safahat'ta %64.9 Ders kitabında ise %35.1 olarak görülmektedir. Değerlerin tekrar edilme sıklığının ders kitabına oranla Safahat'ta daha fazla olduğu görülmektedir. Değerlerin doğrudan tekrar edilme sıklığı Safahat'ta 1113, ders kitabında ise 603 olarak tespit edilmiştir. Ardaki farkın ise 510 olduğu tablodan anlaşılmaktadır.

6. BÖLÜM

SONUÇ, TARTIŞMA ve ÖNERİLER

Bu bölümde araştırmadan elde edilen bulgulara dayanarak ulaşılan sonuçlar tartışma ve öneriler yer almaktadır. Son yıllarda üzerinde en fazla araştırma yapılan konuların başında değerler eğitimi gelmektedir. Öğrencilerin yetişmelerine olumlu katkı sağlamak için değerler eğitimine büyük önem verildiği görülmektedir. Değerlere ne kadar önem verilirse eğitilmiş bireyler o oranda kişilik kazanırlar. Öğrencilere değerlerin kazandırılmasında en önemli aracı derslerden biri de Sosyal Bilgiler dersleridir.

Sosyal Bilgiler programı esas alınarak, Sosyal Bilgiler 6.sınıf ders kitabında doğrudan yer alan değerler ile Mehmet Akif Ersoy'un Safahat'ında doğrudan yer alan değerler tespit edilerek analiz edilmiştir. Araştırmada elde edilen bulgular ayrı ayrı ele alınarak sonuçları ortaya konulmuş ve karşılaştırılmıştır.

6. 1. Sonuç

Mehmet Akif Ersoy'un Safahat isimli kitabı ile Sosyal Bilgiler 6.sınıf ders kitabı incelenmiş, elde edilen bulgular doğrultusunda aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Mehmet Akif Ersoy'un şiirlerinin yer aldığı ve Milli Eğitim Bakanlığı tarafından öğrencilere tavsiye edilen Safahat adlı eserde doğrudan yer alan ve öne çıkan 25 değer saptanmıştır. Bulgulardan elde edilen verilere göre değerlerin yüzdelik oranları şu şekilde tespit edilmiştir: Adalet (%2.2), Ahlak (%2.0), Aile (%3.7), Bağımsızlık (%0,9), Barış (%0.4), Bilim (%1.4), Birlik (%3.8), Çalışkanlık (%6.3), Doğruluk-Dürüstlük (%9.3), Duyarlı Olma (%0.2), Fedakarlık (%0.2), Görev ve Sorumluluk (%0.6), Hak-İnsan Hakları (28.2), Kahramanlık (%2.0), Merhamet (%2.5), Millet Sevgisi (%15.0), Özgürlük (%2.5), Sağlık (%0.7), Sanat (%5.1), Saygı (%0.5), Sevgi (%0.7), Temizlik (%2.8), Ümit(Umut) (%4.2), Vatanseverlik (%4.4), Yardımseverlik (%0.3)

Sosyal Bilgiler 6. sınıf ders kitabında da doğrudan yer alan ve öne çıkan 25 değer saptanmıştır. Bulgulardan elde edilen verilere göre değerlerin yüzdelik oranları şu şekilde tespit edilmiştir: Adalet (%1.5), Ahlak (%2.3), Aile (%4.1), Bağımsızlık (%4.1),

Barış (%3.6), Bilim (%13.4), Birlik (%1.2), Çalışkanlık (%3.6), Dayanışma (%1.2), Doğruluk- Dürüstlük (%1.0), Duyarlılık (%0.5), Eşitlik (%2.3), Görev ve Sorumluluk (%4.8), Hak-İnsan Hakları (%23.5), Hoşgörü (%1.3), Kahramanlık %0.5), Özgürlük (%12.3), Sağlık (%4.6), Sanat (%5.8), Saygı (%2.8), Sevgi (%1.2), Temizlik (%0.5), Ümit(Umut) (%0.5), Vatanseverlik, (%1.5), Yardımseverlik (%1.7).

Mehmet Akif Ersoy'un Safahat adlı eserinde doğrudan işlenen ve tekrar edilme sıklığı bakımında öne çıkan ilk 3 değer: Hak-Hakikat 317 (%28,2,) Millet Sevgisi 168 (%15,0), Doğruluk- Dürüstlük 105 (%9.3) değerleri olarak tespit edilmiştir.

Sosyal Bilgiler 6. sınıf ders kitabında doğrudan işlenen ve tekrar edilme sıklığı bakımından öne çıkan ilk 3 değer: Hak-İnsan Hakları 142 (%23,5), Bilimsellik 81 (%13,4), Hürriyet-Özgürlük 74 (%12,39) değerleri olarak tespit edilmiştir.

Mehmet Akif Ersoy'un Safahat adlı eserinde doğrudan işlenen ve tekrar edilme sıklığı bakımında en az yer alan son üç değer: Yardımseverlik 3 (%0,3), Duyarlılık 2 (%0,2), Fedakârlık 2 (%0,2) değerleri olarak tespit edilmiştir.

Ders kitabında doğrudan işlenen ve tekrar edilme sıklığı bakımında en az yer alan, aynı yüzdelerle dilimlere sahip olan değerler: Duyarlılık 3 (%0,5), Kahramanlık 3 (%0,5), Temizlik 3 (%0,5), Ümit-Umut 3 (%0,5) değerleri olarak tespit edilmiştir.

Safahat'ta Akif'in önelediği ve tekrar edilme sıklığı bakımında öne çıkan değerlerin sırası şu şekilde tespit edilmiştir: Hak-Hakikat, Millet Sevgisi, Doğruluk-Dürüstlük, Çalışkanlık, Sanat, Vatanseverlik, Ümit, Birlik-Berberlik ve Aile Birliğine Önem Verme.

Sosyal Bilgiler 6.sınıf ders kitabında tekrar edilme sıklığı bakımından öne çıkan değerlerin sırası şu şekilde tespit edilmiştir: Hak-İnsan Hakları, Bilim, Özgürlük, Sanat, Sorumluluk, Sağlık, Aile ve Bağımsızlık.

Safahat'ta ve Sosyal Bilgiler 6. sınıf ders kitabında yer alan benzer değerler %89,3 oranında birbiriyle uyuşmakta ve örtüşmektedir.

Safahat'ta doğrudan yer alan ancak ders kitabında doğrudan yer almayan değerler; Fedakârlık, Merhamet ve Millet Sevgisi değerleri olarak tespit edilmiştir.

Sosyal Bilgiler 6.sınıf ders kitabında doğrudan yer alan ancak Safahat'ta doğrudan yer almayan değerler; Dayanışma, Eşitlik ve Hoşgörü değerleri olarak tespit edilmiştir.

Safahat ve ders kitabında tekrar edilme sıklığı bakımından birbirine en yakın olan değerler; Hak-Hakikat, Aile, Ahlak, Özgürlük, Çalışkanlık, Bağımsızlık ve Bilim değerleridir.

Değerlerin tekrar edilme sıklığının ders kitabına oranla Safahat'ta daha fazla olduğu görülmüştür. Değerlerin tekrar edilme sıklığı Safahat'ta 1113 (%64,9) ders kitabında ise 603 (%35.1) olup, tekrar edilme sıklığı bakımından ardaki fark 510 olarak tespit edilmiştir.

Sosyal Bilgiler programında yer almasına rağmen Misafirperverlik değeri Safahat'ta ve Sosyal Bilgiler 6.sınıf ders kitabında yer almamıştır.

Safahat'ta doğrudan yer alan Ahlak, Birlik-Berberlik, Hak-Hakikat, Kahramanlık, Ümit, Fedakârlık, Merhamet ve Millet Sevgisi değerlerine Sosyal Bilgiler programında doğrudan yer verilmemiştir.

Sosyal Bilgiler 6.sınıf ders kitabında yer alan Ahlak, Birlik-Berberlik, Eşitlik, Hak-İnsan Hakları, Kahramanlık ve Ümit değerlerine Sosyal Bilgiler programında doğrudan yer verilmemiştir.

6.2.Tartışma

Eğitimin en önemli yanlarından biri değerler eğitimidir. Sosyal içerikli dersler ve özellikle Sosyal Bilgiler dersleri değerlerin öğrencilere kazandırılmasında başat rol üstlenmektedir.

Son dönemlerde akademik çevreler tarafından en fazla araştırma yapılan alanlardan biri de değerler eğitimidir. Günümüzde çağdaş ve gelişmiş toplumlar bireylerinin eğitimlerine büyük önem vermekteler. Geleceği yetişmiş insanlarla inşa etmeye çalışmaktadırlar. Bu nedenle çok küçük yaşlardan itibaren eğitim kurumlarında öğrencilerini eğitmekteler. Öğrencilerin bilinç düzeylerini yükseltmek ve istedik

davranışlar kazanmaları konusunda duyarlı davranmaktadırlar. Aile ve çevre faktörlerinin etkili olduğu insan kişilikleri üzerinde, okullar daha bilinçli ve yönlendirici bir eğitimle öğrencilerini geleceğe hazırlamaktadırlar.

Mehmet Akif Ersoy şiirlerini savaş yıllarının en yoğun geçtiği, milletin ıstırap çektiği dönemlerde kaleme aldığından değerlere büyük önem vermiştir. Bir değeri işlerken canlı tanıklar ve örnekler vermiş, bunu başka değerlerle de harmanlamış ve güçlendirmiştir. Milli, manevi ve dini temaları sık sık kullanmış, bunları da değerlerle örtüştürerek açıklamıştır. Milleti ayakta tutmak, moral aşılacak, ümitsizliği kırmak, kendi gücünü hissettirmek, esareti kabul etmemek gibi konularda halkını eğitmek isterken, tarihe de sıkça vurgu yapmıştır. Hak, hukuk, kahramanlık, fedakârlık, çalışkanlık, adalet, özgürlük, ilim, merhamet, şehit, gazi, gibi konuları işlerken ecdadına ve İslam tarihine atıflarda bulunmuş ve değerleri anlamlı hale dönüştürmüştür.

Mehmet Akif Ersoy Safahat isimli eserini savaş ve işgal yıllarında yazmıştır. Döneminin sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel atmosferinden etkilenmiştir. Bu nedenle değerleri işlerken genelde millî öğelere büyük oranda yer vermiştir. Bağımsızlık, adalet, fedakârlık, millet sevgisi, özgürlük, hak, çalışkanlık, vatanseverlik, birlik, sanat gibi kavramları daha fazla ön plana çıkardığı görülmektedir. Diğer bir ifadeyle, değerlerin önceliği toplumun ihtiyaçlarına göre ağırlık kazanmakta ve öne çıkmaktadır.

Osmanlı Türkçesiyle eserini yazmış olan şair, Arapça ve Farsçaya hâkim olduğundan değerlerin bir kısmını Türkçe karşılığı olan Arapça ve Farsça olarak ifade etmiştir. Bazen de bu değerleri çoğul olarak kullanmıştır. Örnek olarak, Adalet değerini işlerken Adl, adil kavramlarını, Birlik -Beraberlik değerini işlerken tefrika, ayrılık, vahdet kavramlarını, temizlik değerini işlerken bazen pak kavramını, duyarlı olma değeri yerine hassasiyet kavramını kullanmıştır.

Sosyal Bilgiler dersleri, öğrencilere değerlerin kazandırılabilceği en uygun derslerdir. Bundan dolayı başta Amerika, İngiltere ve Avustralya olmak üzere pek çok ülkede okutulan Sosyal Bilgiler derslerinde değerler eğitimi verilmektedir. Ülkemizde de Cumhuriyet'ten bu yana yürürlüğe konulan Sosyal Bilgiler programlarında değerlere önem verildiği görülmektedir. Cumhuriyet'ten bu yana yayımlanan ilköğretim, ortaokul ve ilköğretim programları ile Sosyal Bilgiler derslerinde yer verilen değerler dönemlere

göre ufak tefek farklılıklar gösterse de genel anlamda değerlerde bir örtüşme olduğu yapılan çalışmalardan anlaşılmaktadır. Zaman zaman değişikliğe uğrayan Sosyal Bilgiler programlarında yer verilen değerler farklılık gösterse de genelde tüm programlarda ortak olarak en çok vurgulanan temel değerler dayanışma, yardımlaşma, duyarlılık, bağımsızlık ve sorumluluk değerleridir. 2004 yılında yürürlüğe konulan Sosyal Bilgiler programı incelendiğinde değerler eğitime doğrudan yer verilmiş, değerlerin öğrencilere aktarılmasında kullanılacak yaklaşımlar ayrıntılı olarak açıklanmıştır (Keskin; 2008).

Sosyal Bilgiler 6. sınıf ders kitabında öne çıkan değerleri Hak ve İnsan Hakları, Bilim, Özgürlük, Görev-Sorumluluk, Sağlık Sanat, Bağımsızlık, Aile, Barış ve Saygı şeklinde sıralamamız mümkündür. Günümüz Türkiye'sinde ihtiyaç duyulan en öncelikli değerlerin bu değerler olduğu kabul edilmektedir. Bundan dolayı da öğrenciler bu değerler doğrultusunda yetiştirilmek istenmektedir.

Tespit edilen değerler her iki kitapta da doğrudan yer alan değerlerdir. Diğer bir ifadeyle yaptığımız çalışmada doğrudan değerler esas alınmış olup, çalışmamızın boyutunu aşacağından dolayı, benzer mefhum ve temalar doğrudan incelenmemiştir.

Mehmet Akif Ersoy'la ortak idealler etrafında vatanın kurtuluşu için mücadele eden ve daha sonra da Türkiye Cumhuriyetini kuran kişilerin yaşadığı olaylar ve zorluklar aynıdır. Devleti kuran bu ekibin, Akif'in öncelediği değerleri yeni neslin yetiştirilmesi için okul programlarına koydukları görülmektedir. Diğer bir ifadeyle Akif'in işlediği değerler Türkiye Cumhuriyeti Devletinin değerleriyle çelişmemektedir. Nitekim Safahat'ta geçen değerler ile ders kitabında geçen değerler birbirleriyle örtüşmekte ve içerikleri benzeşmektedir. Aynı zamanda Türk Milli Eğitiminin genel amaçları ve Sosyal Bilgiler dersinin amaçlarına uygunluk arz etmektedir.

Devlet yöneticilerinin adaletsiz tutum ve davranışları ile devletlerarası hukuk ihlalleri Akif'i fazlaca etkilemiş olmalı ki bu kavramı şiirlerinde çokça işlemesine sebep olmuştur. Yazdığı şiirlerin tamamında bu temanın işlendiğini söylememiz mümkündür. İnsan ilişkilerinde haksızlık yapmamayı adalet ve eşitlik ilkelerine göre davranma konusunda öğrencilerin yetiştirilmesi Safahat'taki adalet değeri ile örtüşmektedir. Öğrencilere her zaman adalet bilinci, hak ve hukuk anlayışı içinde yetiştirilmesi

Safahat'taki şiiirlerle desteklendiğinde öğrencilere bu değeri aşılama açısından olumlu katkı sağlayacaktır.

Akif, bağımsızlığın kaybedilmesinin, gerilemenin ve fakirliğin en önemli sebebini ahlaki yozlaşmaya bağlamaktadır. Safahat'ta ve ders kitabında geçen ahlak değeri birbiriyle örtüşmektedir. Dersler işlenirken Safahat'tan ahlak değeri ile ilgili örnekler verildiğinde bu değer daha iyi anlaşılacaktır.

Şair; inançlı, imanlı ve değerlerine sahip çıkarak çalışkan, vatansever, milli duyguları benimseyen ve sorumluluğunu yerine getiren bir neslin yetişmesini aile kuruma bağlamaktadır. Özellikle batılılaşma süreciyle birlikte değişime uğramaya yüz tutan aile kurumunun içinde bulunduğu durumu ortaya koymuş, çeşitli örneklerle aileyi geleneksel özelliklerinden koparmamaya gayret göstermiştir. Akif bu değeri günümüz aile yapısına uygun olarak işlemiştir. Türk Milli Eğitiminde kastedilen ve tarif edilen bu değer geleneksel ve modern Türk toplumu değeridir. Aileye önem veren çocuk da milli dayanışma ve millet bilinci geliştirecek vatan, millet ve ailesini daha çok sevecektir.

Akif şiiirlerini Balkan, 1. Dünya ve Kurtuluş Savaşı ortamında yazmıştır. Bu nedenle savaş ortamından etkilendiği muhakkaktır. Akif barışın önemine inanan bir insandır. Savaşın tüm olumsuzluklarının yaşandığı bir dönemde barış kavramını gündemine almış ve barışın önemine değinmiştir. Barışın insanlık açısından önemine sürekli vurgu yapan Akif'in şiiirleri ilköğretim öğrencilerine örnek olarak verildiğinde bu konu daha iyi anlaşılacaktır. Çünkü öğrencilere bu değer bilinçli bir şekilde verilmek istenmektedir. Sosyal Bilgiler ders kitaplarında verilmek istenen bu değer, Akif'in şiiirlerinde, işlediği barış değeri ile örtüşmektedir. Özellikle bu değer Sosyal Bilgiler programında yerini bulan ve ders kitaplarında verilmek istenen bir değerdir. Akif'in barış dili ile ders kitabındaki barış anlayışı örtüşmektedir.

Safahat'ta işlenen birlik-beraberlik değeri devletin temel ilkelerinden biridir. Safahat'ta işlenen birlik-beraberlik değeri ders kitabındaki birlik-beraberlik değeri ile örtüşmektedir. Safahat'tan örnekler verilerek birlik-beraberlik değeri işlendiğinde öğrencilerin bu kavramı daha iyi benimseyecekleri düşünülebilir. Çünkü şair bu değerle yetiştirilen neslin ancak milli ve manevi yönden kalkınarak ilerleyeceğini şiiirlerinde sürekli dile getirmektedir.

Şair Safahat'ta geçen değerlerin çoğunu çalışkanlık ve tembellik değeri ile ilişkilendirmiştir. Toplumun siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel yönden çalışması gerektiğine vurgu yapmış, bu konuda milletini eğitmek istemiş ve siyasi otoritenin de dikkatini çekerek onlara yol göstermeye çalışmıştır. Ülkenin içine düştüğü bu durumun temel sebebini tembelliğe bağlayan Akif, esaretten ve kötü durumdan kurtuluşun çaresini de çalışmakta görmektedir. Şair, kahveleri ve kahve kültürünü sevmediği gibi ondan nefret etmektedir. Buradaki insanların çalışmayıp tembellik ettikleri, geleceklerini kararttıkları ve kendilerini zevk ve eğlenceye verdiklerini her fırsatta dile getirmektedir. Avrupa insanının ilerlemesini de çalışkanlıkla izah etmektedir. Bu nedenlerden dolayı en fazla üzerinde durduğu ve işlediği değerlerden biri çalışkanlık değeridir. Aynı anlamı ifade eden ve Arapça çalışkanlık anlamına gelen sa'y kelimesini de sıkça kullanmıştır. Ayrıca Arapça tembellikle aynı anlama gelen atalet kavramına da zaman zaman yer vermiştir. Önemine binaen Türk Milli Eğitimi de bireylerini çalışkanlık değeri konusunda yetiştirmek istemektedir. Bundan dolayı Sosyal Bilgiler programında ve Sosyal Bilgiler ders kitabında çalışkanlık değeri doğrudan yer almıştır. Safahat'ta işlenen çalışkanlık değeri ile ders kitaplarındaki çalışkanlık değeri örtüşmektedir. Bu nedenle okullarda ders anlatılırken ve çalışkanlık değeri öğrencilere verilirken Safahat'ta geçen şairlerden örnekler verildiğinde konuların daha da pekişeceği muhakkaktır.

Dayanışma değeri Safahat'taki şairlerde doğrudan yer almamıştır. Daha çok bu değer birlik-beraberlik değeri içinde verilmiş, fedakârlık, hassasiyet, merhamet, millet sevgisi, mesuliyet ve yardımseverlik değerlerini tamamlar nitelikte tema olarak geçmiştir. Tema olarak verilen bu değer ders kitabındaki değerle örtüşmektedir. Öğrencilere bu değer verilirken Safahat'taki şairlerden örnekler verilerek konu daha iyi kavratılabilir. Safahat'taki şairlerde mefhum olarak verilen bu değer ders kitabındaki dayanışma değeri ile örtüşmektedir.

Safahat'ta duyarlılık değeri doğrudan 2 yerde geçmekle birlikte, dolaylı ve tema olarak şairlerin tümüne serpiştirilmiştir. Akif duyarlılık değerini Arapça karşılığı olan hassasiyet kelimesi ile ifade etmiştir. Safahat incelendiğinde eserin hemen hemen tamamında tema olarak duyarlılıkla ilgili örnekler bulmamız mümkündür. Bu değeri Mehmet Akif görev bilinci, birlik-beraberlik, vatan sevgisi, doğruluk, yardımlaşma,

özelliklede sorumluluk değeri ile birlikte bir bütün olarak işlemiştir. Safahat'tan öğrencilere örnekler verilerek dersler işlendiğinde bu değer daha kolay ve daha iyi anlaşılacaktır. Türk Milli Eğitiminde yerini bulan bu değer, çocukta milli dayanışma bilincini geliştirecek, vatan millet ve aile sevgisi kazandıracaktır.

Dürüstlük insana biyolojik üstünlüğün yanı sıra, güzellik ve katma değer sunmaktadır. Bireyi kötü huy, söz ve alışkanlıklardan uzaklaştıran bir değerdir. İnsana hep doğruyu, güzeli, hakkı, hakikati, güveni, emniyeti, dostluğu ve meşru olanı kazandırır. Dürüstlük günlük hayatımızın içinde uyulması gereken insan davranışlarının başında gelmelidir. Dürüstlük değerini benimseyen ve içselleştiren insan kendisi ile hesaplaşabilen ve eleştirisini yapabilen insandır. Dürüstlük insana huzur, cesaret, sabır, güven, saygı ve sevgi kazandırır. Akif bu değeri işlerken bu değeri destekleyen ve anlamını güçlendiren diğer değerlerle de bir bütünlük sağlamıştır. Diğer şiirlerinde de mefhum olarak bu değere dolaylı olarak yer vermiştir. Ona göre dürüst olmak hem dinin hem de ahlakın bir gereğidir. Akif'in üzerinde durduğu ve işlemeye çalıştığı bu değerle ders kitabında işlenen değer birbiriyle örtüşmektedir. Okullardaki öğrencilere doğruluk değeri verilmek istendiğinde Safahat'taki şiirlerden örnekler verilmesi durumunda konunun daha iyi öğretileceğine yardımcı olacak ve bu değer daha kolay kavratılacaktır. Dürüstlük değeri ile yetişen öğrenciler milli ve manevi değerlerle donatılmış olarak çalışkan, saygı, sevgi ve güvenilir özellikleri de kazanarak mükemmel birer birey olarak sosyal hayatlarında yerlerini alacaklardır.

Sosyal Bilgiler kitabında yer alan eşitlik kavramı Safahat'taki şiirlerde işlenen bu değer ile örtüşmektedir. Öğrencilere verilmek istenen ve ders kitabında yerini bulan bu değer Safahat'ta verilen değerle büyük oranda örtüşür niteliktedir. Safahat'taki şiirlerden örnekler alınarak verilecek olan bu değer öğrencilere daha iyi ve daha kolay öğretileceği sağlanabilir. Öğrencilerimizin kazanması amaçlanan eşitlik değeri oldukça önemlidir. Eşitlik bilinci verilmeyen öğrencilerin Milli Eğitimin amaçları doğrultusunda yetiştirildiğini söylemek mümkün değildir.

Mehmet Akif Ersoy Safahat'ında fedakârlık kavramına doğrudan iki yerde yer vermiştir. Bu değeri Vaiz Kürsüde ve Süleymaniye Kürsüsündeki şiirlerinde işlemiştir. Ancak yazdığı tüm şiirlerinde tema olarak bu kavramı iyilik, yardım, ihsan inayet, kardeşlik gibi değerlerle bütünleştirerek işlemiştir. Milletın kurtuluşunun fedakârlık ve

yardımlaşma ile gerçekleşeceğine vurgu yapmıştır. Bu değeri en çok yaptığı vaizlerde, özellikle de Süleymaniye Kürsüsü adlı şiirinde vermiş ve halkını uyararak bilinçlendirmeyi amaçlamıştır. Safahat'ta geçen fedakârlık değeri öğrencilerin yetişmesi açısından örnek alınacak düzeydedir. Safahat'ta işlenen fedakârlık değeri ile güçlendirilerek konular anlatıldığında öğrenciler bu değeri daha iyi kavrayacaktır.

Akif şiirlerinde Hak-Hakikat değerine diğer bütün değerlerden daha fazla yer vermiştir. Bunun en önemli sebeplerinden birisi savaş ortamının şiddetli bir şekilde devam etmesi, düşman devletlerin işgalci ve hoşgörüsüz tutumlarıdır. Düşmanların tüm cephelerde millete saldırımları ve haksızlık yapmalarının yanında, devlet yöneticilerinin de hak-hukuk konusunda ihmalkâr tutumları onun bu değer üzerinde daha fazla durmasına neden olmuştur. Yazdığı şiirlerin tamamında bu temanın işlendiğini söyleyebiliriz. Bu değeri diğer değerlerle de güçlendirerek işlemiştir. Safahat'ta yer verilen hak-hakikat değeri insan hakları bağlamında öğrencilere örnek olarak verildiğinde bu kavramın daha iyi anlaşılacağı ve kavranılacağı düşünülmektedir. Safahat'ta Akif'in işlediği bu değer ders kitabındaki insan hakları değeri ile örtüşmektedir. Akif'in işlediği değerler öğrencilerin yetişmelerine katkı sunar içeriktedir.

Mehmet Akif Ersoy Safahat'ında ilim değerine 16 yerde doğrudan yer vermiştir. Safahat'ta şair bu değeri işlerken, 4 yerde ilim, 12 yerde ilmin çoğulu olan ulum kelimesini kullanılmıştır. İlme önem verilmesi ve medreselerin ıslah edilmesi konularını şiirlerinde işleyen şair, aynı anlamı ifade etmese de yakın anlamda kullandığı fûnun, fen, tıp, irfan gibi kavramlara da yer vermiştir. Akif'in Avrupa'nın ilerleyişini ilme verdiği değerle, Müslümanların geri kalmışlığını da ilimden ve fenden uzaklaşmaları ile açıkladığı görülmektedir. Akif'in işlemeye çalıştığı bu değer tarihsel perspektif anlayışı ile verildiğinde, öğrencilerin bu değeri daha iyi kavrayacağı muhakkaktır.

Batılı devletlerin tüm güçleriyle Osmanlı Devletini yıkmak ve bu milletin bağımsızlığını elinden almak için harekete geçtikleri bir dönemde şiirlerini yazan Akif, bağımsızlığı İstiklal kavramıyla vermiştir. Mehmet Akif'in şiirlerini bağımsızlık temelleri üzerine oturttuğunu söyleyebiliriz. Akif'in işlemeye çalıştığı bağımsızlık değeri ile ders kitabında geçen değer birbiri ile örtüşmektedir. Balkan 1. Dünya ve Kurtuluş savaşı öğrencilere aktarılırken, hangi zulümlerin yapıldığı, halkın savaş

ortamındaki çaresizliği ve çektiği acılar, Safahat'ta geçen bağımsızlık şiirlerinden örnekler verilerek anlatılmalıdır. Öğrencilere bu vatan için ne denli bedeller ödendiğini, bu ülkenin ecdat tarafından hangi zorluklarla fethedildiğini, Safahat'taki bağımsızlık şiirleri örnek verilerek aktarılmalıdır. Eğitim programlarında bir değer olarak öngörülen ülke bütünlüğü birliği ve beraberliğini Akif bağımsızlıkla eşdeğer olarak görmektedir. Safahat'ta geçen bağımsızlık değeri ile ders kitabında geçen bağımsızlık değeri birbiri ile örtüşmektedir.

Safahatın birçok yerinde kahramanlık değerine rastlamamız mümkündür. Şair kahramanlık şiirlerini yazarken sık sık tarihe, ecdadının kahramanlığına, İslam'ın savaş ve cihat fikrine vurgu yapmıştır. O bu değerle milletin azim iman ve inancını güçlendirmek istemektedir. Akif'in şiirlerinde verdiği bu değer öğrencilere derslerde örnek olarak verildiğinde onların yetişmelerine katkı sunar içeriktedir.

Yazdığı şiirlerin birçoğunda Akif'in merhamet değerini doğrudan ve tema olarak işlediğini söyleyebiliriz. Şair milletin içinde bulunduğu kötü durumdan dolayı bu değer üzerinde hassasiyetle durmuştur. Türk Milli Eğitiminin genel amaçlarında ve ders kitabında bu değer yardımseverlik, acıma ve sorumluluk değerleri içinde verilmiştir. Safahat'taki merhamet değeri Sosyal Bilgiler 6. sınıf kitabında geçen eş değer kavramlara katkı sunar içeriktedir.

Mehmet Akif Safahat'ında özgürlük kavramıyla eş anlamda kullandığı hürriyet değerine 28 yerde doğrudan yer vermiştir. Safahat'ta hassasiyetle üzerinde durulduğu değerlerden biri olan özgürlük değeri, en fazla Hürriyet şiirinde ve İstiklal Marşında işlenmiştir. Batılı emperyalist devletlerin Osmanlı Devletini yıkarak halkı esir etme girişimleri karşısında özgürlüklere atıfta bulunan şair, hürriyet için çalışmak gerektiğine ve hürriyetin kıymetli bir nesne olduğu konusuna dikkat çekmektedir. Abdülhamit dönemindeki istibdat yönetiminden dolayı bu değeri birçok yerde doğrudan işlemiştir. Safahat'ta geçen ve şiirlerde işlenen bu değer öğrencilere verilmek istenen ve ders kitabında yerini bulan özgürlük ve hürriyet değeriyle örtüşmektedir. Temel hak ve hürriyetlerin neler olduğu konularında öğrencilerin yetiştirilmesi amaçlanmaktadır. Safahat'tan örnekler verilerek bu değer öğrencilere daha iyi ve kolay öğretileceği sağlanılabilir.

Akif sorumluluğu Arapça bir kelime olan ve Osmanlıcada da kullanılan mesuliyet kavramı ile ifade etmiştir. Safahat'ta mesuliyet değerine doğrudan 7 yerde yer verilmiştir. Ancak tema olarak şiirlerinin tamamına serpiştirilmiştir. O sorumluluk değerini milletin inancı ve tarihi ile ilişkilendirerek kurtuluşa bir vesile yapmaya çalışmıştır. Bağımsızlık ve kurtuluş fikrini esas alan Akif, bu değerle milletini bilinçlendirmek istemektedir. Ders kitabında yer alan sorumluluk kavramı Safahat'ta geçen ve şiirlerde işlenen bu değer ile örtüşmektedir. Öğrencilerine verilmek istenen ve ders kitabında yerini bulan bu değer Safahat'ta verilen mesuliyet değeri ile büyük oranda örtüşür niteliktedir. Safahat'taki şiirlerden örnekler alınarak verilecek olan bu değerın öğrencilere daha iyi ve daha kolay öğretileceği sağlanabilir. Öğrencilerimizin kazanması amaçlanan sorumluluk değeri oldukça önemlidir. Sorumluluk bilinci verilmeyen öğrencilerin Milli Eğitimin amaçları doğrultusunda yetiştirildiğini söylemek mümkün değildir.

Akif sağlık değerini doğrudan işlemiştir. Tema olarak vatan-millet sevgisi, tembellik, adalet, duyarsızlık gibi konularda toplumun sağlıklı düşünmediğini dile getirmektedir. Sağlığın ölçülmez değerine vurgu yapan şair, bu kavramı toplumun içinde bulunduğu durumla örtüştürmeye çalışmıştır. Akif sağlık kavramını sadece toplumun bedensel sağlığı olarak ele almamış, daha çok toplumsal hastalık anlamında ele alarak işlemiştir. Diğer bir ifade ile Safahat'ta bu değer daha çok sosyal ve toplumsal hastalıklar olarak verilmiştir. Ders kitabında daha çok ekolojik dengenin korunması ve çevre sağlığı olarak ele alınmıştır. Bu değer öğrencilere önemle verilmesi ve kavratılması gereken bir konudur. Sağlıkla ilgili verilmesi amaçlanan konu öğrenciler açısından oldukça önemlidir. Türk Milli Eğitim sistemi içinde ruhsal ve bedensel açıdan öğrencilere gerekli becerilerin kazandırılması şeklinde tanımlanmaktadır. Bir spor adamı da olan şair toplum sağlığına büyük önem vermiştir. Öğrencilere Safahat'tan sağlıkla ilgili bedensel ve toplumsal değerler örnek olarak alındığında, öğrencilerin konuyu daha iyi öğrenip kavrayacağı muhakkaktır. Ders kitabındaki sağlık değeri ile Safahat'taki sağlık ve sıhhat değeri birbiri ile örtüşmektedir.

Akif sanat değerine her fırsatta şiirlerinde vurgu yapmıştır. Şair İslam toplumunun her alanda gelişmesini ve dolayısıyla da sanatta ilerlemesini

önemsemektedir. Akif sanat değerine büyük önem vererek toplumun kalkınmasını buna bağlamakta, tarihle ilişkilendirmekte ve sanata saygı duymaktadır. Akif tarihte İslam toplumunun her konuda olduğu gibi sanat alanında da ileri bir seviyede olduğunu ancak şimdilerde geri kaldığına vurgu yapmaktadır. Batının ahlakından ziyade sanat ve ilminin alınması gerektiğini söylemektedir. Öğrencilerin yetiştirilmesi amaçlanan bu değer, Safahat'ta geçen sanat değeriyle örtüşmektedir. Şairin, sanatla ilgili derin estetik ve perspektifi öğrencilere örnek olarak verildiğinde bu değer öğrenciler açısından daha iyi kavranacaktır.

Mehmet Akif Ersoy'un Safahat'ında en çok işlediği konulardan biri de saygı değeridir. O yozlaşan ve batı kültürünü esas alan milletin saygısını yitirdiği inancındadır. Milli ve manevi değerlerden uzaklaşan toplumun özünden koptuğu ve böyle giderse millet olma özelliğini kaybederek asimile olacağı inancındadır. Saygı değeri ile ve tarihin ruh köküne inilerek millet olma bilincinin kazanılacağına inanmaktadır. Allah'a, Peygamber'ine, Melekleri'ne, Kuranı Kerim'e, ilim adamlarına, şehitlere, ahlaki değerlere, vatana, bayrağa, inanca, dine ve hilale saygı Safahat'ın tamamına serpiştirmiştir. Diğer bir ifade ile bu sayılan manevi değerler Safahat'ın ana temasını oluşturmuştur. Tema olarak daha çok hürmet kavramını kullanmıştır. Ders programları incelendiğinde, öngörülen değerlerin yetiştirilmek istenen insanı geleceğe hazırlamayı amaçlamaktadır. İyi bir insanın en önemli özelliklerinden biri saygı özelliğidir. Öğrencileri Türk Milletinin milli, ahlaki, manevi ve kültürel değerleri itibarıyla yetiştirmek Türk Milli Eğitim sisteminin en önemli amaçları olarak karşımıza çıkmaktadır. Safahat'ta geçen saygı değeri ilköğretim çağındaki öğrencilerin yetişmesi açısından örnek alınacak durumdadır. Safahat'ta verilen saygı değeri ders kitaplarında örnek olarak verildiğinde öğrencilerin bu değeri daha iyi kavrayacağı muhakkaktır.

Mehmet Akif Ersoy'un üzerinde durduğu ve önem vererek işlediği değerlerden biriside sevgi değeridir. Safahat'ta sevgi değerine doğrudan yer verilmiş, bazen bu değer muhabbet kelimesi ile ifade edilmiştir. Sevgi değeri tema olarak Safahat'ın birçok yerinde şiirlere serpiştirilmiştir.

Şair genelde Safahat'ında millet sevgisi, Allah sevgisi, Peygamber sevgisi, vatan sevgisi, aile sevgisi, doğa sevgisi gibi konulara yer vermiştir. Mehmet Akif sevgi değerini toplumsal birlik ve beraberliğin aracı olarak görmektedir. Safahat'taki sevgi

değeri bireysel, manevi, toplumsal, vatan ve millet temelli bir anlayışla işlenmiştir. Ders kitabında yer alan sevgi kavramı Safahat'ta geçen ve şiiirlerde işlenen sevgi değeri ile büyük oranda örtüşmektedir. Safahat'tan örnekler verilerek işlenilecek olan bu değerin öğrencilere daha iyi ve kolay öğretileceği sağlanabilir.

Safahat'ın birçok yerinde doğrudan ve tema olarak temizlik değeri yer almıştır. Akif Safahat'ta temizlik kavramını farklı bir biçimde ele alarak işlemiştir. O insanın fiziksel temizliğinden ziyade ahlaki temizliğine dikkat çekmiştir. Akif bu değerle milletini ruh ve beden temizliği konusunda bilinçlendirmek istemektedir. Batı medeniyetini eleştirirken bu medeniyeti temsil eden insanın ne kadar kirlendiğini, manevi açıdan insanlıktan uzaklaştığını vurgulamıştır. Şair temizlik kelimesini kullandığı gibi, Arapça temiz anlamına gelen olan pak kelimesini de zaman zaman kullanmıştır. Ders kitabında yer alan temizlik kavramı Safahat'ta geçen ve şiiirlerde işlenen bu değer ile örtüşmektedir. Öğrencilere verilmek istenen ve ders kitabında yerini bulan bu değer, Safahat'ta verilen değerle paralellik göstermektedir. Safahat'tan örnekler verilerek bu değerin öğrencilere daha iyi ve kolay öğretileceği sağlanabilir. Öğrencilerimizin kazanması gereken en önemli niteliklerden olan temizlik değeri oldukça önemlidir. Temizlik bilinci ile yetiştirilen öğrenciler maddi ve manevi bir tutum sergileyerek topluma örnek olacaklardır. Akif'in örnek verdiği ve tarihle bağdaştırdığı temizlik kavramı, öğretim programlarında ve ders kitaplarında yer alan temizlik değeri ile pekiştirilebilir ölçüdedir.

Akif'in Safahat'ında işlediği ve en fazla üzerinde durduğu kavramlardan biri de ümit değeridir. Ancak Akif şiiirlerinin çoğunu tema olarak bu değeri işleyerek yazmıştır. Mehmet Akif halkına mücadele azmini aşılarken onun yenilmişlik ve ümitsizlik psikolojisini kırması için büyük çaba sarf etmiştir. O ümitsizliğe düşmüş bir halkın bağımsızlık mücadelesi vermesinin mümkün olmayacağını bilmektedir. Şair şiiirlerinde bazen Allah'a karşı sonsuz bir ümit beslerken, bazen de ümidini tamamen yitirerek Allah'a isyan edercesine Allah'a yakaran bir haleti ruhaniye içine girmiştir. Ders kitabında yer alan ümit kavramı Safahat'ta geçen ve şiiirlerde işlenen bu değer ile örtüşmektedir. Öğrencilere verilmek istenen ve ders kitabında yerini bulan bu değer, aynı amaca yönelik Safahat'ta verilen değerle desteklendiğinde, bağımsızlık ve kurtuluş

değerlerine de katkı sağlar niteliktedir. Safahat'tan örnekler verilerek bu değerlerin öğrencilere daha iyi ve kolay öğretilmesi düşünülmektedir.

Akif vatanseverlik değerine doğrudan yer vermiştir. Milli mücadele yıllarının olumsuzluklarını bizzat yaşayan, milletin yenilmişliğinin üzüntüsünü yaşayan ve kurtuluş çaresi arayan Akif, vatan sevgisi, vatanın kutsallığı, vatana sahip çıkılması, vatan işgaline engel olunması gibi konuları sürekli gündeminde tutmuştur. Vatanseverliği tarihe saygı, tarihe vurgu, ecdada saygı, kahramanlık, sorumluluk, fedakârlık yardımlaşma gibi değerlerle de güçlendirmiştir. Vatanın kutsallığı, bölünmezliği, işgal edilemeyeceği, vatan savunması gibi konularla bu değer beslenmiştir. Vatan sevgisinin aynı zamanda iman ve inancın bir gereği olduğunu da vurgulamıştır.

Türk Milli Eğitiminin amaçlarında vatanseverlik değerine doğrudan yer verilmiştir. Vatanın ve milletin bölünmez bütünlüğü konusunda öğrencilerin yetiştirilmesi Safahat'ta geçen şiirlerdeki vatanseverlik değeri ile örtüşmektedir. Öğrencilere her türlü zorluklara karşı dahi vatan sevgisi şuuru ile yetiştirilmesi Safahat'taki şiirlerle desteklendiğinde öğretime olumlu katkı sağlayacaktır.

Yeni bir toplum ve medeniyet inşa etmeye çalışan Akif Safahat'ta yardımseverlik değerini büyük oranda işlemiştir. Akif bu değeri bazen tema olarak ihlas, inayet, yardımseverlik gibi kavramlarla birlikte kullanmıştır. Akif'in şiirlerindeki yardımseverlik değeri ile ilgili ders kitabında verilmeye çalışılan değer birbiri ile örtüşmektedir. Öğrenciler açısından yardımseverlik değeri öğretilmesi ve eğitilmesi gereken en önemli değerlerden biridir. Dayanışma, paylaşma ve sorumluluk değeri ile birlikte verildiğinde daha bir anlam kazanarak bütünlük arz edebilir.

Yukarıda değinilen konuları kısaca özetlemek gerekirse; ders kitabında geçen değerler konusunda öğrencilere bilgi aktarılırken, Safahat'ta işlenen değerlerden örnekler alınarak daha inandırıcı ve etkin bir hale dönüştürülebilir. Safahat'ta yer alan değerler günümüz Türk toplumunun aile, kültür, manevi ve milli yapısına uygun değerlerdir. Başka bir deyişle milletin öz değerleridir. Bu değerler aynı zamanda sadece milli değil, evrensel bir nitelik arz etmekte, evrensel değerler manzumesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Akif tarafından Safahat'ta işlenen değerler evrensel normlarda

olup, çağdaş toplumların da önemsedığı değerlerdir. Vatan ve milletimizin geleceği açısından oldukça önemli olan bu değerler, okullarda öğrencilerimize benimsetilmiş bir şekilde verildiği takdirde, nitelikli ve eğitimin amaçlarına uygun bireyler yetiştirmek mümkün görülmektedir.

Safahat değerlerin işlenişi açısından analiz edildiğinde, öğrencilerin yetişmesi açısından gerekli olan değerlere önem vermiştir. Döneminin ve günümüz insanının eğitimleri açısından oldukça önemli olan bilimsellik, çalışkanlık ve bağımsızlık gibi değerler ön sırada yer almaktadır. Böylece Safahat'ta işlenen bu değerler Sosyal Bilgiler programı ve değerler eğitimi açısından uygun bir seviyededir. Dolayısıyla Safahat'ta yer alan değerlerin eğitimde kullanılabilir olduğu kabul edilebilir.

6.3. Öneriler

1) Mehmet Akif Ersoy gibi milletin değerlerine önem veren ve bu konuda duyarlı olan şair ve yazarların eserlerinin değerler eğitimine katkı sağlaması için, Milli Eğitim Bakanlığına öneride bulunulmalıdır.

2) Ahlak, yardımseverlik, merhamet gibi değerler verilirken, tarihte yaşamış ve hayatlarıyla toplumu etkilemiş fikir ve tasavvuf adamlarından faydalanma ve onları örnek alma yoluna gidilmeli, böylece değerler eğitiminin etkinliği artırılmalıdır.

3) Bu değerlerin bireysel ve toplumsal ihtiyaç olduğu kabul edilmelidir. Sosyal Bilgiler programında geçen değerler toplumun ihtiyaçlarına göre yeniden düzenlenmeli ve sürekli güncellenmelidir. Milli ve evrensel değerler; çağdaş, milletin tarihine ve kültürüne uygun hale getirilmeli, örneklerle zenginleştirilmelidir.

4) Değerler eğitimi sadece okul ve öğretmenlerin katkılarıyla başarıya ulaşamayacağından, ailelerin de değerler eğitimi konusunda destekleyici bilinçte olması ve öğretmenlerle işbirliği yapması gerekmektedir. Değerlerin kazanım düzeyinin birey için toplumsal önemine vurgu yapılmalı ve okul-aile-öğretmen işbirliği ile bütünlük oluşturulmalıdır. Ailelere yönelik eğitici çalışmalar, seminer ve konferanslar düzenlenmelidir. Kısaca öğrencilere anlatılacak değerlerin etkinliğini artırmak ve kalıcı hale dönüştürmek için ailelerle işbirliği yapılması yoluna gidilmelidir.

5) Öğretmenler Sosyal Bilgiler derslerinde öğrencilerine değerler eğitimiyle ilgili zaman zaman etkinlikler düzenleyerek bilgilerin kalıcı hale dönüşmesini sağlamalıdır. Öğrenciler öğretmenleri model alacaklarından, bu değerler bizzat öğretmenler tarafından yaşanmalı ve öğrenciye örnek davranış olarak sergilenmelidir.

6) Sosyal Bilgiler programının amacına ulaşabilmesi için öğretmenlerden program kapsamında dönütler alınmalıdır. Her senenin sonunda program değerlendirmesinin bildirilmesi yerine bölgesel araştırmalar yapılmalı, birebir görüşmeler ile öğretmenlerin görüş ve önerileri dikkate alınmalıdır. Öğretmenlerin geri bildirimleri sonucunda programlar güncellenmeli, yenilikler ve değişiklikler yapılmalıdır.

7) Yapılan araştırmalarda öğretmenlerin ilköğretim Sosyal Bilgiler programında kazandırılması hedeflenen değerlerin öğretimi konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıkları gözlenmiştir. (Pelin, 2009). Öğretmenlerin değerler eğitimi konusunda etkinliklerini artırmak için öğrenimleri boyunca bu yönde eğitim almalıdırlar. Gerekirse bu konuda bakanlık tarafından eski mezun öğretmenlere belli periyotlar halinde hizmet içi eğitim kursları verilmelidir. İdareciler değerlerin öğretimi konusunda öğretmenleri sürekli denetlemeli, sınıf ve öğrenciler üzerinde etkili olabilecek, Sosyal Bilgiler programına destek olacak nitelikte etkinlikler geliştirmelidirler.

8) Safahat sadeleştirilerek günümüz Türkçesiyle öğrencilerin hizmetine sunulmalı, Safahat'tan değerlerle ilgili şiirler okunarak değerlerin öğretilmesine katkı sağlanmalıdır. Diğer bir ifade ile öğrencilere derslerde hangi değerler verilecek ise, Safahat'tan o değerle ilgili örnekler alınmalı ve o değerın daha iyi kavratılması sağlanmalıdır.

9) Sosyal Bilgiler ders kitaplarında ve sosyal içerikli derslerde geçen değerlerin nasıl ve niçin öğretilceklerinden çok, bu değerlerin öğrenciler tarafından içselleştirilmesi ve benimsenmesi öncelenmelidir.

10) Etkili bir değer eğitimi için Sosyal Bilgiler derslerinde materyaller tespit edilerek bu materyallerin daha etkin kullanılması sağlanmalıdır.

11) Değerler eğitimine belli bir plan ve program dâhilinde okul öncesi eğitiminden başlanarak önem verilmelidir.

12) Milli Eğitim Bakanlığı tarafından değerler eğitimine katkı sağlayacak ve oğrencilerin eğitilmelerine yardımcı olacak kitaplar iyi seçilmeli, tavsiye edilen bu eserlerin oğrenciler tarafından okunması sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Abdulkadirođlu, A. (1990). *Mehmed Âkif Ersoy'un Makaleleri*, (Nuran Abdulkadirođlu ile ortak). Ankara: Kùltùr ve Turizm Bakanlığı yayını.
- Akbaba-Altun, S. (2003). "Eğitim Yönetimi ve Değerler". *Değerler Eğitimi Dergisi*. İstanbul: EDAM. C. 1; 1 (7–18)
- Akgùl, M. (2009). Mehmet Akif düşüncesinde Dini Yenileme.1.Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu Bildiriler Kitabı. C.1/2). Ankara: Desen Ofset
- Aktan, B. (2009). Mehmet Akif Ersoy'un Şiirlerinde Dil ve Üslup. *1.Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. C.1/2). Ankara: Desen Ofset.
- Akyüz, Y. (2011). *Türk Eğitim Tarihi*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Aslan, M.(2009). *Değerler Eğitiminde Kahramanlardan Yararlanma*. Gaziosmanpaşa Üniversitesi: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Aydın, H. (2009). Mehmet Akif Ersoy'un Şiirsel Söyleminde Doğu'nun Geri Kalmışlığının Felsefi Çözömlemesi. *1.Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. C.1/2). Ankara: Desen Ofset.
- Aydın, M. (2003). "Gençliğin Değer Algısı: Konya Örneği". *Değerler Eğitimi Dergisi* İstanbul: EDAM, .C. 1; 3 (121–144)
- Ayhan, H. (1995). *Eğitim Bilimine Giriş*. İstanbul: Őùle Yayınları.
- Balcı, A. (2001). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem, Teknik ve İlkeler*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Barut, Y. (2009). Mehmet Akif ve Safahat Adlı Eserinde Eğitim ve Kùltür. *1.Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. C.1/2). Ankara: Desen Ofset.
- Baş, S. (2009). Bir Merhamet Őairi Olarak Mehmet Akif. *Turkish Studies*, C.7, S. 2, s. 193-217

- Baydar, P. (2009). *İlköğretim Beşinci sınıf Sosyal Bilgiler Programında Belirlenen Değerlerin Kazanım Düzeyleri ve Bu Süreçte Yaşanılan Sorunların Değerlendirilmesi*. Çukurova Üniversitesi: Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Canan, İ. (1988). *Kütüb-i Sitte, Muhtasarı Tercüme ve Şerhi. (C.16)* Ankara: Akçağ Yayınları.
- Demirel, Ö. (2010). *Eğitimde program geliştirme* (14. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Çelik, F. (2006). Türk Eğitim sisteminde Hedefler ve Hedef Belirlemede Yeni Yönelimler, *Eğitim Fakültesi Dergisi*, Burdur, S.1-15
- Çetin, N. (2009). Mehmet Akif'te Batı Emperyalizmine Karşı Tavrı Alış. *1.Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu Bildiriler Kitabı. C.1/2*. Ankara: Desen Ofset
- Dılmaç, B. (1999). *İlköğretim Öğrencilerine İnsani değerler Eğitimi Verilmesi ve Ahlaki Olgunluk Ölçeği ile Eğitimin Sınanması*. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Dılmaç, B. (2007), *Bir Grup Fen Lisesi Öğrencisine Verilen İnsani Değerler Eğitiminin İnsani Değerler ölçeği ile Sınanması*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Duran, H. ve Salkın, M.E. (2009). Mehmet Akif Ersoy'da İslamcılık ve Milliyetçilik Düşüncesi. *1.Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu Bildiriler Kitabı. C.1/2*. Ankara: Desen Ofset.
- Düzdağ, M.E. (2013). *Safahat Mehmet Akif Ersoy*. (2. Baskı) İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.
- Elmas, N. (2009).Mehmet Akif'in Şiir Estetiği. *1.Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu Bildiriler Kitabı. C.1/2*. Ankara: Desen Ofset
- Ercan, İ. (2001). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Programında Ulusal ve Evrensel Değerler*. Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi: Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Eren, M. (2009). Akif'in Dinî Yazı ve Hitabelerinde Hadislerle Verdiği Mesajlar. *1.Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu Bildiriler Kitabı. C.1/2*. Ankara: Desen Ofset.

- Erişirgil, M.E. (2006). *İslamcı Bir Şairin Romanı Mehmet Akif*, Yayına hazırlayan; Aykut Kazancıgil, Cem Alpar. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Erol, A. (2009).Tasvir ve Tahlil Şiirleri ile İki Şair: Mehmet Akif Ersoy ve Mirza Elekber Sabir.1.*Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. C.1/2). Ankara: Desen Ofset.
- Genç, S.Z.,Eryaman, M.Y. (2007). Değişen değerler ve yeni eğitim paradigması. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1); s. 89-102.
- Gökçe, O. (1994). Türk Gençliğinin Sosyal ve Ahlakî Değerleri. *Ata Dergisi*. Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları, s. 131-139.
- Gömlüksiz, M.N., Ayşe, Ü.K. (2007). Yeni İlköğretim Programlarının Dayandığı Temel İlke ve Yaklaşımlar. *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları*, Elazığ s, 60-66)
- Gülendam, R. (2009). Mehmet Âkif'e Göre Müslümanlardaki Ümitsizlik İleti. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 20, s. 121-134.
- Gündoğdu, B. (2009). Azerbaycanda Mehmet Akif Hayranı Bir Şair: Bahtiyar Vahabzade.1.*Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. C.1/2). Ankara: Desen Ofset
- Güngör, E. (1998). *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*. İstanbul: Ötüken Yayınevi.
- Haynes F. (2002). *Eğitimde Etik*. (Çev: S. Kunt Akbaş,) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Hökelekli, H. ve Turgay, G. (2004). “Üstün Yetenekli Çocukların Değer Yönelimleri ve Eğitimleri”, *Değerler ve Eğitimi Sempozyumu*, İstanbul, s. 385.
- İdben, E.İ. (2009). İnsancıl Dünya Görüşü Açısından Mehmet Akif Ersoy.1.*Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. C.1/2). Ankara: Desen Ofset.
- İmam, Gazali. (1998). *İhya'u Ulum'id-din*; Çev: Sıtkı Gülle. (3. Cilt, s.315) İstanbul: Huzur Yayınevi, İz Yayıncılık.

- İnaltekin, A. (2009). Mehmet Akif Ersoy'un Muhammmet Hüseyin Şehriyar Üzerindeki Etkileri.1.*Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. C.1/2). Ankara: Desen Ofset
- Karasar, N.(2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. (21. Baskı). Ankara: Nobel Yayınevi.
- Kavas, E. (2009).Mehmet Akif Ersoy Şiirinde II. Meşrutiyet İstanbul'unun Sosyal Tipleri.1.*Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. C.1/2). Ankara: Desen Ofset.
- Kaya, K. (2013). *İlköğretim Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabı*. Ankara: Dorukkaya Matbaacılık Yayıncılık.
- Kepenekçi, Y. K (2003). İlköğretimde insan hakları ve sorumluluk eğitimi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, S.34, s. 280-299
- Keskin, Y. (2008). *Türkiye'de Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Değerler Eğitimi: Tarihsel gelişim, 1998 ve 2004 Programlarının Etkililiğinin Araştırılması*. Marmara Üniversitesi: Yayımlanmamış doktora tezi.
- Kıroğlu, K. (2011). *İlköğretim programları (1-5. sınıflar)*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Kılıç, A.F. (2009). Uzlaşma Kültürümüzün İdeal Bir Örneği Olarak M. Akif Ersoy.1.*Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. C.1/2). Ankara: Desen Ofset.
- Kırkılıç, A. (2009). Ayetlere Manzum Meâl .1.*Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. C.1/2). Ankara: Desen Ofset.
- Kısıklı,E.(2008.) Milli Mücadelede Kamuoyu Oluşumunda Mehmet Akif.1.*Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. C.1/2). Ankara: Desen Ofset.Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali*.(2006) (Hazırlayanlar: Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin), Ankara: D.İ.B. Yay.

- Kütüb-i Sitte*, (2012). Trc. Eden: İbrahim Canan, İstanbul: Akçağ Yayınevi
- MEB. (Milli Eğitim Bakanlığı) 2005. *Yeni öğretim programlarını inceleme ve değerlendirme raporu*. <http://www.erg.sabanciuniv.edu/>, Erişim: 10.05.2013.
- MEB. (Milli Eğitim Bakanlığı) 2013. Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği, T. C. Resmi Gazete, 28758, 7 Eylül, 2013
- Mengüşoğlu, M.Ö. (2008). *Müstesna Şair Mehmet Akif*. İstanbul: Pınar Yayınları.
- Moğul, S. (2012). *Mehmet Akif Ersoy'un Safahat İsimli Eserinin Türkçe Eğitimi Açısından İncelenmesi*. Erciyes Üniversitesi: Yayımlanmamış yüksek lisan tezi.
- Nafiz, S. (1991). *Mehmet Akif*; Hazırlayan: M. Ertuğrul Düzdağ. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Nursi ,S. (2012). *Tarihçe-i Hayat*. İstanbul: Söz Basım Yayıncılık
- Önür, N. (2007). "Modernleşme Sürecinde Okul, Aile ve Medya Kavşağında Toplumsal Değerler". "*Değerler ve Eğitimi*" *Uluslararası Sempozyumu*. Edt. R.
- Kaymakcan ve diğerleri. İstanbul: DEM Yayınları; 157–176.
- Özden, Y. (1999). *Eğitimde Dönüşüm Yeni Değer ve Oluşumlar*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Özden, Y. (2002). *Eğitimde Yeni Değerler*. (4. Baskı) Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Özen, Y. (2001). *Yarına Kalmak Adına Sorumluluk Eğitimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Özensel, E. (2003). Sosyal Bir Olgun Değer. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(3), s.217- 239
- Parlatır, İ. (2009). İkinci Meşrutiyet Dönemi Fikir Hareketleri İçinde Mehmet Akif.1.*Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. C.1/2). Ankara: Desen Ofset.
- Pepe, K. (2009). Mehmet Akif Ersoy'da Spor Sevgisi ve Gençlik İdeali.1.*Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. C.1/2). Ankara: Desen Ofset.

- Polat, F.A. (2008). Mehmet Akif'in Milli Mücadelede Dini metinleri Kullanma Biçimi. *1. Uluslararası Mehmet Akif Sempozyumu*. C. 1, Burdur, s. 280
- Sağ, R., Bıçakçı, R. (2009). Dıramada Metin ve Tema kullanımının Etkisi. *1. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. C.1/2). Ankara: Desen Ofset
- Sarı, M. (2007). *Demokratik Değerlerin Kazanımı Sürecinde Örtük Program: Düşük ve Yüksek Okul Yaşam Kalitesine Sahip İki İlköğretim Okulunda Nitel Bir Çalışma*. Çukurova Üniversitesi: Basılmamış doktora tezi.
- Semiz, Y.(2000). Milli Mücadelede Mehmet Akif. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 7, s. 419.
- Sevgi, A. (2009). Mehmet Akif'in "Hikmet" cephesi. *1. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. C.1/2). Ankara: Desen Ofset.
- Şeker, K. (2009). Mehmet Akif'te Doğu-Batı Düşüncesi. *1. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. C.1/2). Ankara: Desen Ofset
- Şen, Ü.(2007). *Milli Eğitim Bakanlığı'nın 2005 Yılında Tavsiye Ettiği 100 Temel Eser Yoluyla Türkçe Eğitiminde Değerler Öğretimi Üzerine Bir Araştırma*. Gazi Üniversitesi: Yayımlanmamış yüksek lisans tezi.
- Tezcan, M. (1974). *Türklerle ilgili Stereotipler (Kalıp Yargılar) ve Türk Değerleri Üzerine Bir Deneme*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Tonga, N. (2009). Mehmet Akif Ersoy'un Şiirlerinde Hasbıhâl Üslûbu. *1. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. C.1/2). Ankara: Desen Ofset.
- Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu, Ankara 2005.
- Uç, H. (2009). Mehmet Akif'in Hayatı ve Eserlerindeki Ruhî Değişmelerin Psikanalitik Yorumu. *1. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. C.1/2). Ankara: Desen Ofset.
- Yaman, E. (2012). *Değerler Eğitimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yardım, M. N.(2006). Mehmet Akif Ersoy'un Çocukluk Yılları. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim (Mehmet Akif Ersoy Özel Sayısı)*, S. 73, s. 20.

Yazıcı, K.(2006). Değerler Eğitimi'ne Genel Bir Bakış. *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, S. 19, s. 499-532

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.

Yıldız, G. vd. (Ed). (2008). *1. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. C.1/2). Ankara: Desen Ofset.

Yılmaz, A. (2009). Mehmet Akif Ersoy'un Şiirlerinde Halk Dilinin Kullanımı. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.6, S. 11, s. 189-210.

17. *Milli Eğitim Şurası Kararları*, www.meb.gov.tr. (E.T. 01.02.2014)

1739 *Milli Eğitim Temel Kanunu*.(1973).T. C. Resmi Gazete,14574 Haziran 1973.

222 *İlköğretim ve Eğitim Kanunu* (1961). T.C.Resmi Gazete, 10705, 12 Ocak 1961.

İlköğretim Kurumları Yönetmeliği.(2003).T. C. Resmi Gazete,25212,27 Ağustos 2003.

<http://ahlak.nedir.com/> (E.T: Aralık 2014)

<http://gizliliimler.tr.gg/Mehmet-Akif-Ersoy--k1-Hayati-Sanati-ve-Edebi-Kisiligi/>
(E.T: Şubat 2014)

<http://www.itusozluk.com> (E.T. Aralık 2013)

<http://www.turkcebilgi.com> (E.T. Kasım 2013)

www.edebiyatogretmeni.org/mehmet-akif-ersoy (E.T: Mart 2014)

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Cihat KÜÇÜKKAYA

Doğum Yeri ve Yılı : Konya/Çumra-21.04.1985

ÖĞRENİM DURUMU

Lisans: Kafkas Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (2008)

Yüksek Lisans: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi, 2010

İLETİŞİM

E-Posta Adresi : cihatkucukkaya@gmail.com

